

જૈન તત્વસાર-સારાંશ.

(જૈન દર્શન સંબંધી બે બોલ સાથે).

પ્રમિદ્ કર્તા
પ્રયોજક—શકરલાલ ડી કાપડીયા
સુખી શ્રી ય વિ જૈન ગુરૂકુળ
પાલીતાણા

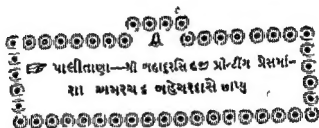

પ્રીત સંવત ૧૪૫૭

વિક્રમ સંવત ૧૯૮૭.

પ્રથમાવૃત્તિ ૨૦૦૦

[અંક ૦-૧-૦]

 પાલીતાણા—શ્રી જહાદુરસિંહજી પ્રોટીંગ પ્રેસમાં—

 રા. અમરચંદ્ર જહોરજીસે છાપ્યું

નૈતિક જ્ઞાનશ્રદ્ધાવારી તપોગન્ઠ ગંગાદિભણિ
 આચાર્ય શ્રી નિજલનેમિસૂરીચંદ્ર
 ૧૪ સ ૧૯૨૦ દીના ૨૧ ૪૧ સુગીય સ ૧૯૧૪

અર્પણ પત્રિકા.

પૂજ્યપાદ પ્રાતાસ્મરણીય, તપોવ્રત, ગંગાદિતમલિ શાસનનાયક શ્રીવિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજજીની પવિત્ર સેવામાં

વિહાર-રાજનગર

આપ સૂરિતન જૈન શાસનની વિભૂતિ છે. આપના જેવી પ્રબળ પુણ્ય-પ્રભાવિક અને સમયે વ્યક્તિ શાસનમાં વિરલ હશે સોતુ અને મુગધ પકે આપનું ઉચ્ચ ઠહાનું બહોળું જ્ઞાન, યશસ્વી ને ઉજ્જવલ ચારિત્ર્ય, શાસનને શોભાવી રહ્યા છે આપનું વિચક્ષણ બુદ્ધિ ચાતુર્ય, હાજર જવાબીપણુ અને દીર્ઘદર્શીપણુ, ધર્મનીતિ, વ્યવહારનીતિ અને રાજનીતિ જેવા જાલીર વિષયોમાં પણ કૃયાળતા અનુભવે છે

આપની અનુપમ જ્ઞાન ગભિરંત વ્યાખ્યાન શૈલી શ્રોતા જનોને આહ્વાદ ઉપજાવે તેવી છે

આપછીના દુઃક પણગાઢ પરિચયમાં આવ્યા પછી કદાચ વિના ચાલતુ નથી કે આપછી તીર્થના પરમ રક્ષક છે તેમજ શાસનતા અપૂર્વ પ્રેમી છે, સાચે સમયસૂ છે, તેમ આપની કૃપા નજર સદા મુજપ્રતિ અનુભવુ છુ તેથી આ તરવસાર-સારાશનુ પુસ્તક આપના ચરણે મરૂ છુ તેનો સત્કાર કરી આપ કૃતાર્થ કરશે એમ અત કરણથી પ્રાર્થુ છુ ઠેં શ્રી ગુરુ

પાક્ષીતાણા

લી સત ચરણોપાસક

ગ કરલાલ ડી કાપડીયા
સમીઠ મ વિ જૈન ગુરુકુળ

આભાર-પત્ર

શ્રીમાન્ ધીમાન્ શ્રાવણુજ સપ્તમ શોકથી શ્રીમતલાલ
'લાલસાઈ'ની પવિત્ર સેવામાં
શ્રી રાજનગર

સવિનય જ્ઞાતને દ્ર સાથે સંબંધિત કે આપ, પત્રપૂર્વક
પ્રાતરભાષીય, નહિકે બાળ સહાયરી આપાદે થી વિજયનેમિ
શ્રીશ્રી મહારાજશ્રીના અનન્ય ભક્ત છે અને તે પરમ શુભી
ઉપદેશ આપના અપૂર્વ સહાયને લઈને તેમજ સમાજના સુસંસ્કૃત
વર્ગમાં તરફગાળો દર્શાવે કરવા અમે તેમજ મુજ પ્રતિ આપની
આજ્ઞાના પરિણામે આપે આ પુસ્તક છાપવા માટે જે કંઈ સહાય કરી
છે તે માટે આપનો આ રજા આભાર માનુ છું

આપના કુટુંબની ધર્મપરાયણતા તેમજ શીશુનેશ્વર પ્રજ્ઞના
'સાસન પ્રતિ અપૂર્વે ભક્તિ, આપણા સમાજમાં સુપ્રચિત અને સુવિદિત
છે, તેમ જ આપણી શેઠ આજ્ઞા કલ્યાણીની પેઠીના પ્રતિનિધિ
છા આપે જે હાથ દીલથી સહાય કરી મારા આ વિદ્યાના પ્રથમ
પ્રયાસને ઉત્તેજન આપે છે તે બદલ આપનો આભારી છું અને
આવીરીને તરફગાળના પ્રયત્ન અમે આપની સૂક્ષ્મ આજ્ઞાનો સદુપયોગ
કરીએ છીએ છ'ની વિરમુ છું

પાક્ષીતાણા

હી આપનો સેવક,
શ.કરલાલ હી કાપડીઆ
સુખી. મ. વિ. નેત શુરકુળ.

નિવેદન.

~~~~~

આ જૈન દર્શનારનો અમુક પવિત્ર અને ઉત્તમ અથ સંવત ૧૯૭૬ માં આસો શુદ્ધ ૧૫ ને શુક્રવારે વિજયપોએ શાસન હીરો મણીની પદ્મવલ્લભી ગણિતી રહ્યથી શ્રી નાથક ઉપાધ્યાય સુરચંદ વિષ્ણુધે પૂર્ણ કરેલો છે

તેઓ પૂજ્ય ખરતર ગૃહીય હતા તેનું ભાષાતર વડોળા નિવાસી પ્રખ્યાત વિદ્વાન વૈરાગ્ય મગનલાલ ચુનીલાલ માન્યે કયું છે, જેઓ શાસ્ત્ર બુદ્ધિશાળી અને ધર્મપગપણ હતા આ અથ તેના શુભદાતી ભાષા તર સાથે શ્રી ૨ વિજયના ૨ સુરીચંદ્ર મહાગજના પ્રશસ્ત્ર વિદ્વાન વિષ્ણુ પ્રવર્તક શ્રી કાલિદાસજી મહારાજે ભાવનગર શ્રી આત્માનંદ જૈન સમા મારફત પ્રકટ કરાવ્યો છે આ અથના ભાષાતરની ખંજી આશુત્થિની પ્રસ્તાવના ઉપરથી માલમ પડે છે કે તેની ઉપયોગીતાના પ્રમાણમાં તેની ધણી એ છીજ પ્રતો બહાર પડેલી છે તેની આશુત્થિઓ પણ જોએ એવી થઈ નથી, તેથી એમ ચોક્કસ કહેવાની જરૂર પડે છે કે આવા એક અદ્વિતીય ઉત્તમ અથ પ્રતિ જનતાએ બહુજ ઓછું લક્ષ્ય આપ્યું હોય એમ લાગે છે

આ કેળવણીના યુગમાં-હાલોના જમાનામાં આ પુસ્તકની કેટલી અનિવાર્ય જરૂર છે તેનો ખરો ખ્યાલ તો દારવના અભ્યાસી-અભિલાષિને તેના વાચન પરિચીનન ઉપરથી રહેજે આવી શકશે

જૂગર્જના અને સમુદ્રના તળાએ ધણી રત્નો છુપાયેલાં હોય છે આ અથ પણ તેવી રીતનો એક અમુક્ય પુષ્પ રત્ન જેવો છે એ કહેવું તે નિર્લક્ષ અને નિર્વિવાર છે આ અથ દરવર-વિચારને

એક સાધનમૂલક છે અને તેની તત્ત્વઅભિવ્યક્તિને તે તૃપ્ત કરતા છે વળી આ મંથની સમાજપ્રિયતા અને પ્રકાશપરિચય અંગે ઉદ્દેશ્ય કરતા શ્રી આત્માનંદ જોન સમા તેના આપા તરની ઘીજી આટલિમા કયે છે કે -“ જોન પત્ર, મુળમ સમાચાર, સાંજ વર્તમાન વગેરે નિક, અઠવાદિક અને ઘીજી માસિક પેપરોએ એમી અવાજે આ પુસ્તકના વખાણ કર્યા છે વળી જોન તેમજ જોનેતર અનેક વિદ્વાનોના પુસ્તક અભિપ્રાયો આ મંથની અપૂર્વતાની જાગૃતિમા આ સમા ઉપર આ વેલા છે

વળી આગળ ચાલતા પુસ્તક પ્રગટ પરિચય અંગે લખતા ઉદ્દેશ્ય કરે છે કે -આવા અપૂર્વ મયો પ્રસિદ્ધ કરવામા મહુમ શ્રી મહારાજશ્રીઆત્મારામજી મહારાજના ચિષ્ય પગિવાર મહાગુરુ જે અપૂર્વ શ્લોક છે તે માટે પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજ વિજેરેનો જત કરણથી અમો આભારી છીએ ’

વળી તે હર્ષિમા આજ્ઞાના સંબંધમા નીચે મુજબ દર્શાવેલ મળી છે ‘ આત્માનંદ સમાના શ્રી સેક્રેટરી રા રા શ્રીયુત વલ્લભ દાસમાધં ત્રીભોવનદાસ ગાંધીની સાથે આ પુસ્તકના સંબંધમા વાત ચીત થતા તેઓ સાહેબે જણાવ્યું કે આ પુસ્તક આપણા પરમ પૂજ્ય પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજશ્રીને કચરાપટ્ટીમાથી હાથ લાગુ હતું તે પ્રત હાથમા લેધ તેનું નિરીક્ષણ કરતા તેઓ સાહેબના રોમાચ ખડા થયા હતા અને તમજે તેમની સાથેના માણસને મદદ કરે જણાવ્યું કે આપણા કેટલાય આવા અમુક પુસ્તકો વિચ્છેદ ગયાં હશે । કેટલાય ઉધાઈએ ખાઈ ગઈ હશે । કેટલાયે સડી ગયાં હશે । અને કેટલાયે જલશરણ થયાં હશે । આ પ્રત તેમને હિત મિત્ર અવસ્થામા મળી હતી તે તેમજે બરોબર

ગોશ્વીને ઘોઘરા નિવાસી પ્રખ્યાત વિદ્વાન જેને ધર્મના અને સંસ્કૃતના બહોળા જ્ઞાનાસી વેદરાજ શ્રીનૃપ મગનલાલ યુનીવાર્સિતે બતાવી અને તેને સુધારી બાબતર કરવા સુચના કરી જેથી તે મહાશયે જાનું બાબતર કરેનું છે જે આત્માનંદ સભાએ છપાવેલું છે (જેના અવતરણ રૂપેજ આ પુસ્તક પણ છે) આપણા સહભાગ્યની વાત છે કે આ પુસ્તક વિચ્છેદનનું આપણે મેળવવા બાબતરાણી થયા છીએ "

આ અથવા પરમશુદ્ધ કર્તા પુસ્તક રચનાના પ્રયોજન વિષે જણાવે છે કે -" ગ્રાંથ રોપ માર્ગોએ મને આમકુ પૂર્વક અને શ્રેષ્ઠ પૂર્વક આ અથવા આવેલા પ્રશ્નો કર્યા હતા તે શ્રી જીનેશ્વર પ્રજ્ઞાના મતની અવલેકના ન થાય તે સુમળ સાચાનુસાર તે પ્રશ્નોના ઉત્તર દેવજ બોલિક ઉક્તિમા-અવદારમા પ્રસિદ્ધ છે તેવા આપ્યા હતા, તે સમજાનું એકીકરણ કરીને આ પુસ્તક રચવામા આ પુ છે તેમનો હેતુ અસ્તિત્વેમા અસ્તિત્વતાના સુચનો પસાર કરીને અને નાસ્તિત્વેમા નાસ્તિત્વતાના સુચનો અપસાર-નાશ કરીને ઉભયનું કલ્યાણ કરવાનો છે "

આ અથ અમારે ત્યાં એટલે શ્રી યમોવિજયજી જેન શુરકુળમા ઉમેજ પાચમા તથા હજી ઘેનજમા કમ્બુતા વિદ્યાર્થીઓના ધાર્મિક ગ્રાંથની સીરીઝમા અમારી ધાર્મિક સમિતિ એ દાખલ કરેલો છે આ અથનું બાબતર વાચના મને એમ લાગ્યું કે જે તેની બાબા કહ રહેલી કરવામા આવે તેમજ બહુજ લખાણથી જે વિચેચન કરવામા આવ્યું છે તેનું short and sweet એટલે ' ટુક અને મધુર ' ના સિદ્ધાંતાનુસાર ટુક વિચેચન કરવામા આવે તેમ ઘણા દાખલાઓના બદલે સુદાઓના દાખલાઓ આપવામા આવે અને દરેક પૃથક પૃથક અધિકારને સપૂર્ણભાવ સાથે ટુક ટુક પ્રશ્નોત્તરના રૂપમા આલેખાય તો તે વિદ્યાર્થી-જ્ઞાતિને ખાલીવ ઉપયોગી અને આશીર્વા જનક

દેખ પડે તેમ તેમને માફ રાખવાની પણ સરજતા થાય, 'જોઈ' પ્રયાસે તેનો સ્વેચ્છાથી લાભ આપણે મુવક ચિહ્નિત વગ દેખ થકે તેજ પરમ સુભાષયથી, આ પુસ્તક પ્રજાગરના રૂપમા સદરકુ પુસ્તકના આપા તર ઉપરથી કરવામા આવ્યું છે તેમા ફેટલાક પ્રજાગરો એમને એમ પુસ્તકમાં છે તેમ પણ રાંછા છે.

કુકાણમા યોડા સ્થળે આવાના ફેરફાર કે ચન્દ્ર રચનાના ફેરફારો સિવાય કંઈપણ મહત્વનો ફેરફાર આ પુસ્તકમા મેં કર્યો નથી તેની ગૌરવતા અને મહત્તાનું સંધ્યું માન તેના કર્તા અને અનુવાદ કર્તાને થા છે બોડી મેં તો અસહના પુસ્તક ઉપરથી માત્ર તેમા પ્રયોજક તરીકેન ભાગ ભજ્યો છે ચન્દ્ર રચના ફેરફારમા પણ તેનો આવાર્થ અરખસિતપણે જળવ્યો છે છતાં તેમા કંઈ દોષ કે ક્ષતિ જણાય તો તે મને જણાવી ફેરફાર કરો નથી તેની બીજી આશ્ચિત્ત વખતે તે સુધારી ચકાવ મારા છદ્મસ્થપણને લઈને કોઈપણ જાતની સાક્ષના વિરુદ્ધ ક્ષતિ થઈ હોય તો તે સંબંધી ક્ષમા માયુ છું.

આ પુસ્તકને પ્રજાગરના રૂપમા જોઈ વા પછી તે આપણા પરમ પૂજ્ય પ્રાત્ સમરસીય, ચાનદિવાકર, નૈમિક જળમહાસારી આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિ સરિશ્વરજીના પ્રશસ્ત્ર વિરુધ, વિદ્યાન શિષ્ય આચાર્ય શ્રી નિજયોન્યસૂરીશ્વરજીને વચ્ચા થો હતો અને તે જદ્દમુત આચાર્ય શ્રીએ કોઈ કોઈ સ્થળે જોઈ સેવીને અંગે સુધારણુ પડે તે તે સ્થળે સુધારણુ પણ છતાં તેમા કંઈ દોષ કે ક્ષતિ જણાય તો વાચક જ ક્ષમા કરશે ઉપરોક્ત આચાર્યશ્રીએ પોતાના અમુક્ષ વખતનો ભોમ વાચક માટે આપ્યો છે અને સુધારણુને અંગે તેઓશ્રીએ પોતાના જે નોંધાના ચાનનો અનુમત આપ્યો છે તે માટે તે જદ્દમુત આચાર્યશ્રીનો તેમની કૃપાને માટે આ સ્થળે ઉપકાર માનુ છું

ધર્મી આ પુસ્તકની શરૂઆતમાં, આપણી વિદ્યાર્થી આલમને આપણા
 સાથે મુખ્ય ધાર્મિક સિદ્ધાંતોનો દુકર્મો ખ્યાલ આવી શકે, સાથે
 ના સર્વ દર્શનીય સિદ્ધાંતોની મહત્તા, વિચારણતા અને -વિસ્થિતતા
 મળ્ય તે પરમ ઉદ્દેશથી તેના સર્વમાન્ય અમુક સિદ્ધાંતોની રૂપરેખા
 રજૂ કરી છે, તે દરેક જગ્યાએ અમુકોને વાચના વિસ્તૃતિ છે આપણે
 આજનો વિદ્યાર્થી વર્ગ તે આપણા સમાજની ભવિષ્યની આપણી
 સત છે અને તેમના ઉપગ્રહ આપણા ધર્મ-દર્શનની પ્રચલ
 વાલોની મજબુતીનો આધાર છે માટે તેમનામાં મૂળથી જ ધર્મ-
 સ્ફુર્તિના ખીજ રોપાય અને દુનીયાના સર્વ ધર્મો કરતાં જૈનધર્મની
 શ્રેયતા, મહત્તા, વિસ્થિતતા તેમજ વિચારણતા સમગ્ર તેજ ઉદ્ધાર
 આપવને અવસર આ પુસ્તકમાં શ્રી જૈન દર્શન સળ ધી બે બે વ
 આલેખવામાં આવ્યા છે જે દરેક ધર્માવલખી-ધર્માભિલાષિ અમુકોને
 વાચના અત કરશે પૂર્વે વાચના છે જે આ ગુરુ,

પ્રયોજક

પ્રસ્તાવના.

આપણે આપણી દટિ ચોતરફ ફરવી જોઈશું તો આપણને જણાશે કે આ સસાર શવાનજમાથી બચવા કંઈ કંઈ મુશ્કેલીનાય-આત્માઓ અનેક ઉપયોગી શોધે છે સત્ત્વધર્મ માટે અનેક કન્યાઓ કરે છે અને ઉપાસનાઓ સેવે છે, જ્ઞાન-કંઈ પણ સહન કરે છે તેમજ અનેક પ્રકારના યોગસાધનો કરવા માટે જૂતગોખા બમે છે પરંતુ જ્યાંસુધી અધ્યાત્મજ્ઞાનના અમૃતાનન થતા નથી ત્યાંસુધી તેમની કરેલી ક્રિયાઓ-ઉપાસનાઓ યથેચ્છ શજા આપી શકતી નથી માટે સસાર વિમુક્તિનું પરમ સાધન અધ્યાત્મજ્ઞાન છે જે વિપવનુ અચકાઈએ આ પુસ્તકમાં સારીરીતે સમજાવેલું છે તેમજ અત્મ સંબંધી અને જડ સંબંધી બેદનો સવિસ્તાર-જ્ઞાન પ્રકાશ તે વિદ્વાનુ અચકારે કરેલ જોવામાં આવે છે સાધીમાય જીવ-જીવ અને મોક્ષદિ તત્ત્વોની વિસ્તારથી બોધપ્રસિદ્ધ દદાતો સાથે સમજણ આપેલી છે વળી તેમાં પૃથક્ પૃથક્ વિલોખા લગતા પૃથક્ પૃથક્ પ્રશ્નોત્તરોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે જે મુખ્ય વિષયોનું અવતરણ આ નીચે આલેખવામાં આવે છે

આ ઉત્તમ અથવા અચકારે વીશ અધિકાર આપેલા છે, જે અધિકારો અમુક વિષયના અમુક વિષયમાજ મોડરી આ પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવેલું છે જેમાં મુખ્યત્વે કરી જડ અને ચેતન બંધવા તો આત્મા અને કર્મનું સ્વરૂપ સમજાવવા ચથાર્થ પ્રવલ્ન કર્યો છે તેમજ કર્મોના અને આત્માનો કેવીરીતે સંબંધ છે-કર્મો જીવો કરતાં કેટલા છે જીવોના મુખ્ય કેટલા ભેદ છે, જીવો ક્રમોથી મુક્ત શરીરોને થઈ શકે છે, શુભાશુભ કર્મોને જીવો શરીરોને મદદ કરે છે, જ્ઞાન વિના તેમ હસ્તાક્ષી મળે વિના જીવો કર્મને કેવીરીતે મદદ કરે છે,

કર્મરાજનું સ્વરૂપ કેવું છે, સિદ્ધો કર્મો કેમ મેળવે કરતા નથી, સિદ્ધ ભગવતને કેવું મુખ દોષ છે વગેરે જીવ અને કર્મવિચાર બદલ મુદ્દરરીતે પ્રશ્નોત્તરના રૂપમાં સમજાવવામાં આવેલ છે, વળી સંસાર અને મુક્તિ માર્ગો કોઈ વિષય બધ પડવાનો નથી પરંતુ સ્વરૂપ કેવું છે, પાપકર્મ યદિ જનાથી થઈ કે કેમ - ઇશ્વરની માયા જન્મત રચવામાં કારણભૂત છે કે કેમ, ઇશ્વર યદિનો સદ્ગત કરી થઈ કે કેમ તે વિષય પગલે પણ સાર જાણવાનું પાડ્યું છે, તેમજ મનુષ્યો મુખ દુષ્ણ સાથી ભોગવે છે, યદિ મ્યવામાં ક્યા ક્યા કારણો જન્મ ગઈ છે, તેની રચના કેને જાણારી છે તેની ઉત્પત્તિ અને નાશ સાથી થાય છે, જ્યોતમાં જ્યોત કેવીરીતે મળે છે સિદ્ધના જીવેને સંકલ્પ પડી દૂરો કે કેમ જન્મતું સ્વરૂપ કેવું છે, કર્મો જડ છે છતાં કેવીરીતે પ્રગટ થાય છે, તેના ઉત્પત્તિમાં આવવાના ક્યા ક્યા પ્રકારો છે, સ્વર્ગ-નર્ક-પુણ્ય-પાપ-પ્રલય મિશ્રણ માંથી થકાય કે કેમ-ગુહ્ય-ધર્મ કેવો છે-પરમધર્મ કયો છે, પ્રતિમાપૂજનથી શા લાભ થાય છે જજીવને પૂજવાથી યોરીને લાભ થાય છે-પરમાર્થની સિદ્ધિ સાથી થાય છે-મુક્તિ પામવાનો સર્વ દર્શનને અનુસંગો કયો પ્રધાન માર્ગ છે, સિદ્ધભગવાનનું સ્વરૂપ કેવું છે વગેરે વગેરે બહુજી બુદ્ધિમંત્ર મદ્દ-દાના વિષયોનો આ નાના પુસ્તકમાં બદલ સારી રીતે સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે કર-કલ્પને જેમ જ્ઞાતીની જરૂર નથી તેમ જ્ઞા પ્રસ્તુત પોતેજ તેની મદ્દતવાનો જોગવાનો તેમજ વિદિષ્ટતાનો ખ્યાલ જાણી થઈ છે, જેથી તેનું વધુ વિવેચન ન કરતા તે પર્માભિલાષ અને વરગાનના જાણાસીને તેને સાધવ વાચતા જત,કરણપૂર્વક વિરુદ્ધિ છે, હા જી ગુરુ.

પ્રયોગકે.

ક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ	વિષય.	પૃષ્ઠ
જૈનદર્શન સમીપી બે યોગ	૧	જૈનોનો સ્વાદાઠ સિદ્ધાંત	૩
જૈનોના સિદ્ધાંતો નિષ્પક્ષ છે	૧	અહિંસા પરમોધમ	૧૩
સમજાવ.	૨૩	વિજ્ઞાન વિષયક	૨૫
સૃષ્ટિદર્શનવાદની આ ચતા	૨૨	કવ-કર્મ વિચાર	૩૫
શ્રદ્ધા	૧૧	સિદ્ધપરમારમા	૧૮
પરબ્રહ્મ	૭૧	ગોક્ષઆસિના માર્ગો	૮૧
એકલુ ■ જ્ઞાનસત્ય સત્યલથી દર	૮૮	નિગો	૪૨
મતિમજ્જિવર્તન	૬૮	અ પૂજન ઉપર વધુ મહાશ	૧૧૨

જૈન તત્ત્વસાર-સારાંશ.

જૈન દર્શન સંબંધી એ બોલ.

તેની વિશાળતા અને ગૌરવતા

તેના સત્ત્વમાન્ય નિશ્ચય સિદ્ધાંતોનું દિગ્દર્શન

જૈનધર્મના મુખ્ય મતવ્યો વિશ્વશરમા તત્ત્વજ્ઞાને તેમ તેના અભિલાષીઓને સર્વ દર્શન માન્ય થઈ શકે તેવા છે અને તેજ તેની વિશાળતા અને ગૌરવનું પ્રાધાન્ય ખડું કરે છે જૈનધર્મના અથગ અભ્યાસી પ્રોફેસર હર્મન જેકોબી જેવા કહે છે કે—

“ જૈનદર્શન એ જુની વિચારચોણી છે, અને ખીન્ના દર્શનો કરતાં તદ્દન જુદું, અને સ્વતંત્ર છે, અને તેટલા માટે તે દર્શન આચીન હિંદુસ્તાનના

તત્ત્વજ્ઞાનના વિચાર અને ધાર્મિક જીવનના અભ્યાસ વારતે બહુ અગત્યનું છે ”

પ્રો હર્મન જેકોબીએ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર લેખ લખેલો છે, જે અમોએ અમારા છુદ્ધિપ્રસ્થા માસિકના પ્રથમ વર્ષના પ્રથમ અકમા પ્રગટ કર્યો હતો, તેમાથી ઉપરના વિચારો પ્રો હર્મન જેકોબીના દર્શાવ્યા છે

આ મુજબ જર્મન દર્શન એ સ્વતંત્ર દર્શન છે, તે ઐત્તર્યનીકે કોઈની શાખા કે નવીન નિર્દોષ નથી (તેનું પણ પ્રો હર્મન જેકોબીએ તે લેખમા થલું સમર્થન કર્યું છે) પણ તે અનાદિકાળથી ચાલતું આવેલું સનાતન સત્ય છે, અને મુમુક્ષુઓને તે થપ્ત હિતાવહ છે

“જૈન” શબ્દમા ‘ જિ ’ ધાતુ સમાયેલો છે જિ ધાતુનો અર્થ જિન્નજય એટલે જીતવું એવો થાય છે, અર્થાત્ “ જૈનશબ્દ ” ઇન્દ્રિયાદિ વિષય-કષાયોને જીતનાર—માયાનું નિર્મૂલન કરનાર અવિદ્યાનો નાશ કરનાર અને કર્મમુક્ત કરનાર સૂચક શબ્દ છે ઐત્તર્ય દર્શન બુદ્ધદેવે સ્થાપ્યું પચગમ્બજે મુસ્લીમ ધર્મ ચલાવ્યો, હસસકાઈસ્ટે ક્રિશ્ચિયનધર્મ સ્થાપ્યો, તેવી રીતે જૈનધર્મ કોઈનો સ્થાપેવ નથી તે સનાતન સત્ય છે અનંત ચોવીશીઓ થઈ અને થશે, પણ કોઈ તીર્થંકરે “ જૈન ધર્મ ” શબ્દમા ફેરફાર કર્યો નથી, કારણકે તે સનાતન સત્ય છે. અનાદિકાળથી આવતો આવેલો તે ધર્મ છે,

ગ્રીષ્મભયજેન ગ્રન્થાલય ।

નાટ્ય સંગુવાદ

વૈષ્ણવ

જેનોનો સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાંત.

જે ન દર્શનના સિદ્ધાંતો પૈકી તેનો સ્યાદ્વાદ એ પરમ સિદ્ધાંત છે વસ્તુમાત્રમા અનંતા ધર્મ રહેલા છે, અને વસ્તુમાત્રને જેવા જેવા દૃષ્ટિબિંદુથી નિહાલીએ તેવું તેવું તેવું સ્વરૂપ જણાય છે રેલી એ બારે ગણાય છે, પરંતુ લોખંડની રજની અપેક્ષાએ તે હલકી છે આમ સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાંત વસ્તુમાત્રને વિવિધ જાતના દૃષ્ટિબિંદુથી જોવા શીખવે છે, અને વસ્તુમાત્રનું તેથી સંપૂર્ણ અને સત્ય સ્વરૂપ કલ્પી શકાય છે

પ્રથમ ધર્માધતાના જમાનામા કેટલાક આર્યધર્મ શુદ્ધિએ પોતાના ધર્મના પક્ષપાતમા તણાઈજઈ આ સર્વોત્તમ ગણાતા સ્યાદ્વાદ જેવા સિદ્ધાંતને પણ પરિપક્વ વિચારના અભાવે અન્યાય આપ્યો છે તે દીલગીરીની વાત છે, પરંતુ સત્યનો સૂર્ય કદિ છાંયડે ઢાંક્યો રહ્યો નથી, અને રહેતો પણ નથી આ સ્થળે કહેવા આનંદ થાય છે કે, જે આર્યધર્મ શુદ્ધિએ તે સળધી અવળી પ્રરૂપણા કરી છે તેનાજ મુરખ-અમૂર્ષ વિદ્વાન્ શિષ્યો અત્યારે આ પરમ

સિદ્ધાંતની સુદૃઢ કઠે પ્રથમ કરે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ સાથે સાથે પોતાના ધર્મગુરુઓની ભૂલ પણ પ્રગટ કરે છે, આ કઈ જૈનદર્શને અત્યારે ઓછું ગૌરવ લેવા જેવું નથી સ્યાદાદના સિદ્ધાંત સખંધી પદિત લાલચ દશાઈ ભગવાનદામે તા ૧૨ મે ૧૯૨૬ ના જૈનમા પાને ૩૪૫ મે જે ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમાથી કેટલાક ભાગનું અવતરણ આ નીચે આલેખી કૃતાર્થ થાઉ છું "સરસ્વતી" માસિકના ભવપૂર્વ સપાદક વિચક્ષણ પદિત મહાવીરપ્રભાદ ત્રિવેદીએ સ્યાદાદના સખંધમા લક્ષ જેવે તેવી મર્મસ્પર્શી ભાષામા પોતાના ઉદગારો નીચે પ્રમાણે પ્રગટ કર્યા છે "કાશી હિંદુ વિશ્વ વિદ્યાલયના દશનશાસ્ત્રના મુખ્ય અધ્યાપક શ્રીયુત ફેલિભૂપાણ અધિ કાર્તી એમ. એ મહાશયે સ્યાદાદ જૈન સિદ્ધાંત પર પોતાનો અત કરણનો અભિપ્રાય પ્રગટ કર્યો છે કે સ્યાદાદનો સિદ્ધાંત ઘણો મહત્ત્વ પૂર્ણ અને જેચાણુદારક છે એ સિદ્ધાંતમા જૈનધર્મની વિશેષતા તરી આવે છે, અને એજ સ્યાદાદ "જૈન દર્શનની અદ્વિતીય સ્થિતિ પ્રગટ કરે છે છતાં કેટલાકોને મન સ્યાદાદ એ એક ગૂઢ શબ્દ તથા કેટલાકોને તો તે ઉપર હાસ્યાસ્પદ પણ લાગે ❶ જૈનધર્મમા એ એક શબ્દદ્વારા જે સિદ્ધાંત ઝળકી રહ્યો છે તે ન સમજી શકવાથી જે કેટલાકોએ તેનો ઉપહાસ કર્યો ❷ એ અજ્ઞાનતાને પ્રતાપેજ કેટલાકોએ તેમા હાસ્ય તથા કિત્ત કિત્ત અર્થના આરોપણ કર્યા છે. છું તો એટલે

છુધી કહેવાની હિંમત કરે છું કે વિદ્વાન્ શકશચાથ^૧
 જેવા પુરુષ પણ એ દોષથી અજગા નથી રહી શક્યા
 તેમણે પણ સ્વાદાદ ધર્મ પ્રતિ અન્યાય કર્યો છે સાધારણ
 ચોગ્યતાવાળા માણસો એવી ભૂલ કરે તો તે માફ કરી
 શકાય, પણ મને સ્પષ્ટવાત કહેવાની રજા મળે તો હું
 કહીશ કે, ભારતના એવાં મહાન વિદ્વાન માટે એવો અન્યાય
 સર્વથા અસમ્ભવ છે જો કે હું પોને એ મહર્ષિને અતિશય
 આદરભાવથી નિહાળું છું, તથાપિ મને એમ ચોખ્ખું દેખાય
 છે કે તેમણે “વિવસન સમય” અર્થાત્ નાગા લોકોને
 સિદ્ધાંત એવું જે અનાદાર સૂચવતું નામ લેનધર્મના શાસ્ત્રો
 વિષે વાપર્યું છે તે કેવળ મૂળ લેનધર્મોનો અભ્યાસ નહિ
 કરવાનું પરિણામ છે સ્વાદાદ એક બારે સત્ય તરફ આપ-
 ણને દોરી જાય છે હું એક વાન ઉપર ણાસ બાર મુકવા
 માણું છું કે વિશ્વને યા તેના કોઈ એક ભાગને જોવા માટે
 માત્ર એક દૃષ્ટિ કોણ સર્વથા પૂણ ન લેખી શકાય, બિન્ન
 બિન્ન દૃષ્ટિકોણથી જોઈએ તોજ અજડ સત્ય જોઈ શકીએ
 ગરૂ જોતા આ વિશ્વ અમખ્ય તરનો તથા પર્યાયોના
 સમુદાયરૂપ છે, અને આપણા યથાર્થ જ્ઞાનપ્રાપ્તિના સાધનો
 એટલા અપૂર્ણ છે કે આપણા પરિચિત દૃષ્ટિકોણથી ભાગ્યેજ
 પૂર્ણ સત્ય પામી શકીએ કેવળ સર્વજ્ઞ પૂર્ણ સત્યને
 પૂર્ણપણે જાણી શકે છે આપણે તો એકાંગિક વિચાર અને
 અપૂર્ણ સ્પષ્ટિકરણના અત્યારે અધિકારી ગણાઈએ આપણે
 પૂર્ણ સત્યને કદાપિ ન્યાય ન આપી શકીએ

જૈનોના સિદ્ધાંતો નિષ્પક્ષ છે.

આ લેખના અંતમાં પડિત લાલચદલાઈ
જૈનોના સિદ્ધાંતો નિષ્પક્ષ અને કેવળ સિદ્ધાંત
લોકની ખાતર પરસ્પરમાં ઇર્ષ્યા મત્સરથી રહિત છે, તે માટે
નીચેના ઉલ્લેખ કરે છે

અન્યોન્ય વક્તવ્યપક્ષમાવાદ,
યથા પરે મત્તમરિણ' પ્રવાદાઃ ।
નવાનશેવાનગિશેવિચ્છન્,
ન વક્તવ્યપક્ષી સમયસ્તથા તે ॥

આ શ્લોક શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યે જીનેન્દ્ર ભગવાન
મહાવીર સ્વામીની સ્તુતિ અર્થે કહ્યો છે તેનો ભાવાર્થ એ
■ કે-હે ભગવાન ! આપનો સિદ્ધાંત નિષ્પક્ષ છે, કારણ કે
તે એકજ વસ્તુ કેટલી અસખ્ય દ્રષ્ટિથી જોઈ શકાય છે
તે આપે અમને બતાવ્યું છે પહેલાં એ કે જે કેવળ સિ
ધ્ધાંતલોકની ખાતર પરસ્પરમાં ઇર્ષ્યામત્સર ધરાવે છે તે
સ્થિતિ આપના સ્વાદ્વાદ દર્શનમાં નથી સંભવતી ”

આ ઉપરથી જણાયે કે જૈન ધર્મનો સ્યાદાદનો સિદ્ધાંત એ જળરજસ્ત, સર્વદર્શન માન્ય અને નિષ્પક્ષ સિદ્ધાંત છે માટેજ તે મહત્વપૂર્ણ અને જૈન ધર્મની વિશિષ્ટતા સૂચવે છે

■ અનેકાન્તમતામૃમોવિ-સમુદ્ધાસનચ દ્રમાઃ ।

(શ્રી હેમચન્દ્રસુરિ અનેકાન્ત (સ્યાદાદ) દર્શન રૂપી સમુદ્ધાને વિકસ્વર કરવામા ચદ્રમા સમાન) આવી રીતે સ્યાદાદમાર્ગ એ મહાન છે, અને તેથી વસ્તુસ્થિતિનું સ પૂર્ણ સત્ય અવલોકી શકાય છે કોઈ પણ વસ્તુને વિવિધ જાતના દૃષ્ટિબિંદુથી જોતા તેમા કલહ કંકાસ કે કલ્યાણને પણ સ્થાન રહેતું નથી તે કેવળ સુલેહનું સામ્રાજ્ય સ્થાપનારો જગતમા સર્વ માન્ય સિદ્ધાંત છે જૈન દર્શને એકાંત માર્ગને નિષેધ્યો છે, અને વસ્તુ માત્રમા અનંત ધર્મ રહેલા છે તે જતાનું છે, હાખલા તરીકે એક માણસ તેના દીકરાની અપેક્ષાએ ખાપ છે, ભાણીઆની અપેક્ષાએ માગો છે અને ભત્રિજાની અપેક્ષાએ ઠાકો છે આવીરીતે વસ્તુમાત્રને વિવિધ જાતના દૃષ્ટિબિંદુથી જોતા તેમા વિવિધતા જણાય છે એટલે વસ્તુ માત્રને સત્ય અને સ પૂર્ણ રીતે અવલોકવાને અર્થે અનેકાન્ત માર્ગની એટલે સ્યાદાદ માર્ગની ઉદ્ધોષણા શ્રી જીનેશ્વર પ્રભુએ કરી છે આ જાણતનો ખરો ખ્યાવ એક “ છ આધના ” ના દ્વાર ઉપરથી આવી શકશે

એક વળત છ અધ માણસો યુસાફરીએ જતા હતા, તેમને રસ્તામા સાગો આવતો એક હાથી મળ્યો એકે તેના

પ્રથમ પર હાથ ફેરવ્યો, તેથી તે એમ કહીપવા લાગ્યો કે તે, હાથી યામલા જેવો છે એકે પુછડા ઉપર હાથ ફેરવ્યો, તેથી તે કહેવા લાગ્યો કે હાથી દોરડા જેવો છે એકે કાન ઉપર હાથ લગાડ્યો અને કહ્યું કે, તે સુપડા જેવો છે એકે ગદસ્થળ ઉપર હાથ લગાડ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે હાથી કુડા જેવો છે એકે સુદ જોઈ અને કહેવા લાગ્યો કે હાથી સામેલા જેવો છે અને એક પેટ જોઈ કહેવા લાગ્યો કે હાથી કોઠળા જેવો છે આમ છ અથ માણસોએ હાથીના છ જુદા જુદા ભાગ ઉપર હાથ લગાવવાથી હાથીને તેઓ તેવા તેવા આકારનો કહીપવા લાગ્યા તેમા એક કહે, હાથી દોરડી જેવો છે બીજો કહે યામલા જેવો છે, ત્રીજો કહે કુડા જેવો છે ચોથો કહે સુપડા જેવો છે પાચમો કહે સામેલા જેવો છે અને છઠ્ઠો કહે કોઠળા જેવો છે આમ દરેક પરસ્પર તકષાર કરવા લાગ્યા અતે એક દેખતો તેમને મળ્યો, તેણે ફરેકના મનનુ સમાધાન કર્યું, અને કહ્યું કે, તમે ભટો નહિ, તમા સર્વે અમુક અથે સાચા મો તમારામાના છએ હાથીના જે જે ભાગ ઉપર હાથ ફેરવ્યો તે તે હાથીના ભાગનો એવો આકાર છે તે સાચુ છે, પણ તે આખા હાથીનો આકાર ગણી શકાય નહિ આમ સમજાવીને છએના મનનુ સમાધાન કર્યું આવી રીતે એકાતમાર્ગ એ અમુક મત્યના અશનુ પ્રતિષાદન કરે છે, જ્યારે અનેકાન્ત માર્ગ સંપૂર્ણ સંત્યનુ પ્રતિષાદન કરે છે આથીજ સ્યાદ્રાદ સિધ્ધાતની મહત્તા સમજાયછે તે વિવિધ દલિખિતુથી

વસ્તુમાત્રને જોતાં શીખરે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ 'વસ્તુ-
સ્થિતિનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન પણ કરાવે છે

આપણા આર્યોવર્ત્તમા-ભારત વર્ષમા મુખ્યત્વે કરીને
સાખ્ય, વેદાન્ત વૈશેષિક, નૈયાયિક, બૌદ્ધ, મીમાસિક, લૌકા-
યતિક ઉદ્દેશ્ય વાર્તાક દર્શનના વિચારો એકે જીનના નિર-
પેક્ષ ભાવથી ઉદ્ભવેલા છે અને તેથીજ તે સર્વ ન્યાયાસ-
યાને હૃદય વિચારોથી નીકળેલા છે, જ્યારે સર્વ નયોની
સાપેક્ષતાને રાખતા શ્રી જેન દર્શન-સમુદ્રમા સર્વ નયરૂપી
તટિની (નદી) જો અન્તર્ભાવ પામે છે

તે માટે જેન સિદ્ધાંતના પારમત વદદર્શન વેત્તા
અલ્પ અમધુત યોગી શ્રીમદ આનંદધનજી મહારાજ
જેઓ ધણે ભાગે અરણ્યમા વસેા કરતા હતા તેઓશ્રી
નેમિનાથ પ્રભુના સ્તવનમા કહે ■ કે —

જનનરૂપા મધળા દર્શન છે,
દર્શને જનવર ભજનારે,
માગરમા મધળી તટિની સહી,
તટિનીમા સાગર ભજનારે । ૧ ।

ભાવાર્થ—શ્રી નેમીશ્વર પ્રભુમા સર્વ દર્શન ■,
તેથી જો દર્શન પ્રભુના અગ છે અકેલા અન્ય દર્શનમા
સર્વાંગી સત્તા ન પામીએ. અર્થાત્ જોકાગી સત્તા પામીએ,
તેથી તે અશે જનવર ભજના કહીએ જેમ સમુદ્રમા સર્વ

તટિની (નદીઓ) નિશ્ચયથી છે, પરંતુ નદીઓમાં સમુદ્રની ભજના છે એટલે સમુદ્રની વેળા પાણી જે નદીમાં આવે તે રીતે તે નદીમાં સમુદ્ર એક દેશે સભર છે એ રીતે સમુદ્રોપમાંએ જીનવરના એ દર્શન અમ છે ક્રુકા ધુમા જૈન દર્શન મિત્રાય જે અન્ય દર્શનો છે તે સત્યનો અશ પ્રતિપાદન કરે છે, પરંતુ જૈન દર્શન સંપૂર્ણ સત્યનો પ્રકાશ કરે છે આ સ્તવનની રચના જૈન દર્શનની સંપૂર્ણતા અને મત્સ્યતા બતાવવાની સાથે દરેક દર્શનના અનુયાયી સાથે સહકાર કરવાની પણ ભાવના પ્રેરે છે આથી સારાશ એ લેવાનો છે કે, જૈન મતાવલની બધુઓએ દરેક દર્શનાનુયાયી બધુઓની સાથે સહકારની ભાવના રાખી વર્તવું

“ વર્ત્તન જીન અમ બણીએ ” આ વાક્ય ઉપરથી ભગિં જીવોને ધર્માવવામાં દુરપચેગ ન થાય, તે માટે તેનું ખરૂં રહસ્ય આ રથને આ લેખવામાં આ યુ છે જો તે એકે શરીરનો અમુક ભાગ હાય કે આગળ વગેરે જ્યારે શરીરની સાથે પોતાનો વાગ્તવિક ધર્મ બજાવતો હોય ત્યારેજ તે અમર છે પરંતુ જ્યારે તે એક સાપેક્ષ મળી દૂર પેગ જોશ્વામાં જાય છે અર્થાત્ કોદવામાં જાય છે ત્યારે તે અમને જોષરેશનથી દૂર થવા પછી અમરપણું તરીકે ચક્રાવ નથી તેમ સર્વનથ વિચરે પરસ્પર સાપેક્ષ આવથી વર્તતા હોય સા સુધી તે અમ છે

અહિંસા પરમો ધર્મ.

આસ્તાવિક.

અહિંસા એ સર્વમાન્ય ધર્મ છે કેાઈપણ ધર્મ-
શાસ્ત્રકાર હિંસામા ધર્મ રહેલો જતાવી શકે
નહિ જુઓ ! મહાભારતમા કયા સુધી કહ્યું છે —

“ અહિંસા પરમો ધર્મ સ્તયાઽહિંસા પરો દયમ્ ।
અહિંસા પરમ દાનમહિંસા પરમ તપઃ ” ॥

“ एतत् फल्महिंसाया भूयश्च कुरुषुइव ?
नहि शम्वा गुणा वस्तुमपि वर्षशतैरपि ॥

(અનુશાસન પર્વ, ૧૧૬મો અધ્યાય, ૩૭-૪૧)

અર્થાત્—અહિંસા એ પરમધર્મ છે અહિંસા એ પરમ જ્ઞાન છે અહિંસા એ પરમ દમ છે અહિંસા એ પરમ તપ છે હે કુરુપુત્ર ! આ બધું જ આહિંસાનું છે તે કટો વર્ણ સુધી અહિંસાના શુભો ગણ્યા કરીએ તોપણ તેની પૂર્ણતા થઈ શકે નહિ

હિંસાથી ધર્મ થતો નથી —

Merits which accrue from non-injury can never accrue from injury Lotuses which grow only in water can never have fire as their source 17

— અહિંસાથી ઉત્પન્ન થનારો ધર્મ હિંસામાંથી ઉત્પન્ન થઈ શકતો નથી પાણીથી ઉત્પન્ન થવાનો સ્વભાવ ધરાવનારો કમળો અગ્નિમાંથી ઉત્પન્ન થઈ શકે નહિ ૧૭

હિંસાનો નિષેધ—

All the creatures from Indra down to a worm like a happiness and Dislike a pain

Taking this into consideration a wise person Should ever refrain from doing harm (10)

“એક કીડાથી લઈને ઇન્દ્રપય તના તમામ જીવોને સુખ પ્રિય અને દુઃખ અપ્રિય સમજીને શુદ્ધિમાને કયાય પણ હિંસાનું આવરણ ન કરવું જોઈએ ૧૦

અખ્યાત્ય વસ્ત્વાલોકના

અહિંસા પરમેા ધર્મ —

આ પણ જૈનધર્મનો સર્વ માન્ય અને સર્વોત્તમ સિધ્ધાંત છે, તે જૈનધર્મનો મુદ્રાલેખ પણ ગણાય છે જેના યથાસ્થિત પાવનથી જીવાત્મા અતે પોતાનો સાક્ષાત્કાર અનુભવે છે જગત્મા જડ અને ચેતન બે મુખ્ય પદાર્થો છે મ સારી જીવોની સ્થિતિ સોનાને લાગેલી માટી જેવી છે સોનાને માટી મૂળથીજ લાગેલી હોય છે, તેમ જીવ અને ઠર્મનો સંબંધ અનાદિ કાળથી છે સોનુ જ્યારે ભટ્ટીમાં શોધાય છે ત્યારે સોટચતુ થાય છે, તેવી રીતે આત્મા પણ જ્યારે તદ્દન ઠર્મ-મળથી મુક્ત થાય છે ત્યારેજ તે પરમાત્મા કહેવાય છે અને મુક્તિગામી થાય છે ઠર્મનો ઉચ્છેદ કરવામાં અહિંસા એ પરમ ઋમોષ અને અમુદ્ધ હમિયાવ

છે પાપ પ્રતો જે દયા, સત્ય, અચાર્ય, પ્રદાયર્થ અને નિ
 ધરિત્રહપણુ એ પાપ મહાપ્રતો કે જેનો ઉપનિષદો પણ
 સ્વીકાર કરે છે તે સઘળા અહિસામા અતર્ભવે ॥ માટે
 અહિસા પરમો ધર્મ કહેવાય છે અહિસાના બે લેહ થઈ
 શકે છે, (૧) સ્વદયા (૨) પરદયા સ્વદયા એટલે પોતાનો
 આત્મા કોઈ પણ અશુભ ચિત્તવન, આચરણ કે કાર્યથી
 હોપાય નહિ તેવી કરણી તે સ્વદયા કહી શકાય છે હું
 છુમા સ્વદયા એટલે આત્મરક્ષા કરવી તે છે પરદયા
 એટલે પરણવની રક્ષા કરવી તેના દોષ પણ પ્રાણને હુમ-
 વવા નહિ તેમ તેમને પ્રાણથી વિમુક્ત કરવા નહિ ખરી
 રીતે પરદયા એ સ્વદયામા સમાઈ જાય છે કારણ કે પર
 છવોનો જ્યાવ કરવો તે પણ સ્વદયા એટલે પોતાના આત્મ
 કલ્યાણને અર્થેજ છે

પ્રેસીડેન્ટ સભામા જતા હતા તે વખતે રસ્તામા
 તેમણે એક ડુકરના જગ્યાને ખાડામા-કાદવમા ખુચી ગયેહુ
 જોયુ, અને તે મરવાની અણી ઉપર હાલુ, હુ બે ત્રાસ પામતુ
 હાલુ, અને ફડફડતુ હાલુ, તે વખતે પ્રેસીડેન્ટ ખાડામા
 કુદકો મારી તે તરફડવા પ્રાણીને જહાર દાઢી બચાવ્યુ
 પ્રેસીડેન્ટ .. કાદવવાળા કેપડામાજ સભામા ગયા સભા
 જનો આ જોઈ ચકિત થયા અને આમ થવાનુ કારણ પુછતા
 પ્રેસીડેન્ટ.. જખી હડીકત જણાવી, ત્યારે સભાજનો કહેવા
 જાગ્યા કે વમોએ બિચારા નિરપરાધી માણી ઉપર દયા કરી

તેથી તેનો જીવ જાળવ્યો, ત્યારે પ્રેસીડેન્ટ... કહ્યું કે બાઈ-
ઓ! મેં એ નિરપરાધી પ્રાણી ઉપર દયા કરી નથી, પરંતુ
મારા આત્માને તે જોઈને દુઃખ થતું હતું, તેથી મારા
આત્માના હિતની ખાતર મેં તેનો જીવ જાળવ્યો છે આમ
પરદયા એ સ્વદયામા સમાઈ જાય છે પણ જે એકઠી
પરદયા તે ધર્મ જાળવતું કાળુ છે માટે તે અવશ્ય વર્જવી
જોઈએ. એકઠી પરદયા જોઈએ જે કંઈ દયાના કામ,
કીર્તિ કે માન અકરામ કે એકિક લાલચ તૃપ્ત કરવા અર્થે
કરવા તે એકઠી પરદયા કહેવાય છે તેથી પૂણ્ય જમાવ
છે તે સત્ય છે, પણ પાપ જેવી લોભની બેડી છે તેવી
પૂણ્યને પણ શાસ્ત્રકારોએ ભોળાની બેડી ગણી છે માટે જે
કંઈ દયાના પરમાર્થ કામ કરવા તે આસક્તિ વિનાના કરવા,
ફળની પણ આશા વિના કરવા બાંધેતું પૂણ્ય ભોગવવું પડે
છે, અને તે ભોગવવા માટે ભવ પણ કરવા પડે છે, અને
ભવ કરવા પડે તેટલો સસાર વધારવો પડે, માટે ફળની
ધમ્પટાથી કંઈ સત્કાર્ય કરવા નહિ તેમ ફલાણુ હું કરું છું
આ મેં કયું એવું મિથ્યાભિમાન પણ સત્કાર્ય કરીને લા
વવું નહિ, તેથી ઉલટો ધર્મ જાળવ્યો નિશ્ચય નયની
અપેક્ષાએ જોઈશું તો કોઈ કોઈને હેતુ નથી ને કોઈ કોઈનું
હેતુ નથી આ જાણતની સ્પષ્ટ સમજણુ થીમફ મહા મહો
પાધ્યાય થી યશોવિજયજી મહારાજ વિરચિત સવાસો ગા
થાનો સ્તવનમા ૪૧ મી ગાથામા આપેલી છે જેથી તે
જ્ઞાયા તેના અર્થ સાથે આ નીચે સફરફ સ્તવનની ચોપડી

માથી આલેખી છે નિશ્ચય નયની અપેક્ષાએ હયાતુ વાસ્તવિક સ્વરૂપ કેવું છે તે આ ગાથા ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય તેવું છે, માટે તેનો આ સ્થળે ઉલ્લેખ કર્યો છે —

દાન હરણાદિક અવસરે, શુભ અશુભ સકલ્પે ।

દિવ હરે તુ નિજરૂપને મુલે અન્યથા જલ્પે ॥

એક પ્રતિપક્ષી સવાલ પુછે છે કે આ જીવ, પર પ્રાણિને નિશ્ચય નયની અપેક્ષાએ દાન હરણાદિ કરતો નથી તો પછી જીવને કર્મ બધું કેમ થાય છે? તેના ઉત્તરમાં વિદ્વાન ઉપાધ્યાયજી મહારાજ ઉપરની ગાથા કહે છે, જેનો ભાવાર્થ એ છે કે, હે ચેતન ! તું પૈશ્વલિક પદાર્થોનું દાન હરણાદિ કરતોજ નથી, પણ જે સમયે તું દાન દે છે તે સમયે શુભ સકલ્પથી નિજરૂપનેજ દાન કરે છે આત્મ ભાવને દાનરૂપે પરિણુમાવી શુભ કર્મ બાધે છે, અને જે વખતે હરણુ-ચોરી કરે છે તે વખતે અશુભ સકલ્પથીજ નિજરૂપનું હરણુ કરે । આત્મ ભાવનેજ અશુભ સકલ્પથી હરણુ રૂપે પરિણુમાવી અશુભ કર્મ બાધે છે હે આત્મા ! આવી રીતે તું નિજરૂપનુંજ દાનહરણુ કરે છે શુભ અને અશુભ સકલ્પથી આત્મ ભાવને દાન હરણાદિ રૂપે પરિણુમાવી મન નિમિત્ત કર્મ બાધે છે પૈશ્વલિક પદાર્થો તારાથી તદ્દન ભિન્ન હોવા છતાં મુખથી અન્યથા બોલે છે કે, એ ધનાદિનું દાન કરું, મેં ધન વિગેરેની ચોરી કરી જે તારું નથી તેવું તું દાન હરણુ કેમ કરી શકે ? આ ઉપરથી સાર માન એ લેવાનો

છે કે વાહવાહ ! કે કીર્તિ કે કોઈ લાલસા વૃત્ત કરવાની ખાતર દયાના પરમાર્થ કાર્ય ન કરતા તે કેવળ આત્મ હિતાર્થે જ અને કેવળ આસક્તિ રહિત કરવા ગીતામા પણ શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કે કર્મણ્યેવાધિકારસ્તૈ મા ફ લેપુ કદાચન હે અર્જુન ! તુ જે કાઈ કાર્ય કર તે આ શક્તિ વિનાના કર, ક્ષણની આશા ન રાખ સર્વ કામ નિ પ્કામણુદ્ધિથી અને હું પદ ધર્યાં સિવાય કરવા એજ કહેવાનો ક્ષણિતાર્થ છે, અને તેથીજ ખરી સ્વદયા થાય છે જે મહાત્માઓ આત્માને કેવળ જ્ઞાણેકે સ્વભાવેજ શ્રદ્ધે છે તેજ જગતમા પરમ મુખ સાથે છે અમુક કાર્યનો હું કર્તા છું, કલાણુ મેં કર્યું, એમ પરમાર્થ કાર્યની સાથે જ્યારે હું પદ જોડાય છે ત્યારે ઉલટો ક્રમ જ થાય છે, માટે હું મેશા દરેક પરમાર્થ કાર્ય માશ આત્માના ઉત્કર્ષ અર્થેજ કરું ॥ એવી ઉચ્ચ ભાવના કરેક આત્માર્થી જનોએ ભાવવી, જેથી આત્મશ્રેય થશે જગતમા દયા એજ મનુ ધની તારણહાર છે અને તેજ મુક્તિનુ દાર છે તુળસી દાસ તો ઘટ વગાડી વગાડીને કહે છે કે, દયા ધર્મનું મૂળ છે, પાપ મુળ અભિમાન, તુળસી દયા 'ન છા-ડીએ, જળસગ ઘટમેં ગ્રાણુ—સવળા તપ, જપ, યમ, નિયમ, મત્યાહાર, માણાવામ, ખારણા, 'માન, સમાધિ, યોગ,

વગેરે જે કંઈ યોગિક પ્રવૃત્તિઓ છે તે સઘળી સ્વદયા
અર્થેજ છે અર્થાત્ આત્માની ઉન્નત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા
માટે છે તેના પાલનથી આત્મા ઉપરથી કર્મ-મળ નષ્ટ
થઈ જાય છે, અને અતે આત્મા તે પરમાત્મા બને છે,
જેને સ્વદયા એટલે પોતાનો આત્મા જાણખેા છે તેજ
યથાર્થિત અહિસા પાળી શકે છે, અને તેજ મુમુક્ષુ છે,
તેમ તેજ વિશ્વવધ અને મહાપુરુષ થવાને લાયક છે આત્મા
ઉપર કર્મના આવરણ લાગેલા છે, તે અહિસાના પાલનથી
નષ્ટ થાય છે અને તેથી કરીને આત્માનું જ્ઞાનસ પ્રગટ
થાય છે તેમ તેનું સામર્થ્ય વધે છે માયિક, પૌણ્ડલિક
આસુરિ અને પાશવ બગ એ સઘળું અજ્ઞાનતામાથી ઉદ્ભવે
છે અહિસા જેટલે અશે પ્રબળ હોય તેટલે અશે માયિક
પુણ્ડલિક આદિ આસુરિ વૃત્તિનું નિકટન થાય છે અને તેટલે
અશે આત્મ સામર્થ્ય વધે છે હિસાનું બગ એ પશુ બળ
છે અને અહિસાનું બગ એ સાત્વિક બળ છે શાવણ કાવે
તેટલે ભલિષ્ઠ હતો, પોતાના આસુરિ બળ ઉપર કાવે તેટલે
સુસ્તાક હતો, પણ આખરે તેને શ્રી રામ જેવી મહાન વ્યક્તિ
આગળ નમસ્તુ પડ્યું અને અતે તેને રણમા રંગદોળાવું
પડ્યું માટે આસુરીબળ કાવે તેટલું હોય પરંતુ સાત્વિક-
બળ આગળ તો તે સુચ્છ ગિસાતનું છે અર્થાત્-દેહીની

હિંમતનું છે સૂર્ય ઉપરથી વાદળા જેટલે અશે દૂર થાય છે તેટલે અશે પ્રકાશ વધે છે, તેમ જેટલે અશે જીવાત્માનું અહિંસાગ્રણ પ્રગળ છે તેટલા અશે તેના આત્માનું સામર્થ્ય ખીલી શકે છે અહિંસાવાદી હંમેશા દિનપરદિન પોતાના આત્માનું અહિંસાના બળે જોજસ પ્રગટ કરે છે, ત્યારે હિંસાવાદી અધર્માચરણથી પાપકર્મ બાધે છે, અને તેથી કરી અજ્ઞાનરૂપી અધકારથી અશુભ કર્મને ઉત્પન્ન કરી નિસ્તેજ થાય છે જેઓ અહિંસક છે અને સત્ય મતધારી છે તેઓ તો શીરપર ગમે તેટલું કષ્ટ આવી પડે, હું ખના વાકજોથી ઘેરાય તો પણ પોતાના લીધેલા સત્યમતથી એક ઈંચ પણ આધા ખસતા નથી, અને મુઠે મોઢે તે હું ખ સહન કરે છે, એટલું જ નહિ પણ સામાનું બલુ ધરતે છે

ભારત માતાના પનોતા પુત્ર મહાત્મા ગાંધીજીએ અત્યારે દેશની આઝાદી અને અહિંસાનું અનુપમ દિવ્ય હથિયાર યોજ્યું છે, તજ ભારતના ઉત્કર્ષની ચારી હાથ કરી છે, અને ભારતનો તેથી વિજયજ છે, તે દેશની આધુનિક પરિસ્થિતિ ઉપરથી સહે-કળી શકાય તેમ છે હિંસામા હંમેશા ડર છે, ડગથી નાહિમતપણુ આવે છે, અને નાહિમતથી પરાજય પમાય છે, ત્યારે અહિંસાથી નિદરતા પ્રાપ્ત થાય છે, નિદરતાથી હિંમત પમાય છે, અને હિંમતથી વિજય થાય છે હિંસા એ “ કોલસાની દલાલીમાં ફાળા હાથ ” ની જેઠે કોઈ દિવસ મુખ

આપતીજ નથી તેથી તો ઉલટા પાપ બધાય છે જે પાછા
 લોગબ્યેજ છુટકો છે માટે સત્યશીલ પુરુષોએ પોતાના સત્ય
 મતના પાલન અર્થે અહિંસાથી તો એક ડગ પણ આધુ ખસવું
 જોઈએ નહિ સત્યશીલ મનુષ્યો ઉપર ગમે તેટલા પ્રહારો
 થાય, અતીવ સઠતમા મુકાય, તો પણ નથી તો તે સામાનો
 સામનો કરતો કે નથી તો સામા ઉપર આક્રોશ કરતો કે
 શુરમે થતો, પરંતુ ઉલટો મામા પ્રતિ કયા ચિતવે છે,
 પ્રભુને ચડકોશીયો નાગ ઉપરા ઉપરી ડર્યો ત્યારે શ્રી
 ધીર-પ્રભુએ શુ કહ્યું ? હે ચડકોશીયા ! છુઝ છુઝ !
 પેરના બહલામા આવી ક્ષમા માટે તેજ જગતમા ક્ષમાશીલ
 મહાપુરુષ થઈ શકે છે અને ત્યારેજ તે ખરો અહિંસક
 ગણાય છે જજસુકુમાળ સુનિ તેમના મસારી પણાના
 સસરાના ગામમા એક વખત ગોચરી લેવા જતા
 હતા, તે વખતે તેમના સસરાએ તેમને જોયા, ત્યારે તેમના
 સસરાને ક્રોધ થઈ આવ્યો અને વિચારવા લાગ્યા કે, આતો
 મારી છોકરીને રજળાવીને ગયો છે જેથી ક્રોધાવેશમા આવી
 “ જજસુકુમાળ સુનિના માથા ઉપર બળતી સગડી
 સુકી. ” આથી તે ક્ષમાગ્રીજ સુનિ વિચારવા લાગ્યા કે હે
 સસરા ! મસારમા તમે તને પાપ રૂપીઆત્મી પામ્યો પણ

રશે ત્યાસુધી પહોંચે, માટે આત્માર્થોજનોએ હંમેશા અહિંસાધર્મનું પાલન કરવું જોઈએ જેથી ભવ નિસ્તારપણું જાહેર થશે જગતમા એવું કોઈ ઉચ્ચપદ નથી કે, સ્થિતિ નથી કે સિદ્ધિ સિદ્ધિ નથી કે જે અહિંસા પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ વળી અહિંસા જે મોક્ષપ્રતિભા સુખ સંપાદન કરાવવામા સાધનભૂત છે તો પછી તેથી એક તુચ્છ રાજલક્ષ્મી પમાય તેમા તો આવ્યવજ શું છે ?

અહિંસા પાળવામા મહાનગી જોઈએ છીએ તે બાધવા બિંકણ કે બીરનો માર્ગ નથી જગતમા મારવા બધાને આવડે છે પણ મરી જાયતા ચોડાનેજ આવડે ॥ પરકાના હિંતની ખાતર મરી જાયવું તેમાજ આત્મ સામર્થ્ય સમાધાન છે અને તે સત્યની ખાતર મરવામાજ આત્મ વિભુતિ રહેતી છે અમારા કેટલાક શુભજન સાક્ષર બધુઓ, જૈનના અહિંસા ધર્મ પગલે આવેતી દૃષ્ટિથી જોતા હતા તે મહા શયો અત્યારની દેશની ચળવળ ઉપરથી જોઈ શક્યા હશે કે ‘અહિંસા’ ધર્મનું પાલન કોણ કરી શકે છે ! અને તે નિગળનો માર્ગ છે કે શુભનો ? દેશના સુબાગ્યે, ભારત ॥ મહાનગીએ અત્યારે આ વિજયી ધર્મની આખા જગતને બાણ થઈ છે અને આશા છે કે આ અનુપમ અદ્વિતીય સામર્થ્ય સંપાદન કરાવનાર “અહિંસા” સૂત્રનું જગત પાલન કરે અને પોતાનો સંસાર સફળ કરે એવી શ્રી પરમાત્મા ત્રયે પ્રથના છે

સમભાવ

આ ગળના બે સિદ્ધાતની માફક યુક્તિનો પરમ
માર્ગ સમભાવ જોન દર્શન માને છે તે પણ
સવ દર્શન માન્ય કરવા લાયક છે

ચૈદશે ચુવાવીશ શ્રયના કર્તા સમર્થ જ્ઞાની શ્રી
હરિહરમૂર્તિ મહારાજ કહે છે કે —

સૈય વરોચ આસ ।

વરોચ યુદ્ધો અ અદ્ય અન્નોચ ॥

સમમાન માત્રિ અપ્પા ।

લલ્લ મુગ્ધ ન સદેહો ॥

મુઘ્ય શ્રવેતાબર હોય, દિગ્ગજર હોય, બૌદ્ધ હોય, અથવા અન્ય હોય પરંતુ જેનો આત્મા સમભાવે લાવિત હોય તે મોક્ષ પામે તેમા સંદેહ નથી આ ઉપગ્રથી જણાશે કે મુક્તિનો માર્ગ કંઈ કોઈનો રહ્યો નથી કહેવનમા પણ કહ્યું છે કે પાળે તેનો ધર્મ અને માટે તેની તરવાર જેઓ આ માર્ગ જનો છે તેઓ હું સની પેઠે સત્ય વસ્તુના સગી બની સમ-લાવને જાવી પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરે છે અને ધર્મના નામે અધર્મના કામાર્માં કસાઈ અધર્માચરણ કરતા નથી

જૈન ધર્મની વિશાળતા અને વિશિષ્ટતા જણાવવા પુરતુંજ ઉપર જૈન દર્શનના અમુક સિદ્ધાંતોની અને સમભાવની રૂપ રેખા વર્ણવી છે આ મ્યજે આત્મહિનેષી જેનેનર વિદ્યાર બધુઓને જૈન દર્શનનો અનુભવ મેળવવાની ખાસ જાણ-મણ કરે છે તે સર્વન કથિત દર્શન છે જેથી તેમાથી ઘણું જાણવાનું મળી આવશે તે ચોક્કસ વાત છે જૈનધર્મના સૂત્રોએ આગમોના નામથી જોળખાય ॥ આગમ શબ્દ જાતેજ “પ્રમાણ પુરૂષની વાણી” વર્ણવે છે, માટે મુક્તિ અર્થાં જીમેએ તે દર્શનનો અભ્યાસ કરવો તે તેમના માટે ઘણું હિતાવહ છે તેમાથી કંઈપણ તેમને નવું જાણવાનું મળશે એ નિસંદેહ છે

વિજ્ઞાન વિષયક

જે નદર્શન જેવી રીતે તેના સર્વ માન્ય સિદ્ધાંતો માટે સર્વોત્તમ છે તેમ વિજ્ઞાનની બાબતમાં પણ જેન દર્શનને સાડે અજવાળું થાડ્યું છે અને તેથી તે સર્વજ્ઞ કથિત દર્શન છે તે પણ ખાતરી સાથે કહી શકાય છે

ઉત્તરાધ્યયન અદિ મહાત્મ આગમોના શ્રયમાં શ્રી ગૌતમસ્વામી, ભગવત શ્રી મહાવીર સ્વામીને પુછે છે કે હે પ્રભુ ! બાળક માના પેટમાં શી રીતે રહેતું હશે ! શુ આ હાર કરતું હશે ! વગેરે વગેરે ઘણા ગુપ્ત પ્રશ્નો પુછેલા છે અને જેના પ્રભુએ ઘણીજ સ્પષ્ટ રીતે જવાબો પણ આપેલા છે ડોક્ટરી અભ્યાસવાળાને પણ છનામો વચવાની ખાસ

ભક્ષામણ કહે ॥ હું કાઈ આગમોનો અધ્યાસી નથી તેમ વિદ્વાન નથી પણ મારા વાચવામાં જે કંઈ થોડું આવ્યું તેજ અશ માન તરીકે લખ્યું છે તે ઉપરથી વિજ્ઞાનની બાબતમાં પણ અર્કાત ભગવતોએ કેટલું કહેલું હશે તેની બાબતમાં દરવી મારા જેવા અવપણ માટે તો કઠીણ છે વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓએ વિજ્ઞાનના અર્થે પણ જૈન દર્શનના આગમો જેવા જેવા છે એવું જ કહેવું આ સ્થળે બસ થશે

આપણને સુવિદિત છે કે અત્યારની માફક પ્રથમ સૂક્ષ્મ દર્શક યોગ નહોતા તેમજ જગતને લાત મારનાર સર્વજ્ઞ જેવા નિરુપરિચી અને નિરુપહીને તેની જરૂર પણ ન હતી જેવું કિંચિત્ આત્મજ્ઞાન ખીંચેલું છે, જે ધનિયાતિત જ્ઞાનના ધારક છે, જેઓ લવણ છે, તે બધું પોતાના જ્ઞાનમાં જોઈ શકે છે ભુત, ભવિષ્યને વતમાન કહી શકે છે હવે જૈન દર્શન ઈવિત વિજ્ઞાનની કપડેખા આ સ્થળે આ લેખુ છું

(૧) " પાણીના બિંદુની અદર અમજા લેવો છે એવું જૈન શાસ્ત્ર કહે છે તેમાં તો એટલે સુધી લખાણ છે કે એક પાણીના બિંદુની અદર એટલા લેવો છે કે પારેવા (કબુતર) જેટલું ફેપ કરે તો જબુદ્રીપમાં ન માય "

અને લગતું લખાણ જગદે મે નૃસિંહ આચાર્ય તરફથી પ્રન્ટ થવા " મહાનન " માસિકમાંથી વાચ્યું ત્યારે તેની મને આ બાબતમાં વધુ ખાતરી થઈ નૃસિંહ આચાર્યના

સપ્રદાય તરફથી પ્રથમ તે માસિક પ્રગટ થતું અને શ્રીયુત
છોટાલાલ જેવા સાક્ષર, બાહોશ, વિદ્વાન કસાયતી કલમવાળા
જેવા તેના મત્રી મહાશયના હસ્તદ્વારા તે પ્રગટ થતું હતું
તેમ તે શુજરાતમા સારી પ્રમિદિને પામેતું હતું

(૨) વનસ્પતિજાદને જૈનો એકેદ્રિય જીવો માને
છે (એક ઇન્દ્રિયવાળા) જેની અત્યારે પ્રો. બોઝે જગતને
પ્રયોગો કરીને પણ ખાત્રી કરી આપી છે અને સિદ્ધ પણ
કયું છે કે જેવી આપણી લાગણી દુભાય છે તેવી તે
જીવોને પણ પ્રહાર કરતા તેમની લાગણી દુક્રવાય (દુ ખાય)
છે માણસમા જેવા અમુક અમુક શુભો છે તેવા વનસ્પતિ-
કાયમા પણ છે હમામણી હસે છે, ક્રંદન-તી રડે છે,
લાન્નમણિ તેને અડતા મ કેવળાય છે રિસામણિ રીસાય
જી આમ વનસ્પતિ પણ ભિન્નભિન્ન શુભવાળી માલમ પડે
છે જૈનો પૃથ્વી-અપ-તેઉ-વાયુ અને વનસ્પતિ આદિ એકે
ન્દ્રિય જીવથી માફી યાવત્ પવેન્દ્રિય સુ રીમા અર્થાત્ તમામ
મસારી જીવોમા આજ્ઞા, નિદ્રા, ભય, અને મૈથુન એ
શુભો મામાન્ય માને છે

(૩) કદમુગ આદિ અજકર અનતકાય છે તથા
રજમ્ અને તમમ શુષ્કને પોરક છે કાગળ કે તે લોયમા
ઉગવાથી તેના ઉપર સૂયનો તાપ પડી શકતો નથી તેથી
તેમા જીવાન હોય છે જેને માયન્સ પણ ટેકો આપે છે
તેથી તે વાપગવાની જૈનશાસ્ત્ર મના કરે છે આત્મ હિતેથી

બધુઓને તો તે અવત્ય વર્જવા યોગ્ય કહેતુ છે પુરાણોમા પણ જોની સારીરીતે શાખ છે પણ ધર્મના પુસ્તકો અવલોકવાની અત્યારે કોને પડી છે । કદમૂળ આદિ અબશ્ય આહારો વિષય-પોષક છે કેટલાક ચરબી-મેદ વધારનારા ॥ કેટલાક તામસિક પ્રકૃતિ કરનારા છે દુઃકાણુમા તે રાજસિક અને તામસિક પ્રકૃતિના પોષક છે માટેજ ધર્મ પ્રણેતાઓએ તેનો નિવેધ કરેલો છે

બટાકા એ ચરબી પોષક છે એવું એક અમેરિકને હાલમા જણાવ્યું છે અને તેને અમેરિકામાથી પ્રગટ થતા ફીઝીકલ કલ્ચર નામના અંગ્રેજ માસિકમા (જે માસિકની એક લાખ કોપી બપે છે) તે બાબતનો ઉલ્લેખ પણ કર્યો છે, જેતુ આતરણ આ નીચે આલેખ્યું છે

Mr L M Hanner writes in Personal Culture " February 1928 " — " In my case I discovered that by eliminating from my meals white bread and potatoes, I could take off the excess fat which was slowing me up "

ફીઝીકલ કલ્ચરમા મી એવ એમ હેનર ૧૯૨૮ના ફેબ્રુઆરીના માસિકમા લખે છે કે જોરાકમાથી મેદાની રોટી અને બટાકાનો ત્યાગ કરવાથી હું મારી વધારાની ચરબી દૂર કરી શક્યો કે જે મારા ઉપર ભાર ત હતી અને મારા હરેક કાર્યમા મદત આણતી હતી

(૪) " જૈન શાસ્ત્ર કહે છે કે મનુષ્યના એક વખતના ઓ-સંલોગમા નવલાખ લુવની હાનિ થાય છે "

આના સમર્થનમાં હાલનું વિજ્ઞાન-શાસ્ત્ર શું કહે છે તે તપાસીએ અમેરિકાથી પ્રગટ પતા શ્રીજીકલ ઠવ્યર ના ૧૯૨૮ ના ફેબ્રુઆરીના અઠમા ૮૨ મે પાને નીચે પ્રમાણે લખાણ છે

"It is estimated that a vigorous healthy man leading a moral life develops from one to two million spermatozoa at a time

એવી ગણતરી કરવામાં આવી છે કે નિયમિત જીવન ગાળનારા તદુરસ્ત માણસના વીર્યમાં એકી વખતે ૧૦ થી ૨૦ લાખ સ્પર્મટોઝોઆ (મનુષ્યના જીવ જીન) પેદા થાય છે

(૫) આકાશ દ્રવ્ય અરૂપી છે અને તેનો શુદ્ધ " અવકાશ પ્રદાન " એટલે અવકાશ આપવાનો છે છતાં નેચા યિઠો તેના શુદ્ધ તરીકે શબ્દને ગણે છે કે જે જૈન સિદ્ધાંત શૈલીએ શબ્દ રૂપી છે હવે વિચારો કે જે શબ્દ રૂપી છે, પુણ્ય છે, તે અરૂપી આકાશનો કેવી રીતે શુદ્ધ થઈ શકે ? તે તર્કન બુદ્ધિમાં ઉતરે તેવી વાત પણ નથી આત્યારે વાયરલેસટેલીઆફી, રેડીઓ, ટેલીફોન, તાર વગેરે તેની (શબ્દની) સિદ્ધતા પણ બતાવી રહ્યા છે જૈન દર્શન શબ્દને પણ સૂક્ષ્મ પુણ્યલ પરમાણુનો બનેલો સ્વચ્છ માને છે અને પૌણ્યલિકતા સિદ્ધ કરે છે, નહિ તો શબ્દનું પકડાવવા પણ થાય નહિ પુણ્યલરૂપે તેનું વ્યાપક પણ બોદ સત્ય કોઈ માને છે, આત્યારે જે રેડીઓ નીકળ્યો છે તે પણ

ફરના સ્થળે શબ્દ સંભળાવી શકે છે, અને હજુ પણ તેમાં આગળ વધવા દેવામાં આવશે તો તેથી પણ ઘણું દૂર શબ્દ સંભળાવી શકશે એ નિશ્ચય છે જૈન દર્શન અન્ય દર્શનો કરતા કેટલું આગળ વધેલું છે તે આ નીચેની બીના ઉપરથી તેનો કહેવો ખ્યાલ આવી શકશે

આ જગત્ સકલ્પ વિલ્લપની સૃષ્ટિથી ઉદ્ભવે છે તેના મૂળરૂપ “શબ્દને” અમુક દર્શન વાળા આકાશનો શુદ્ધ ગણી “બ્રહ્મ સત્ય જગ નિમિષા” અર્થાત્ બ્રહ્મ તેજ સત્ય છે અને જગત્ ત્રિશ્મા માને છે અને આ જગતને નામ રૂપમય માની તેને સ્વપ્ન તુલ્ય, જમવત્ માની તેની ઉપેક્ષા કરે છે, તેમ તેને સત્ય પણ કહેતું નથી, તેમ અસત્ય પણ કહેતું નથી તેમ સત્યા સત્ય પણ કહેતું નથી પણ આ “કેંક” છે તેમ છીપોલીમાં રૂપાની જ્ઞાન્તિ તરીકે માને છે અને આથી ઘેરી સૃષ્ટિ કર્તાનો ગળે ફાસો ધંધરને રીર જોડાડે છે પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તેમ નથી સંસાર ત્યજ્ય છે અને આત્માનું પરમાત્મપદ પામવું એજ અતીમ ક્યેય છે તેવો ઉપદેશ સૂવનો એવો અર્થ કરવો તે તો બ્યાજબી છે પરંતુ તેઓ કરી જગતની અસ્તિત્વતાનો ધંકાર કરવો તે ભૂલ ભરેલું છે પ્રથમ કાંઈ નહોતું સૂન્ય માયી જગત્ ઉદ્ભવ્યું પરમેશ્વરે તે બનાવ્યું આ કહેવું તે તર્કન મિથ્યા અને અજ્ઞાન સુચવનારું છે પરમેશ્વરે જગત્ રચ્યું હોયતો કોઈ જગ્યાએ પરમેશ્વરે તે ઉભા રહીને તો રચ્યું જ હશે.

તે ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે તે પહેલા જગત તો હતું જ વેદાતના અઠગ અજ્ઞાસી સ્વામી રામતીર્થ તો કહે છે કે જોએ જોમ કહેનારા છે કે પરમેશ્વરે જગત બનાવ્યું તેઓ ઘોડા આગળ ગાડી મૂકે છે જોમ કહી કહેનારનો ઉપહાસ કરે છે જૈન દર્શન તો માને છે કે આ સંસાર અનાદિકાળથી આવતો આવ્યો છે તે ક'ની જાન્ય ચૂન્ય થવાનો નથી, થયો નવી અને થશે પણ નહિ તેમ મોક્ષ માર્ગ કહી ભરાઈ ગયો નથી, ભરાવાનો નથી અને ભરાઈ રહેશે પણ નહિ તે ગાંને સદાકાળ શાસ્વતા વહેના રહેવાના છે આથી પરિણામ શું આવ્યું તે તપાસીએ આ જગત નામ રૂપ મય છે તેમ કહી અમુક દર્શન કારો અટકી જાય છે પરંતુ સર્વજ્ઞોએ તો તે નામ રૂપો શાથી થાય છે, જગતની રચના વિચિત્રતા કયા કયા કારણોને લઈને થાય છે તે સ્પષ્ટ રીતે બતાવ્યું છે અને તે માટે ઈર્મ ફીલમુક્રીના ગ્રંથ ગ્રંથો પણ ભર્યા છે કે જે સર્વજ્ઞ વિના તેમા કોઈ ચ ચુ-પ્રવેશ પણ કરી શકે નહિ, અને તેની અસ્તિત્વતા માટે ત્રિપદોનો સિદ્ધાંત જગત સન્મુખ સર્વજ્ઞોએ મૂકેલો છે ત્રિપદોનો સિદ્ધાંત એ છે કે ઉત્પાદ વ્યય અને ધ્રુવે કરીને વસ્તુ માત્ર સત્ છે માટે જે દર્શન કારો જગતને આ 'કંઈક' છે જોમ જ્ઞાનિત મૂલક માને છે તે સત્ય નથી

જળી પચસુતોની C પત્તિના સ બધમા પણ નીધે મુજબ લખાણ તે પણ બધ જોમણુ લાગતું નથી અને કેવળ કદપતાના મોડા દોડાળા હોય તેમ લાગે છે.

સૃષ્ટિ કર્તૃત્વવાદની માન્યતા.

અવ્યાકૃત માયામા ચેતનના સ્ફુરણથી તેમાના તમ પ
ધાન માયા દ્રવ્ય (જે વર્તમાન સૃષ્ટિ રચાવાની પૂરે સ્તબ્ધ
હતુ) મા મોક્ષ થયો એ ક્ષોભથી બધે સૂક્ષ્મ પરમાણુઓ
થઈ રહ્યા પછી તે પરમાણુઓને અગે રહેલી આકર્ષક અને
ઉત્સારક શક્તિઓ જાગૃત થઈ જેથી તે પરમાણુઓ લેખા
થઈ તેમના જુદા જુદા સમુહો બન્યા આ સમુહો જાતની
વખતે જ્યારે એક એક મધ્ય બિંદુ તરફ બીજા પરમા
ણુઓ આકર્ષાઈ આવે ત્યારે સૂક્ષ્મ આઘાતથી સૂક્ષ્મતમ
શબ્દ (ધ્વનિ) ઉત્પન્ન થાય એ સ્પષ્ટ છે માયાના પ્રથમ
વિકારરૂપ આ દ્રવ્યને આકાશ કહે છે, તેનો ખાસ ગુણ
શબ્દ છે અને તેનું સ્વરૂપ અવકાશ છે છે વળી
આ શબ્દ ગુણ સહિત આકાશ દ્રવ્યની ઉત્પત્તિ થયા પછી
તેમાના કેટલાક પરમાણુઓમા વિશેષ ગતિ ઉત્પન્ન થવાને
સીધે વધારે આઘાત (સ્પર્શ) ઉત્પન્ન થયો તેથી આ દ્ર
વ્યના પરમાણુઓમાથી અગ્નિ તત્ત્વ ની ઉત્પત્તિ થઈ અને
અમિતતત્ત્વના પણ કેટલા એક પરમાણુઓમાથી રસરૂપ જળ
તત્ત્વની ઉત્પત્તિ થઈ અને જળ તત્ત્વના પણ કેટલાક પર
માણુઓમાથી પૃથ્વી તત્ત્વની ઉત્પત્તિ થઈ એ રીતે આકાશ
વાયુ-અગ્નિ-જળ અને પૃથ્વિ એ પાચ તત્ત્વોના પરમા
ણુઓ એટલે તન્માત્રાઓ પ્રથમ ઉત્પન્ન થયા એ બધા પથ
મહાશુતો પણ કહેવાય છે. આ દેવપનાના પોદા સૃષ્ટિ કરતાં

કંચરને માનનારને માટે ઘટી શકે છે અને તે કેવળ કલ્પ
નાનાજ ઘેડા છે તે સત્યની પેઢી પાર છે સુષ્ટિ રચનાની
શરૂઆતમા કર્તાના ચેતનનું અવ્યાકૃત માયામા સ્ફુરણ
થાય છે અને તેમાથી તમ પ્રધાન માયાદ્રવ્યમાં શેષ થાય
છે અને શેષ થયા પછી પરમાણુઓની આકૃષ્ટ અને ઉત્સા-
રક શક્તિઓ બાગૃત થાય છે અને જે પરમાણુઓના સમૂહો
ટીથાર્થ બનિ થાય છે અને તે પછી વાયુ થાય છે અને
તે પછી અનુક્રમે અગ્નિ, જળ, અને પૃથ્વી થાય છે

યોગદિવાકર

આ કથન સત્ય કરી શકતું નથી કારણકે પ્રથમતો
સુષ્ટિ કર્તા કરી શકતો નથી. વળી જેઓ સર્વજ્ઞ, નિષ્કિય
પ્રભુ છે તેમનું અવ્યાકૃત માયામા સ્ફુરણ થાય પણ કેવી
રીતે ? સાખ્યાદિ મતવાળા પણ તેનો સખ્ય વિરોધ કરે
છે તો પછી આ કથનને મત્યતાનો ટેકોજ કયા રહ્યો ?
ભૂત શબ્દજ બતાવી આપે છે કે તે કોઈ જીવવાળી
બીજક હેતુ જોડે જીવ શાસ્ત્રમા પૃથ્વીકાય, અપકાય,
તેજકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય એ ચાર પ્રકારના
એકેન્દ્રિય જીવો કહેતા છે તેના સૂક્ષ્મ અને બાહર જે
પ્રકાર કહેતા છે અને જે સૂક્ષ્મ છે તે ચાવત ચોદ રાત્રય
લોક વ્યાપક છે જે બાહ્યા બગાય નહિ, છદ્ધા છેદાય નહિ,
સર્વજ્ઞ થાતો તે દિવ્ય ચતુર્ જોઈ શકે છે. ચર્મચ
મુખી તે જોઈ શકાતા નથી અને જે બાહર છે તે સૂક્ષ્મ

હોવાથી દેખી શકાય છે આમ માનવાથી પરમેશ્વરને ભૂતો બનાવવાની કડાકુટમા ઉતરવું પડતું નથી તે એકમાથી બનેલ બીજું નથી પણ તે વ્યક્તિ રૂપે ભૂતો સ્વતંત્ર છે તેના શબ્દના અર્થ ઉપગ્રથી પણ તે સિદ્ધ થાય છે તેમ તેના ભેદો પણ જુદા જુદા છે અને સદા શાસ્વતા છે જીનેશ્વર પ્રભુએ જગતમા ૩ દ્રવ્યજ કહેલા છે અને તે સદા શાસ્વતા છે, જેનો અજ્ઞાસ સુદૃઢ્યોને કરવા જેવો છે તે છ દ્રવ્યના નામ- (૧) ધર્માસ્તિકાય (ગતિ ક્રિયા પરિણિત દ્રવ્ય , (૨) અધર્માસ્તિકાય (સ્થિતિ ક્રિયા પરિણિત દ્રવ્ય) (૩) આકાશાસ્તિકાય (અવકાશ આપનાર) (૪) પુદ્ગલાસ્તિકાય (પુદ્ગલો જેનો ગવન, પડન, વિશ્વ સમિલન સ્વભાવ છે તે) (૫) કાળ (જે પુદ્ગલોનું નવવૃદ્ધિ ભાવનું કારણ છે તે ઉપચારથી દ્રવ્યથી માનેલું છે) આ પ્રમાણે સમષ્ટિમા છ દ્રવ્ય ૩ તે શિવાય અન્ય કંઈ નથી

તાર્કિક—જૈન દર્શન સખથી આ બે બેલ આલેખવાનો આશય છે કે જગતમા સત્ત્વ શોધક જીવો સત્યનું શોધન કરે અને હંસવત્ તેમાથી સાર વસ્તુનું ૩ હજી કરે તેમજ જૈન દર્શન કેવું વિશાળ છે, તે સર્વશઃ કથિત છે, કાર્કષણ્ય ભાવના દોષાપત્તિથી વેગળું છે-તેના સિદ્ધાંતો સર્વ માન્ય થઈ શકે તેવા છે, તેમા સ કૃત્રિમતાને જગાપણ સ્થાન નથી એજ કહેવાનો અતિમ ધ્યેય છે.

જૈન તત્ત્વસાર-સારાંશ.

જીવ કર્મ-વિચાર.

આધિકાર પહેલો.

આત્મા.

- પ્ર૦ આત્મા કેવો છે ?
- ઉ૦ આત્મા નિત્ય, વિશુ, ચેતનાવાન અને અરૂપી છે.
- પ્ર૦ આત્મા નિત્યાનિત્ય કેવીરીતે છે ?
- ઉ૦ આત્મા દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે અને મનુષ્ય ભવ દેવાદિ પર્યાયરૂપે અનિત્ય છે.
- પ્ર૦ વિશુ એટલે શું ?

ઉ૦ વિષુ એટલે વ્યાપક અર્થાત સર્વત્ર વ્યાપવાની સત્તા મહિત છે પણ સામાન્યતઃ સ્વચ્છગીરમાજ વ્યાપીને રહે છે

પ્ર૦ ચેતના એટલે શું ?

ઉ૦ સામાન્ય અને વિશેષ ઉપયોગને ચેતના કહે છે

પ્ર૦ અરૂપી એટલે શું ?

ઉ૦ અરૂપી એટલે રૂપ, આકાર, આકૃતિ કે મૂર્તિ રહિત અરૂપી કહેવાય છે જેને વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શ હોય નહિ તેને પણ અરૂપી કહે છે

કર્મો

પ્ર૦ કર્મો કેવા છે ?

ઉ૦ કર્મો જડ, રૂપી અને પુદ્ગલ પરિણામ છે

પ્ર૦ જડ એટલે શું ?

ઉ૦ જે ચેતના રહિત છે તે જડ છે

પ્ર૦ કર્મો કેવા છે ?

ઉ૦ કર્મો રૂપી છે (કર્મો રૂપી છે પરંતુ તે અતિસૂક્ષ્મ છે જેથી તે અમચક્ષુથી દેખી શકાતા નથી પણ દેવજાણી તેને જોઈ શકે છે.)

પ્ર૦ પુદ્ગલ એટલે શું ?

ઉં પુદ્ગલ ઝોટલો પુરણ (સ્કન્ધની અપેશાએ પુરાવાના અથવા ભરાવાના) અને ગર્જન (ખરી જવાના) સ્વભાવવાળા ॥ તેને પુદ્ગલ કહેવાય છે

જીવો

પ્રં જીવો કેટલા છે ?

ઉં જીવો અનંત છે

પ્રં જીવના કેટલા ભેદ છે અને તે કયા કયા ?

ઉં જીવના બે ભેદ છે (૧) સસારી (૨) સિદ્ધના

પ્રં સસારી જીવ કેને કહે છે ?

ઉં જે કર્મ સંહિત છે તે સસારી જીવ કહેવાય છે

પ્રં સિદ્ધના જીવ કેને કહેવા ?

ઉં જે કર્મથી રહિત છે તે સિદ્ધના જીવ કહેવાય છે

પ્રં સસારી જીવોના મુખ્ય કેટલા ભેદ છે અને તે કયા કયા ?

ઉં સસારી જીવોના મુખ્ય બે ભેદ છે (૧) સ્થાવર (૨) પ્રાણી

પ્રં સ્થાવરના કેટલા ભેદ છે અને તે કયા કયા ?

ઉં સ્થાવરના પાંચ ભેદ છે (૧) પૃથ્વીકાય (૨) અપકાય (૩) તેજકાય (૪) વાઉકાય (૫) વનસ્પતિકાય

પ્રં ઇન્દ્રિયો કેટલીક છે અને તે કય કય ?

ઉ૦ ઇન્દ્રિયો પાચ છે (૧) સ્પર્શેન્દ્રિય (૨) રસેન્દ્રિય (૩) ગ્રાષેન્દ્રિય (૪) ચતુરિન્દ્રિય (૫) અને ઘોતેન્દ્રિય.

પ્ર૦ ત્રસના કેટલા ભેદ છે અને તે કયા કયા ?

ઉ૦ ત્રસના ચાર ભેદ છે (૧) ભેધન્દ્રિય (૨) ત્રિધન્દ્રિય (૪) ચતુરિન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય હવે ત્રસના ભેદો કહેવાય છે

પ્ર૦ સ્થાવર ઝોટલે શુ ?

ઉ૦ જે સ્થિર રહે તે સ્થાવર કહેવાય છે

પ્ર૦ ત્રસ હવે કેને કહેવા

ઉ૦ જે હાલે ચાલે (ચોતાની મેળે) તેને ત્રસ હવે કહેવા

પ્ર૦ ફરક ઇન્દ્રિયના હવેના નામ કહો.

ઉ૦ પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિના હવે ઝોઠેન્દ્રિય કહેવાય છે, કૃમિ આદિ હવે બે ઇન્દ્રિય, કીડી પ્રમુખ ત્રીધન્દ્રિય, અને જમરાદિ ચતુરિન્દ્રિય તેમજ દેવ, મનુષ્ય, નારકી, પશુ પખી, મત્સ્ય, સર્પ, નકુલ વગેરે પચેન્દ્રિય હવે કહેવાય છે

પ્ર૦ પચેન્દ્રિયના કેટલા ભેદ છે અને તે કયા કયા.

ઉ૦ પચેન્દ્રિયના ચાર ભેદ છે (૧) દેવ, (૨) મનુષ્ય, (૩) નારકી (૪) અને તિર્યક

પ્ર૦ વનસ્પતિના મુખ્ય ડેટલા લેદ છે અને તે કયા કયા ?

ઉ૦ વનસ્પતિના મુખ્ય બે લેદ છે (૧) સાધારણ (૨) પ્રત્યેક

પ્ર૦ સાધારણ વનસ્પતિકાય એટલે શુ ?

ઉ૦ જેમના શીર, સાધા અને ગાઠો ગુપ્ત હોય અથવા જેમના મરખા ભાગ થઈ શકે છે અથવા જે તત્ત્વ-રહિત હોય છે અથવા જે ઉદાસ થઈ ઉગે છે એવી કાંઈ, અકુરા, આડું, હળદર, (લીલી) ગાજર, ગજો, કુમાર પાહું ઇત્યાદિ વનસ્પતિને સાધારણ વનસ્પતિ કહેવાય છે જેના પ્રત્યેક શરીરમા અનંત જીવો હોય
 ■ અનંતકાય અથવા સાધારણ વનસ્પતિકાય એને “ નિજોદ ” એવી પણ સદા છે

પ્ર૦ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય એટલે શુ ?

ઉ૦ જેના એક શરીરે એક જીવ હોય તેને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય કહે છે

પ્ર૦ પૃથ્વી આદિ એકેન્ડ્રિયના ડેટલા લેદ છે ? અને તે કયા કયા ?

ઉ૦ એકેન્ડ્રિય જીવોના બે લેદ છે (૧) સૂક્ષ્મ (૨) ભાદર (સ્થુલ)

પ્ર૦ સૂક્ષ્મ એટલે શુ ?

ઉ૦ જે જીવો સર્વ દોષાકાશમા બાપીને રહેલ છે ત
માપિ તે ચર્મચમુચી જોઈ શકાતા નથી તેને સૂક્ષ્મ
જીવો કહે છે

પ્ર૦ બાહર એટલે શુ ?

ઉ૦ બાહર જીવો એટલે જે જીવો ચર્મચમુચી જોઈ શકાય
છે તેને બાહર જીવો કહે છે

પ્ર૦ જીવોની યોનિ (ઉપજવાનુ સ્થાન) કેવી છે ?

ઉ૦ ચોરાશી લાખ જીવાયોનિ (એટલે જીવોને ઉપજવાનુ
સ્થાન) છે

પ્ર૦ યોનિ એટલે શુ તે વિસ્તારથી સમજાવો

ઉ૦ જીવોના ઉત્પત્તિ સ્થાન-ઉત્પત્તિ સમયે સમાન સ્પર્શ
રૂપ રસ, ગંધ અને વર્ણવાળા હોય તેમની એક
ભતિની યોનિ કહેવી છે

પ્ર૦ કોમો કેટલા છે ?

ઉ૦ જીવો કરતા અનંતા છે જીવના એક એક પ્રદેશમા
શુભાશુભ કર્મની અનંતી વર્ગભાગો (સમુદો) ર
હેવી છે તે સવંન જોઈ શકે છે

પ્ર૦ સસારી જીવો કેવા હોય છે તે દાખલો આપી સમ
જાવો.

ઉ૦ ખાણી અદર નોનુ જેમ માગીમા વ્યાપ્ત છે તેવી રીતે લોકાકાશમા સસારી હવે, કર્મોથી આવૃત્ત (ઢાંચલા) હોય છે

પ્ર૦ ભિન્ન ભતિ (સ્વભાવ અથવા સત્તા) વાળા કર્મોનો અને આત્માનો યોગ કેવી રીતે થયો ?

ઉ૦ જેવી રીતે ખાણમા માટીનો અને મોનાનો, અરણીના લાકડાનો અને તેમા રહેલા અગ્નિનો, દુધનો અને તેમા રહેલા ધીનો યોગ સમકાલે (એકી વખતે) થએલો હોય છે વળી મૂર્ચકાન્ત-મણિનો અને તેમા રહેલા અગ્નિનો તથા ચન્દ્રકાન્ત મણિનો અને તેમા રહેલા અમૃતનો યોગ સાથે ઉત્પન્ન થયેલો હોય છે તેવીજ રીતે કર્મોનો અને આત્માનો યોગ કેવળ જ્ઞાનિઓએ અનાદિ વાળથી નસિદ્ધ કર્યો છે

પ્ર૦ આત્મા કર્મથી મુક્ત કેવી રીતે થઈ શકે છે ?

ઉ૦ જેમ નોનુ માગીના સયોગથી અગ્નિના પ્રયોગે કરી મુક્ત થઈ શકે છે તેવી રીતે તથાપ્રકારની સામગ્રી મળ્યે આત્મા પણ કર્મથી છુટો થઈ શકે છે

‘ પર્યાયકારના કથન ઉપર ટિપ્પણી ’

(૧)

પ્ર० જીવોને કર્મ સાથે અનાદિ મળધે ન માનવામા આવે તો શુ ફળલો લાગે છે ?

ઉ० જો જીવ પહેલો અને કર્મની ઉત્પત્તિ પછી થઈ એમ માનવામા આવે તો કર્મ સંહિત આત્મા નિર્મળ સિદ્ધ થાય અને નિર્મળ આત્મા સ સારમા (શરીરધારી) ઉત્પન્ન થઈ શકે નહિ કારણકે નહિ કરેલા કર્મનું ફળ લોગવવાનું તેને હોય નહિ અને વિના કરે લોગવવામા આવે તો સિદ્ધને પણ કર્મનું ફળ લોગ વનું પડે અને આથી તો કૃતનો નાશ અને અકૃત (નહિ કરેલનું) નું આગમન ઇત્યાદિ ફળલુ લાગે

(૨)

પ્ર० કર્મ પહેલા ઉત્પન્ન થયા અને પછીથી જીવ માનીએ તો તે વ્યાજબી છે ?

ઉ० ના, તે પણ વ્યાજબી નથી કારણ કે જેમ માટી માથી થકો ઉત્પન્ન થાય છે તેમ જેમાથી જીવ ઉત્પન્ન થઈ શકે તેવા ઉપાદાન કારણ વિના જીવ શી રીતે ઉત્પન્ન થઈ શકે ? વગી જીવે જે કર્મો ન કર્યા હોય તેનું ફળ પણ તેને હોય નહિ અને જીવ (કર્તા) વિના કર્મ ઉત્પન્ન થઈ શકે નહિ ઇત્યાદિ

(૩)

પ્ર૦ જો હવ અને કર્મ એકજ વખતે ઉત્પન્ન થયેલા માનીએ તો તે ઘટી શકે છે ?

ઉ૦ ના, તે પણ ઘટી શકતું નથી જો હવ અને કર્મ એકજ વખતે ઉત્પન્ન થયેલા માનીએ તો તે પણ અસત્ છે કારણકે સાચે ઉત્પન્ન થનારી વસ્તુમાં કલ્પા અને કર્મનો ભેદ હોય નહિ વળી હવે જે કર્મ કર્યું ના હોય તેનું ફળ હવને હોય નહિ વળી જેમાથી હવ અને કર્મ ઉત્પન્ન થઈ શકે એવા ઉપાદાન કારણ વિના હવ અને કર્મ પોતાની ભેળેજ ઉત્પન્ન થઈ શકે નહિ ઈત્યાદિ

(૪)

પ્ર૦ શબ્દિયદાન હવ એકલોજ છે અને કર્મ છેજ નહિ એમ માનીએ તો તે શુ વાસ્તવિક છે ?

ઉ૦ ના, તે પણ વાસ્તવિક નથી કારણકે તેથી કરીને જગતની વિચિત્રતા સિદ્ધ થાય નહિ કે જે વિચિત્રતા આપણે નજરે જોઈએ છે

પ્ર૦ હવ અને કર્મ કઈજ નથી એમ માનીએ તો શાલે ?

ઉ૦ ના, તેમ પણ માની શકાય તેમ નથી કારણકે જો હવજ નથી તો તે જ્ઞાન કેનેયથુ કે કઈજ છે નહિ

સારાંશ—આ ઉપરથી જોઈ શકાશે કે હવ અને કર્મનો સંયોગ સળધ પ્રવાહથી અનાદિ છે અને એજ માનવુ તે મુખ્યથી પણ સિદ્ધ છે

“ અજ્ઞાન તિમિર ભાર ”

જીવ કર્મ-વિચાર અધિકાર-ખીન્ને.

- પ્ર૦ કર્મો જડ છે તેથી તે પાતાની ગ્રેણે શુ આશ્રય લેવા સમર્થ છે ?
- ઉ૦ હા, દાખલા તરીકે લોહચુબક જેમ લોહને ખેંચે છે તેવીજરીતે કર્મો પણ આશ્રય લેવા સમર્થ છે
- પ્ર૦ આત્મા પુદ્ગલ (ચૈતના ચુકત) છે તેથી તે સુખને માટે શુભકર્મોને બાંધુતા છતાં અકુષ્ઠ કરે તે તો સ્વાભાવિક છે પરંતુ તે દુખનો દ્રેષી છતાં અશુભ કર્મોને કેમ અકુષ્ઠ કરે ?

ઉ૦ એવ હુ મેશા સુખ હુ ખના હેતુભુત પત્ર સમવાય
(કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, પર્વજન્મ કૃત અને પુર
પાથ) ની પ્રેરણાથી બાણતા છતા જેમ શુભ કર્મોને
અહણ કરે છે તેમ અશુભ કર્મોને પણ અહણ કરે
છે, દાખલા તરીકે, ચોર, પરચીગામી વ્યાપારી અને
મતધારી આદિ તેવા પ્રકારના ભાવી ભાવને દીધે
બાણતા છતા શુભાશુભ કૃત્યો કરે ॥ (૨) રાગી
માણસ પોતાના રાગની શાન્તિ ઇચ્છવા છતા અપ
ચયથી ભવિષ્યમા પોતાને થનારું કદ પોતે બાણતા
છતા રાગથી પરવશ થઈને અપચયનુ સેવન કરે છે.

પ્ર૦ એવનો જ્ઞાન વિના પણ શુ કર્મો અહણ કરવાનો
સ્વભાવ છે ?

ઉ૦ તે જ્ઞાન વિના પણ લોહચુબક જેમ લોહને આકર્ષી
શકે છે તેવીરીતે એવ પણ કાળાદિથી પ્રેરાઈ સમીપમા
રહેવા શુભાશુભ કર્મોને વગર વિચારે પણ અહણ
કરી શકે છે.

જીવકર્મ વિચાર

અધિકાર ત્રીજો.

- પ્ર૦ એવ તો અરૂપી છે તો તે હાથપગની મદદ વિના કમો ચેનાવડે શક્ય કરે છે ?
- ઉ૦ આત્મા પોતાની શક્તિથી અને કાળાદિ સ્વભાવાદિથી પ્રેરાઈને હન્રિયાદની મદદ વીના પણ ભવિષ્યત કાલમા લોભવવા ચોખ્ખ કમોને શક્ય કરે છે જુઓ ! ચૌધ ધિધો સિંધ કરેલ ખાસની ગુટિકા ભેઠે તેને હાથપગ હોતા નથી છતાં દુધ વગેરેનું પાન કરાવે છે, મીસાને તથા પાણીને તે ચોષી લે છે, શબ્દવેધ કરવાનું બળ આપે છે તથા શુકની વૃદ્ધિ કરે છે તો પછી આત્મા કે જેની શક્તિ અચિન્ત્ય છે તે શુ શુ ન કરે ? વળી જુઓ ! વનસ્પતિ હાથ પગ વિના આહાર શક્ય કરે છે, નાળીયેર પ્રસુખના મૂળમા પાણી સિંચે છે ને તે પાણી ફળને મળે છે એટલુંજ નહિ પણ પ્રાય સર્વ વસ્તુ પોતાની મેળે પાણી શક્ય કરીને આદ્ર માપ છે, આવીરીતે જીવ પણ કમોને શક્ય કરે છે,

પ્ર૦ વસ્તુ પોતાની ગેળે પાણી ઝડપી કરી આર્દ્ર થાય છે તે શુ પાણીની શક્તિને લાગે યતી નથી ?

ઉ૦ જો પાણીની શક્તિથી વસ્તુ આર્દ્ર થાય છે એમ માનો તો ફેરડું કેમ લેવાતા નથી ? મગશળીયો પાવાણું કેમ ભીંજતો નથી

સાગર—સારાશમાં લખવાનું કે જેને જે વસ્તુ ઝડપી કરવા યોગ્ય હોય તે તેજ વસ્તુને ઝડપી કરે છે દાખલા તરીકે લોહચુબક બધી ચીજોને પકડી મુઠી વડે લોહાનેજ ઝડપી કરે છે તેવીરીતે ભવિષ્યકાળમાં બનવાનું હોય તેવી તેવી પ્રેરણાઓ ને વચ મધ્ય જીવ-કર્મ-પુણ્યલોને ઝડપી કરે છે દાખલા તરીકે સૂનેલો માણસ સ્વપ્નવચ મધ્યને મનથી અનેક ક્રિયાઓ કરે છે તે વખતે તેની પાસે જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને કર્મેન્દ્રિયો બળ પ્રવર્તીવતી નથી છતાં આત્મા શુ કર્મને ઝડપી નથી કરતો ?

પ્ર૦ સ્વપ્ન એ શુ જામ છે ?

ઉ૦ ના તે જામ નથી સ્વપ્નનું પણ વખતે બહુ મોટું ફળ હોય છે કોઈ ઉત્તમ પુરૂષને સ્વપ્ન યથાર્થ ફળ આપે છે તેમ કર્મ પણ જીવને ફળ આપે છે

પ્ર૦ જીવની હત્યત્તિ કાળથી માહીને અવસાન સુધી આત્મા ગર્ભમાં શી શી ક્રિયાઓ કરે છે તે જણાવો

ઉ૦ એવ જાતની અંદર શુક અને રજ મધ્યે રહી યથોચિત્ત અહાર કરી ઇન્દ્રિય બળ વિના ચોતાની મેળે ઉતાવળે સર્વ ધાતુઓને નિષ્ક્રમણે છે તેમજ રોષ માગે આહાર લઈને ખવડે પડયો મૂકી રસોનો આશ્રય લે છે અને તેના મળનો વાર વાર બળથી ત્યાગ કરે છે વળી સત્ત્વ રજન અને તમન એ ત્રણે શુદ્ધોને ધારણ કરેલો સદ્ગુણ, - વિજ્ઞાન - ક્રોધ - માન - માયા - લોભ - દિવાલિત - આચાર વિચાર - વિદ્યા - રાગ સમાપ્તિ અદિને ધારણ કરે છે એ રીતે આત્મા ઇન્દ્રિયાદિની મદદ વિના શરીરની અંદર ક્રિયાઓ કરી રહ્યો છે અને વળી મુદત પુરી થયે જેમ ધરનો સ્વામી જાય છે તેમ તે પણ ઝોળીઆમાંથી નીકળી જાય છે

બાબાદ—જાણી રીતે આ મા શરીરની અંદર રિધતિ કરીને અને શરીરમાં બ્યાપિને હસ્તાદિ તથા ઇન્દ્રિયોની મદદ વિના ક્રિયાઓ કરે છે અને સૂક્ષ્મ તેમજ સ્વગદ્ગ્રાહી દ્રવ્યોને પ્રદણ કરે છે ત્યારે સૂક્ષ્મતમ ક્રમોને પણ કેમ ગ્રહણ કરે નહિ ? વળી આ એવ રૂપ તથા હસ્તાદિ રહિત છતાં આવા રૂપી શરીરને અહાર પાનાદિ ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં તથા શુભાશુભ આરભાજના કામોમાં કેવી રીતે પ્રવર્તીયે તેને પત્તુ વિચાર કરવા જોરો છે, જે એવના ઉદ્વેગ વિના

ઈન્દ્રિયો અને હસ્ત પ્રમુખ અગોચીજ સર્વ ક્રિયાઓ થતી હોય તો તો એવું રહિત મુકદ્દા ઈન્દ્રિયો છતા કેમ ક્રિયા કરતા નથી ? આથી સિદ્ધ થાય છે કે શુભાશુભ કર્મ આત્માજ કરે છે એકલા અગો કરતાજ નથી. વળી ધ્યાની પુરુષ બાહ્યગત ઈન્દ્રિયોની મદદ વિના ઈન્દ્રિય કાર્યો કરે છે અને જલ્લ, પુષ્પ, ફળ, તથા દીપ એ દ્રવ્યો વિના સદ્ભાવ પૂર્ણને સદ્ગુણ કરે છે તેવી રીતે અબ્દાની મદદ વિના જાપ જપે છે-કર્ણની મદદ વિના સાંભળે ॥ આ એવ પશુ ઈન્દ્રિયો તથા હસ્તાદિની મદદ વિના કાળ, સ્વભાવાદિ પદ્ય સમવાયથી પ્રેરાઈને કર્મોને અહુષ્ય કરે છે

પ્ર૦ એવના એક એક પ્રદેશમા અનત કર્મો લાગેતા છે તો તે ચિહિત જૂન થકને દેખાતા કેમ નથી ?

ઉ૦ સૂક્ષ્મતમ કર્મો આપણા જેવા અર્મઅમુવાળાથી દેખાતા નથી, પણ જ્ઞાનીઓ માત્ર તેમને પોતાની હિંચ જ્ઞાન દ્વિના હિંચથી જોઈ શકે છે દેખાત તરીકે કોઈ ખાત્ર કે વસ્તુદિમા લાગેતા મુગધી અથવા દુર્ગંધી વસ્તુની ગંધના પુફગલો નાકથી જાણી શકાય છે પણ ચિહિત-જૂત થયા છતા નયનાદિથી દેખી

શકાતા નથી માત્ર કેવળજ્ઞાની તેમને જોઈ શકે છે
વળી જેમ સિદ્ધ કરેલા પારામા પાન કરેલું મુવર્ણાદિ
કૃષ્ટિથી દેખી ચકાતુ નથી પણ જ્યારે કોઈ સિદ્ધ
ચોગી પુરૂષ તેને પારામાથી બહાર કાઢે ■ ત્યારે તેની
સત્તા નિશ્ચિત થાય છે તેમ જીવને લાગેલા કર્મોને
માત્ર જ્ઞાની બાંધી શકે છે બીજા કોઈ નહિ

જીવ-કર્મ વિચાર અધિકાર ચોથો

- પ્ર૦ જીવ અમૃત છે અને કર્મો મૃત છે તો તે બેનો સ
યોગ ન્યાયથી કેવી રીતે થતી શકે ?
- ઉ૦ જીવની શક્તિ અને કર્મના સ્વભાવને લેધને તેમનો
સયોગ થતી શકે છે શુષ્કનો આશ્રય દ્રવ્ય છે
“ગુણનાદ આસવો દ્રવ્યમ્” સસારી જીવ-દ્રવ્યનો
શુષ્ક કર્મ ■ એટલે શુષ્ક (કર્મ) શુષ્કનો આશ્રય

લે એ ન્યાય ॥ દાખલા તરિકે અમૂર્ત આકાશને વિચિત્રલેખા મૂર્ત તથા અમૂર્ત-ગુરુ તથા લઘુ સર્વ પદાર્થનો આધાર માને છે વળી વિચારે કે આ અરૂપી આકાશ નિરતર રૂપી દ્રવ્યેને કેવી રીતે ધારણ કરે છે ? વળી વિષય કથાયાદિ, કામ કળા શુષ્ક કિંયાઓ એ વિષયોને આત્મા શરીરમા અદૃશ્ય રૂપે રહ્યો છો. ધારણ નથી કરતો ? વળી આ દૃશ્યમાન શરીરને અદૃશ્ય આત્મા કેવી રીતે ધારણ કરે છે ? જેમ કપુર, કિંમત વગેરે સારી નરસી વસ્તુની ગદ્ય સ્થિતિ પ્રમાણે આકાશને આત્મી રહે છે, તેમ કર્મો પણુ લવને આત્મી રહે છે ઇત્યાદિ પ્રત્યક્ષ દાખલા આથી નિશ્ચિત છે કે કર્મો આત્માનો આશ્રય લે છે વળી આ સજાધમા કોઈ કહે કે શુભો તો શરીર આત્મી છે તો આત્મા ભવ રહિત યથા પછી કેમ દેખાતા નથી ? વળી વધારે દૂર ન જતા જે ભવી (સસારી) કહેવાય છે તેથી આત્માનો અને કર્મોનો આશ્રયાશ્રય ભાવ-આધારાધેય સજાધ-પણુ નિશ્ચય મામ છે.

જીવ-કર્મ વિચાર અધિકાર પાત્ર્યમે.

પ્ર૦ ને એવનો કમ' ગ્રહણ કરવાનો સ્વભાવ છે તો પછી તે સ્વભાવને ઊઘીને સિદ્ધ કેવી રીતે થાય છે ?

ઉ૦ એવનો અને કમ'નો અનાદિ સળધ છે, છતા તે આ મેથી મળવાથી કમ' ગ્રહણ કરવાનું ઊઘી શિવ પામી સિદ્ધ થાય છે દાખવા તરિકે પાશનો સ્વભાવ ચ અળ અને અભિમા અસ્થીર રહેવાનો છે, છતા તથા પ્રકારની ભાવના દેવાથી પારે અભિમા સ્થીર રહે છે ને કે અભિનો દાહકતાનો મૂળ સ્વભાવ છે, છતા તેમા પારે સ્થિર રહે છે

બીજો દાખલો —અભિમા દાહકતાનો શુભ છે, છતા મત્રનાયોગ કે આપધિ વડે તેને બાધવાથી તેમા પ્રવેશ થઈ શકે છે વાયુનો સહજ સ્વભાવ ચ અળ વર્તે છે, પરંતુ જ્યારે તેને પખાલુમા નિરૂદ્ધ કરવામા આવે ॥ ત્યારે તેનો અળ સ્વભાવ જતો રહે છે, વળી અમક, સુવર્ણ, રત્ન કે બલ અને સિદ્ધ પારાને

અમિ દહન કરતો નથી તો જીવે વળતે અમિમાથી
મૂળની દાહકતા કયા જાય છે ?

સારાંશ—આ પ્રમાણે સિદ્ધોમા કર્મયોગ જતો રહે છે

પ્ર० સિદ્ધ જીવોમા કેવી રીતે કર્મ-બધ થતો નથી ?

ઉ० ધાન્ય પ્રમુખનુ બીજ ત્યારે જળી જાય છે, ત્યારે
તેમાથી અકુશત્પત્તિ થતી નથી તેવી રીતે સિદ્ધનુ
જીવોમા કર્મ-બીજ જળી જવાથી તેને કર્મ-બધ
થતો નથી

જીવ-કર્મ વિચાર.

અધિકાર છઠો.

પ્ર० જગતના જીવો કર્મ પ્રમાણે મુખંદુ બ લોગવે છે તે કર્મોને
કેઈ જાગવાન કે કેઈ બીજી વ્યક્તિ પ્રેરણા કરનાર
હોવી જોઈએ કારણકે જીવ સ્વાભાવિકરીતે મુખને
રાગી અને દુઃખને દેખી હોય છે તે પોતાની ઇચ્છાએ
શુભ અને અશુભ કર્મોને કેમ લોગવે ?

૬૦. જીવનો સ્વભાવ શુભાશુભ કયોને પ્રદક્ષ કરવાનો છે તેને પોતાના કર્મ શિવાય જગત્માં ખીજો મુખ દુ ખ આપનાર નથી જેઓ કર્મનો સિદ્ધાંત બાણે છે તેઓ તો કર્મનેજ સાચ્ય, ભગવાન, સ્વભાવ, અદૃષ્ટ કે વિધાતા માને છે

૫૦. કર્મો અજીવ છે, જડ છે તેથી તે શુ કરી શકે ? માટે તેને કોઈ પ્રેરક હોવો જોઈએ

૬૦. કર્મો જડ છે છતાં તેનો જોવો સ્વભાવ છે કે તે સદા કોઈની પણ પ્રેરણા વિના પોતાની શ્રેયે આત્માને સ્વસ્વરૂપ યોગ્ય રૂપ પમાડે તેથી તેનો કોઈ પ્રેરક હોતો નથી.

૫૦. જીવોને કર્મની સાથે કેવો સંબંધ છે ?

૬૦. જે જીવો અજીવ શરીરની સાથે સંબંધ રાખી હાલ જીવે છે, પૂર્વે જીવતા હતા અને ભવિષ્યમાં જીવશે, તે સર્વેને કર્મોની સાથે વિકાસિક સંગમ હોવાતું શાસ્ત્રકાર જણાવે છે

૫૦. આ જગત કેવું છે ?

૬૦. આ સમસ્ત જગત્ પદ્ધત્ય અને પચસમવાયમય છે

૫૦. પદ્ધત્યનો નામ અને તેની સમજણ આપો

૬૦. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, જીવ અને કાળ એ પદ્ધત્યના નામ છે તેમાં

ધર્માસ્તિકાય ચાલવામા રહાય કરે છે અધર્માસ્તિકાય સ્થિતિ કરવાની પ્રેરણા કરે છે આકાશાસ્તિકાય, અવકાશ આપે છે પુદ્ગલાસ્તિકાયવડે જીવ આહાર વિહારાદિ કરે છે પુદ્ગલાસ્તિકાયની અદર કર્મોનો અત-ભાવ થાય છે કાળ, મનુષ્યાદિ સર્વ પ્રમાણ્યુચ્ચત વસ્તુનું પ્રમાણ્ય કરવામા ઉપયોગી છે જીવ ચેતનાવત હોય છે

પ્ર૦ જીવ કેના સામર્થ્યથી કર્મોનું શ્રદ્ધા, ધારણ, લોભ અને શમન કરે છે ?

ઉ૦ જીવ પચ સમવાય (કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, પૂર્વ-જન્મ કર્મ અને પુરુષાર્થ) ના સામર્થ્યથી શુભાશુભ કર્મોનું શ્રદ્ધા, ધારણ, લોભ, શમન આદિ કરે છે અને જેમનાથી પ્રેરાઈને જીવો મુખડું ખના લાગી થાય છે અને જીવો શુભાશુભ કર્મોને શ્રદ્ધા કરે છે અને કર્મો ભતેજ સ્વકાળ મર્યાદા પામીને જીવોને મુખડું ખ આપે ■ જી તેમનો સ્વભાવ છે

પ્ર૦ જીવ શુભાશુભ કર્મોને શ્રદ્ધા કરે છે અને શ્રદ્ધા કરવાના સ્વભાવથી શ્રદ્ધા કરતા બાંહે છે, કે સ્વાભિપ્રાય પ્રમાણે ઈદ કરે છુ અને તે માન્ય કરવા જેવી પછુ જાણત હ પરંતુ કર્મો જડ હોવાથી લોભ કાળને કેવીરીતે બાંહે કે તે પ્રગટ થાય ? શુ આત્મા હ જ લોભવવાનો કામી છે કે તે દુઃકર્મને આગળ કરે ? માટે કેટલાક લાળા કાળ વિલગ કર્યા પછી

સ્વકર્તા જીવને સુખદુઃખ પમાડે છે તે પ્રેરક વિના
કેવીરીતે બને ?

- ઉ૦ કર્મો જડ છે નિજ ભોગ કાળને બાંધતા નથી અને
આત્મા દુઃખ ભોગ ભોગવવાનો કામી પણ નથી. તથાપિ
જીવ દુઃખને આશ્રિત થાય છે અને કર્મો જડ હતા
, દ્રવ્ય, સેત્ર, કાળ, ભાવ સામગ્રીની તથા પ્રકારની
અનિવાર્ય શક્તિથી પ્રેરાઈને પ્રગટ થઈ સ્વકર્તા
આત્માને બળાત્કારે દુઃખ દે છે

દાખલા તરિકે —જેમ કૃત્રિમ વિષ તત્કાલ નાશ
કરનાર થા મહિને, બે મહિને, છ મહિને, વર્ષ
કે બે વર્ષે નાશ કરનાર હોય છે તેમ કર્મો
પણ પ્રજ્ઞા પ્રકારના અને ભિન્ન ભિન્ન સ્થિતિના હોય
છે, જે પોત પોતાનો કાળ પ્રાપ્ત થયે પોતાની પ્રેરણા
પોતાના કરનાર જીવને તાદૃશ ક્ષણ આપે છે વળી
સાથે સર્વે ઋતુઓ જેમ પોત પોતાનો કાળ પામીને
મનુષ્યલોકવર્તી પ્રાણીઓને સુખ દુઃખ આપે છે તેમ
કર્મો પણ પોત પોતાનો કાળ પામીને જીવનની પ્રેરણા
વિના આત્માને સત્વરે સુખ દુઃખ આપે છે વળી
પિંતથી થયેલો ન્વર દશ દિવસ, કશ્ચી થયેલો બાર
દિવસ, વાતથી થયેલો સાત દિવસ અને ત્રિદોષથી
થયેલો પંદર દિવસ રહે છે, અર્થાત્ તે ન્વરોનો પરિ

પાક કાળ જુદો જુદો હોય છે તેમ કરેલા કર્મોના
પણ સ્થિતિ કાળ જુદો જુદો હોય છે

વળી આત્માએ જે પ્રમાણે પૂર્વ આચરણ
કયું હોય તે પ્રમાણે જન્મ કુટુંબીમાં મળે આવે છે
તે થકોનું ફળ જેમ મહાદેશા, ઈતદેશા સહિત સ્વ
સ્થિતિ પ્રમાણે કોઈની પણ પ્રેરણા વિના સ્વભાવથી
લોગવાય છે તેમ અન્ય કર્મોથી ઈતરિત (અતરા-
યલા) જે કર્મો આત્માએ કર્યા હોય તેમનું ફળ
પરિપાક કાળ પ્રાપ્ત થયે કોઈની પણ પ્રેરણા વિના
લોગવાય છે વળી કેટલીક વખત સ્વાદિષ્ટ લોગ્ન
શરીરમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થઈ ઉત્પન્ન કરે છે તેમ ઉચ્ચ
કર્મો પણ આત્માને કોઈની પ્રેરણા વિના તત્કાળ ફળ
આપે છે વળી કોઈ રાત્રી ઔપચિ લે છે ત્યારે તે
હિતકારી છે અથવા અહિતકારી છે તે જાણતો નથી
તોપણ જેમ તેનો પરિપાક કાળ થતા તે સુખ અથવા
દુઃખ આપે તેમ કર્મોને ગ્રહણ કરતા તે શુભ છે
અથવા અશુભ છે એમ જાણે નહિ તોપણ કર્મોના
પરિપાક કાળ સાચ ત્યારે તે સુખ અથવા દુઃખ
આપે છે

પ્ર૦ કર્મો કેટલા પ્રકારે ઉદયમાં આવે છે તે દાખલા સાથે
સમજાવો

ખીજા રૂપમા કહીએ તો મુખમા શકલ
કરેલા આહારના કોળીયા જેવા ભુક્ત-કર્મ, શકલ
કરવાના કોળીયા જેવા લોભ્ય-કર્મ અને શકલ કરાતા
કોળીયા જેવા ભુજ્યમાન કર્મ સમજવા

પ્ર૦ કેવળજ્ઞાની મહતોમા આ સંબંધી શી વ્યવસ્થા છે ?

ઉ૦ કેવળજ્ઞાની મહતોના સંબંધમા પણ તે ત્રણ વ્યવસ્થા
સમજવી આવતાં પહેલાં સમયમા કેવળજ્ઞાનીને
લોભ્ય-કર્મ હોતા નથી, ભુક્ત અને ભુજ્યમાન કર્મ
હોય છે અને આ સમયે તો સર્વ કર્મનો ક્ષય
કરવાથી માત્ર ભુક્ત-કર્મ હોય છે

પ્ર૦ સિદ્ધાત્માને તે ત્રણ કયા હોય ?

ઉ૦ સિદ્ધાત્માએ કર્મોનો પૂર્વનાશ કરેલો હોવાથી એ ત્રણ
કયા એમને સંભવતી નથી.

પ્ર૦ ભુક્ત-કર્મ કયામુધી રહે ?

ઉ૦, ભુક્ત-કર્મ એવી સ્થિતિ કેવળજ્ઞાન થયું તે ભવના આ ત
મુધી સમજવી

‘ મુક્તિ ’

અધિકાર પહેલો.

- પ્ર૦ મુક્તિ માર્ગ સદાકાળ બહેતો રહેશે અને સસાર પણ
 ભવ્ય શૂન્ય થશે નહિ આ પરસ્પર વિરુદ્ધ વાક્ય શી
 રીતે બધ બેસી શકે તે દષ્ટાંત આપી સમજાવે.
- ઉ૦ નદીઓના હૃદ (મૂળ) માથી નદી પ્રવાહ નીકળીને
 સદાકાળ સમુદ્ર લણી વહે છે તોપણ હૃદો ખાલી થતા
 નથી, નદી પ્રવાહ બધ થતો નથી, અને સમુદ્ર ઠઠી
 પૂણું થતો નથી વળી ભવ્ય જીવો સસારમાથી નીક
 ળી મુક્તિમા જાય છે તોપણ સસાર ખાલી થતો
 નથી, ભવ્ય જીવો ખૂટતા નથી અને મુક્તિ લરાતી
 નથી વળી ત્રીજો કાખલો, કોઈ જુદિયાળી માણસ
 જન્મથી માલીને મરણ પર્વત વચ્ચે લોકોના (સ્વર્ગ,
 મૃત્યુ, પાતાળ,) સર્વ શાસ્ત્રોગ્ર પકન કરે છતાં તેનું
 હૃદય ઠઠી શાસ્ત્રાક્ષરોથી પૂણું થાય નહિ, શાસ્ત્રાક્ષરો
 ખૂટે નહિ અને શાસ્ત્રો ખાલી થાય નહિ, આવી રીતે
 સસારમાથી ગમે તેટલા ભવ્યો મુક્તિમા જાય તોપણ
 મુક્તિ પૂરાય નહિ, ભવ્યો ખૂટે નહિ અને સસાર
 ખાલી થાય નહિ. આથી સ્પષ્ટ સમજવું કે મુક્તિ
 માર્ગ અતરાય વિના સદાય વહેતો રહેશે અને સસાર
 ભવ્ય શૂન્ય કદિ પણ મરે નહિ.

મુક્તિ ।

અધિકાર બીજો.

પ્ર૦ મુક્તિ શાથી થાય છે ?

ઉ૦ આત્મ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર૦ અન્ય સમ્રાઢ્યો મુક્તિ શાથી મને છે ?

ઉ૦ વૈષ્ણવો વિષ્ણુથી, જ્ઞાનિયો જ્ઞાનથી, શૈવો, શિવથી, અને શાકિતકો શકિતથી મુક્તિ મેળવે છે.

પ્ર૦ વિષ્ણુ એટલે શું ?

ઉ૦ વિષ્ણુ શબ્દ વડે આત્માજી વાચ્ય બોધ્ય સમજવા યોગ્ય છે, આત્માને કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે સર્વ લોકલોકેતુ સ્વરૂપ તેના બલુવામાં આવે છે અર્થાત્ જ્ઞાન એજ આત્મા તે વડે સર્વત્ર વ્યાપવાથી આત્માજી વિષ્ણુ છે

પ્ર૦ જ્ઞાન એટલે શું ?

ઉ૦ જ્ઞાન એટલે ષષ્ઠ આત્મા, નિજ શુદ્ધ આત્મભાર નેને પરજ્ઞાન એવી સદા આપવામાં આવે છે તેની ભાવના ભાવવાથી આત્માજી જ્ઞાન છે.

પ્ર૦ શિવ એટલે શું ?

ઉ૦ શિવ એટલે શિવ-નિર્વાણ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાથી અને શિવનું કારણ હોવાથી આત્માજ શિવ છે

પ્ર૦ શક્તિ એટલે શું ?

ઉ૦ શક્તિ એટલે નિજ આત્મવીર્ય-શક્તિ ફેરવવાથી (વાપરવાથી) આત્માજ શક્તિ છે

પ્ર૦ જો આત્મજ્ઞાનથી મુક્તિ ન થતી હોય અને કેવલ વિષ્ણુ પ્રમુખથીજ થતી હોય તો શો વાધો આવે ?

ઉ૦ જો કેવળ વિષ્ણુ પ્રમુખથીજ મુક્તિ મળતી હોય તો વૈષ્ણુવાદિ સતો અને ગૃહસ્થો વિષ્ણુ પ્રમુખની પૂજા ને ભાવ કરે ! પણ તપ, સયમ, નિસંગતા, સગ દેવનું નિવારણ, પચેન્દ્રિયનો વિષય થકી વિરામ, ધ્યાન અને આત્મજ્ઞાન જો આદિ શું કામ કરે છે તે ખતાવવું જોઈએ

પ્ર૦ કોઈ કહે કે તપ, સયમ આદિ વિષ્ણુની સેવા છે તો સવાલ જો ઉચિત થાય છે કે “ તે કેનાથી પ્રવૃત્તિમા આવી ? ”

ઉ૦ જો વિષ્ણુ પ્રમુખથી કહેવામા આવે તો વિષ્ણુને માણી, હાથ કે પગ કાઈ નથી તેથી જીનને કેમ જણાવી શકે ? કારણ કે વિષ્ણુ તો નિષ્કિંચ છે અને તેનિષ્કિંચને સંકિચ કહેવું તે કેવળ મૂર્ખાઈ ભરેલું છે.

- ઉ૦ આત્મા જ્યાં ધ્યાનરૂપ અગ્નિ વડે સમસ્ત કર્મરૂપ ધંધલુને ખાળી નાખે છે ત્યારે તે શુદ્ધ થાય છે અને નિરજન ઠહેવાય છે
- પ્ર૦ શુદ્ધિતનો કોઈ જોવો માર્ગ છે કે જે સર્વ દર્શનોને સર્વ મતોને અનુસરતો અને અધ્યાત્મ વિદ્યાની પ્રાપ્તિમા હેતુભૂત હોય ?
- ઉ૦ હા, આત્મા શુદ્ધ પુદ્ગલ છતાં ભ્રમથી બધાયલો છે અને તે ભ્રમ દૂર થતા શુદ્ધિ રૂપે છે એ શુદ્ધિતનો સરસ માર્ગ છે, જેણે બધા દર્શનો અને યોગિઓ પણ માને છે એમિઓ ભ્રમને કર્મ-ગ્રાહ, અવિદ્યા, ઠગાઈ, માયા, દેવ, અજ્ઞાન ઇત્યાદિ શબ્દો વડે ઓળખી ગયા છે
- પ્ર૦ ભ્રમ એટલે શું એ દાખલો આપી સમજાવો
- ઉ૦ એવદંતુમા તદંતુનો ગ્રહ-સ્વીકાર કરવો તે ભ્રમ છે સૌ, પુત્ર, મિત્ર, માતા, પિતા, દ્રવ્ય, શરીર વગેરે અનાત્મીય છે આ ભવમા તે સહવાત છે છતાં આત્માની સાથે તે બીજા ભવમા જતા નથી તેમ છતાં તેમનામા જાણે કે તે આત્મીકી (પોતીકી) વસ્તુ હોય એવી બુદ્ધિ રાખવી તે ભ્રમ છે.
- પ્ર૦ મિત્તમાત્મ એટલે શું ?

ઉ૦ સ્વચારને વિષે તથા શરીરને વિષે વર્તમાન મનોરમ (સુદર) વસ્તુમાં રાગ કરવો અને દુર્વસ્તુમાં દુષ્ટ મનોવૃત્તિ રાખવી તે મિથ્યાજ્ઞાન છે

પ્ર૦ સમ્યગ્ જ્ઞાન એટલે શું ?

ઉ૦ મનમાંથી રાગ દ્વેષ કાઢી નાખી સમભાવ, વીતરાગ દશાનો અનુભવ કરવો એ સમ્યગ્ જ્ઞાન છે

પ્ર૦ જ્ઞમયો આત્મા શી રીતે કર્મ-પાસમાં સપડાય છે તે દષ્ટાંત સહિત સમજાવો

ઉ૦ વાહરને પકડવા માટે ચણાથી ભરેલું એક પાત્ર મૂકવામાં આવે છે ત્યાં ચણા ખાવા માટે વાહરો આવે છે અને પાનમાં હાથ ઘાલી ચણાની મુઠી વાળી કાઢવા જાય છે પણ પાનનું મુખ જહાનું હોવાથી મુઠી વાળેલો હાથ નિકળતો નથી ત્યારે વાહરો માને છે કે મને કંઈએ પકડેલો છે એમ માની ચી ચી કરવા લાગે છે એટલે તેને પકડવા વાળા આવીને બાધી લે છે પણ જો જ્ઞમ રાખ્યા શિવાય મૂઠી વાળેલી છાંટી દઈને વાહરો ચાલ્યો જાય છે તો તો બંધનમાં આવતો નથી તેવી રીતે આત્મા પણ અનાત્મીય વસ્તુમાં એ પોતીકી છે એવી ભ્રાંતિ કરવાથી કર્મો વડે બંધાય છે,

સિદ્ધ પરમાત્મા

પ્ર૦ પથ પરમેષ્ઠિ સજ્ઞાવાળા સિદ્ધાત્મા, અનત જ્ઞાન, અનત હર્શન, અનત મુખ અને અનત વીર્યથી દીપ્ત છે તે સિદ્ધ છવો કર્મોને કેમ અહણુ કરતા નથી ? ને તેમને મુખ છે તો શુભ કર્મોનું અહણુ કરતા કેાણુ નિષેધ છે ?

ઉ૦ સિદ્ધાત્માને કર્મ અહણુનો અર્થોગ છે કારણુ કે કર્મોનું અહણુ સૂક્ષ્મ, તૈજસ કાર્મણુ શરીરવડે થાય છે જેનો સિદ્ધાત્માને અભાવ છે

પ્ર૦ સિદ્ધાત્મા કેવા છે ?

ઉ૦ સિદ્ધાત્મા હમેશા નિષ્ક્રિય છે સિદ્ધાત્માને જ્યોતિષ,

ચિદ્ર, અને આનંદના ભર (સમૂહ) થી તૃપ્તિ હોય છે અને મુખ દુખની પ્રાપ્તિના કારણભૂત કાળ, સ્વભાવાદિ પ્રયોગકેનો સિદ્ધાત્માને અભાવ છે

પ્ર૦ કર્મો સિદ્ધના મુખના હેતુભૂત યદ્ય શકે ખરા ?

ઉ૦ કર્મો સિદ્ધના મુખના હેતુભૂત યદ્ય શકે નહિ કારણકે તે શાન્ત છે અને સિદ્ધાત્માનુ મુખ અનંત છે

પ્ર૦ કર્મો જે મુખની અવધિવાળા છે તે અનંત મુખ કેવી રીતે આપી શકે ?

ઉ૦ સિદ્ધાત્માને મુખ વેદનીય કર્મના કલયથી નહિ પણ વેદનીય કર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલુ અનંત છે માટે કર્મો સિદ્ધાત્માના મુખના હેતુભૂત યદ્ય શકે નહિ.

પ્ર૦ જીતેન્દ્રીય યોગીને કઈપણ સસારીક મુખ શ્રદ્ધા કરવાની અભિલાષા હોય ?

ઉ૦ જીતેન્દ્રીય યોગીને એકિક મુખ લોગવવાની અભિલાષા હોય નહિ કારણકે જેમ પૂર્ણ પાત્રમાં કઈપણ માત્રું નથી તેમ સદા ચિદાનંદામૃતથી પરિપૂર્ણ સિદ્ધાત્મા કિંચિત્ પણ કર્મ શ્રદ્ધા કરતા નથી

પ્ર૦ સિદ્ધાત્માને નિત્ય મુખ કેવી રીતે વર્તે છે ?

ઉ૦ જેમ મનુષ્યને અદ્ભુત નૃત્ય દર્શનથી (નાચના જોવા થી) સુખ થાય છે તેવી રીતે સિદ્ધાત્માને વિશ્વના વર્તીવ વૃતાન્ત જનાવ) રૂપ નાટકના પ્રેક્ષકથી (જોવાથી) નિત્ય સુખ વર્તે છે

પ૦ સિદ્ધાત્માને કર્મેન્દ્રિય, જ્ઞાનેન્દ્રિય કે શરીર કાંઈ નથી તો તેઓ અનંત સુખ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરે ? તે કા ખલો આપી સમજાવો

ઉ૦ કોઈ માણસ તાવથી પિડાતો હોય અને તે કઠાચિત્ હોય તો હોય તે વળતે કોઈ જાળને તેને જગાડતો હોય ત્યારે તેનો સગો કહે કે જાણ તેને જગાડશે નહિ તે સુખમા છે, જો પ્રમાણે બોલે છે વળી કોઈ યોગીને પ્રહરો કે આપને કેમ છે ? ત્યારે તે જવાબ આપશે કે હું બહુ સુખી છું હવે વિચારો કે યોગીને કયા વિશ્વાસાદિ પદાર્થો સેવન છે ? તો પણ મહાત્મા કહે છે કે હું સદૃષ્ટ છું અર્થાત્ તેણે જ્ઞાન સુખ તેજ બોલે ॥

સારસાર—કે આજ પ્રમાણે સિદ્ધોમા ઇન્દ્રિયોના વિષયો અને ક્રિયાઓ વિના અનંત સુખ છે અને તેમના સુખભરને તેઓજ બોલે છે જ્ઞાની પણ તે કહેવા સમર્થ નથી કેમકે તે નિરૂપમ ॥

પરબ્રહ્મ.

અધિકાર પહેલો

પ્ર૦ પરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ શું છે ?

ઉ૦ પરોપકારપરાયણ, વીતરાગ, સર્વજ્ઞ અને સર્વ દર્શી અને આત્મા (વસ્તુનું સ્વરૂપ જેવું હોય તેવું કંઈક કરનારા) એ પરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ કહેલું છે પરબ્રહ્મ એટલે જે નિર્વિકાર, નિષ્ક્રિય, નિર્માય, નિર્મોહ નિર્મલસર, નિરાભિમાન, નિસ્પૃહ, નિરપેક્ષ, નિરજન, અક્ષર, જ્યોતિર્મય, ચિન્મય છે તેને પરબ્રહ્મ કહેવાય છે

પ્ર૦ પરબ્રહ્મ સૃષ્ટિનું કારણ છે ? જગત્તુ મુગાન્તે પરબ્રહ્મ મા લીન થાય છે ?

ઉ૦ પરબ્રહ્મને સૃષ્ટિ રચવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી તેમ તે માટે તેનો કોઈ પ્રેરનાર પણ નથી એ પરબ્રહ્મને સૃષ્ટિ રચી હોય તો આવી કેમ રચે ? જુઓ ! જગત્ જન્મ, મરણ, વ્યાધિ, કષાય, જુગાર, કામ અને દુર્ગતિની ભીતિથી વ્યાકુળ છે પરસ્પર દ્રોહ અને વિપક્ષથી લક્ષિત છે વાઘ, હાથી, સાપ, વીંત્રીથી વ્યાપ્ત છે પારખિ માછી, અને ખાટપી, વગેરેથી સચિત છે ચોરી, જારાદિ વિકારોથી ખીડિત છે કસ્તુરી, ચામર

હાત અને ચામડા માટે હરિણો, ગાયો, હાથી અને ચિત્તાઓનું ઘાતક ॥ જો પરબ્રહ્મ જગત રચ્યું હોય તો આવું કેમ રચે ?

વળી વધારે કહો તો કેટલાક પરબ્રહ્મ સાથે વૈર ધારણ કરનાર, કેટલાક પરબ્રહ્મનું ખડન તેમજ હાસ્ય કરનાર છે અને કેટલાક પરબ્રહ્મની પૂજના રાગી હોય છે ॥ જો પરબ્રહ્મ પોતે રચી હોય તો આવી સૃષ્ટિ કેમ રચે ?

વળી કાર્યમા ઉપાદાન કારણના શુભો હોવા જોઈએ તે પણ દેખાતા નથી

સંચારમા અનિત્ય વસ્તુ દેખાય છે તે જો સૃષ્ટિ સમયે બ્રહ્મમાયી ઉત્પન્ન થઈ હોય તો યોગીઓ તેને ત્યજીને વૈરાગ્ય કેમ લે છે ? અને જે યોગીઓ ત્યાગે તેને પરબ્રહ્મ શ્રદ્ધા પણ કેમ કરે ?

યોગીઓ ત્યાગે અને પરબ્રહ્મ શ્રદ્ધા કરે ત્યારે પરબ્રહ્મમા વિવેક પણ કહેવો ?

વળી સૃષ્ટિ બ્રહ્મમાયી ઉત્પન્ન પણ થતી નથી તેમ બ્રહ્મમા લીન પણ થતી નથી અને જો તેમ ચામ તો બ્રહ્મને વાન્તાદૃતિ એટલે વસ્તુ ખાવાને બ્રહ્મને દોષ નથી લાગતો ?

વળી જગતમા એકાદ બ્રહ્મજ્ઞાદિની ધોત થાય
તો મોટી હિસા થઈ કહેવાય છે ત્યારે સૃષ્ટિનો સહાર
કરનાર બ્રહ્મને તે હત્યા કેવી લાગે ? દયાળુને અદયા !
શુ પુત્રને ઉત્પન્ન કરી કરીને મારી નાખનાર બાપને
પણ કંઈ દોષ લાગશે નહિ !

વળી કોઈ કહે કે જગત તો બ્રહ્મની લીલા છે
તો તે પણ મોખ્ય કરી શકતું નથી કારણકે શું રામને
જીવોનો શિકાર કરતા પાપ નથી લાગતું ? જે લોકો
સૃષ્ટિ રચવાનું અને સહાર કરવાનું બ્રહ્મમા આરોપે
છે તે બ્રહ્મનો મહિમા પ્રગટ કરતા નથી પરંતુ
નિર્કુલપણમા દુષણનો આરોપ કરે છે અને તેમ કહેવું તે
મારી મા વાંઝણી છે તેના જેવું છે જો બ્રહ્મ નિષ્ક્રિય
અને સક્રિય ગણેા તો તેનામા કર્તાના અનેક સ્વભાવને
લીધે કદાચિત્ અનિત્યતા પણ થાય, દ્વેષ પણ થાય
રાગ પણ થાય, દ્રષ્ટિથી પણ તે દેખાય અને પછી
બ્રહ્મ નિત્ય છે એવી વ્યાપ્તિ (જ્ઞાન) પણ નહિ
થાય કારણ કે નિત્ય તેજ છે કે જે એક રૂપ છે.
દાખલા તરીકે આકાશ

૩૦ શુ જીવો બ્રહ્માશ છે ?

૬૦ ના, તે બ્રહ્માશ પણ નથી કારણકે જો તે બ્રહ્માશ હોય
તો બ્રહ્માશ સરખા હોવાથી તે સર્વ સરખા હોવા

જોઈએ પણ તેવું તો કદ દેખાતું નથી વળી હવે
બ્રહ્માશ હશે તો બ્રહ્મ પોતેજ તેમને પોતાની પાસે
ચિના પરિશ્રમે લઈ લેશે

પ્ર० હવે સુખી દુખી બહુ પ્રકારના દેખાય છે ત્યારે
તે લેઈનો કરનાર અન્ય કોઈ બીજો હોવો જોઈએ,
કે બ્રહ્મ હોવો જોઈએ ?

ઉ० જો હવે બ્રહ્મથી બિન્ન હોય અને સુખ દુખનો
કર્તા બ્રહ્મ હોય તો જે હેતુથી બ્રહ્મ સુખ દુખ કરે
છે તે હેતુ (પાપ પુણ્ય) તો કર્તા પણ તે બ્રહ્મજ
હોવો જોઈએ

સારાંશ—માયાશ્રમા બ્રહ્મને નિરજન, નિત્ય, અમૂલ અને
અક્રિય કહી ફરીથી તેનેજ કર્તા, સદ્કર્તા અને
રાગ દેવાદિતુ પાત્ર કહેવું એ પરસ્પર વિરુદ્ધ
જે આથીજ મુનિઓએ જગત બિન્ન છે અને
બ્રહ્મ પણ બિન્ન છે એવું વિચાર્યું અને તેથીજ
સ સારસ્વિત મુનિઓ મુખિ માટે પરબ્રહ્મનું
ધ્યાન કરે છે

પ્ર० ઇશ્વરની (નિષ્કલની) માયા જગત રચનામા હેતુ
બૂત છે ?

ઉ० ના, તેમ પણ નથી ધરી શકતું તેમ કહો તો ઇશ્વર
માયામા આશ્રિત છે કે માયા ઇશ્વરમા આશ્રિત છે ?

આ વિચારવુ પડશે માયા પોતાની એજે જડ હોવાથી આશ્રય લેવા સમર્થ નથી અને ઈશ્વર બ્રહ્મ રૂપ હોવાથી ભણુતા છતાં માયાનો આશ્રય લે નહિ, કારણકે ચેતન પરત્ર હોય તો જડનો આશ્રય લે વળી ઈશ્વર માયા પ્રેરતો હોય તો તે એકી વખતેજ માયાને પ્રેરે છે, કે દરેક જીવ પ્રતિ પૃથક્ પૃથક્ પ્રેરે છે ? જો માયાને એકી વખતેજ પ્રેરવામા આવતી હોય તો તેની એકરૂપતાને લીધે ત્રણે લોક એકરૂપ સર્વ સુખમયો અથવા સર્વ દુઃખમયી થાય ? ભિન્ન રૂપ ન થાય વળી જો માયાને દરેક જીવ પ્રતિ જુદીજુદી પ્રેરવામા આવતી હોય તો માયાને અનતતા પ્રાપ્ત થાય જેથી માયા અનેક પ્રકારની થાય તેમ જીવો પણ ભિન્ન રૂપ થાય એમ હો. એવુ કહિ કહેવામા આવે તોપણ માયા જડ છે તે શુ કરી શકે ? ઈશ્વરની શક્તિથી માયા બધુ કરવા સમર્થ હોય તો ઈશ્વરજ સુખ દુઃખનો કાતા હો ? વાર જીવોએ ઈશ્વરનો શો અપરાધ કર્યો છે કે તે દરેક જીવપ્રતિ એવી માયાને પ્રેરે ? નિરપરાધિ જીવોને દુઃખાદિ લીધે તે ઈશ્વર પણ એનો ?

પ્ર૦ ઈશ્વર સેવા કરનારને સુખી કરે છે ને નથી કરતો તેને દુઃખી કરે છે તે કયન શુ સત્ય છે ?

ઉ૦ ના, તે કયન પણ મત્ય નથી તેથી તો હમ્મર રાગી અને ઢેથી ગણાય તો પછી જે સેવતોએ નથી અને નિહતોએ નથી તેની શી ગતિ ? લોકોમા લવો તથા પ્રકારના હોય છે સેવક અનેવક અને મધ્યસ્થ જ્યારે પહેલા જે પ્રકારના લવોની ગતિ છે ત્યારે મધ્યસ્થ લવની પણ ગતિ હોવી જોઈએ અને જો તે મધ્યસ્થ લવની કોઈ નિયત ગતિ હોય તો તેનો કર્તા કોણ છે ? તો એમજ કહેવું યોગ્ય છે કે જેવું કર્મ લવે કર્યું હોય તેવું જ તેને સુખ દુઃખ મળે છે

પ્ર૦ હમ્મર પોતામાથી લવો પ્રગટ કરીને (નૃણને) સસારી ભાવ પમાડે છે અને મહા પ્રવચ સમયે પાછો તેમનો સહાર કરે છે એ કયન શુ સત્ય છે ?

ઉ૦ ના, તે પણ તદ્દન અસંભવિત છે કારણ કે તેમ માનો તો સવાલ એ ઉપસ્થિત થાય છે કે હમ્મર આપણને જેમ રટોરમા ચીજ સતાડી મુકીએ છીએ તેવીરીતે ઇષ્ટસ્થાનકે સતાડી મુકેવાને પ્રગટ કરે છે કે નવા લવો જનાવીને પ્રગટ કરે છે જો મતાડી મુકેવા લવોને પ્રગટ કરે તો તેને કોનો બચહતો કે સતાડી મુકયા ?

તેની અચિન્ત્ય શક્તિ ગણે તો તે લોભી હોવો જોઈએ, અને જો નવા જનાવે તો જુનાને મુકા

કરવાને શુ અસમર્થ હતો ? કે એ પ્રકારે જીવોને વિરૂપના પમાડે ? વળી સ્વચિન્મનો એ પ્રકારે સહાર કરે તો એનો એ વિવેક કેવો ? બાળક પણ સ્વકૃત વસ્તુને શક્તિ પહોંચે ત્યાંસુધી સાચવે છે

પ્ર૦ શુ આ જગત ઈશ્વરની લીલા છે ?

ઉ૦ ના, તે જગતની લીલા પણ ઘટી શકતું નથી કારણકે ઈશ્વરને તપ, જપ, ધ્યાન રૂએ તે ઈશ્વર કદિ લીલા કરે નહિ જેમા જીવોની ઘાત ઘટી હોય તે ઈશ્વર લીલા પસંદ કરે ખરે ? ખીનને નિષેધ કરે અને પોતે આચરણ કરે એવું કદિ બને ખરું ? અને એવું વગર વિચાર્યું કામકરનાર ઈશ્વર કહેવાય પણ ખરે ? જે ઈશ્વર જ્યોતિર્મય છે તે પોતાના રમ્ય અંશેને કદિપણ વિમોહ લગાડી સસારમા ભ્રમણ કરાવે ખરે ? સસારી બાવ પમાડી જીવત્વને દુઃખમા પ્રેરે તે કદી ઈશ્વરશય કદી શકાય પણ ખરે ? જો ઈશ્વરની એ લીલાજ હોય તો આ દુઃખમય સસારજ તેને ઇષ્ટ છે ત્યારે સસારી જીવોએ ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ માટે શા માટે વેઠવું જોઈએ ?

તાત્પર્ય—કહેવાની મતલબ એ છે કે જે પરમેશ્વર છે તે વિન્મય અને સદા એકરૂપ છે અને તે ચોગી-શ્વરોને ધ્યાન કરવા ચોગ્ય છે. એવ તથાપ્રકારના

કર્મ યોગથી સુગતિને યા હુમ્તિને, સુખ યા હુ ખને
 પામે છે અને તે જીવ જ્યારે સમભાવને ધારણ
 કરે છે ત્યારે તે બ્રહ્મત્વને પામે છે માટે ઇશ્વરને
 જગતનો કર્તા કહેવો મૂઝી હઈને તેની સ્તુતિ કરી
 રવી તેજ યોગ્ય છે જેમ કોઈ શૂરવીર પોતાના
 સ્વામીના ચસે વડે, યત્રુઓને જીતીને નિજ અગ-
 મા સુખ કરવાથી કર્તા થાય તેમ પરમેશ્વરતુ ધ્યાન
 કરનાર પરમેશ્વરના ધ્યાનવડે, આત્માને સુખ કર-
 વાથી કર્તા છે અને આત્માના અધકારનો અપ-
 હાર કરવાથી સહકારી છે જેમ શૂરવીરે શસ્ત્ર વાપ-
 રવાથી શસ્ત્રના સ્વામીને કંઈ પ્રયાસ પડતો નથી
 તેમ ભકતે ઇશ્વરતુ ધ્યાન કરવાથી ઇશ્વરને પણ
 કંઈ ક્રિયા કરવી પડતી નથી અને આથી ઇશ્વ-
 રની નિષ્ક્રિયતા સિદ્ધ થાય છે જેમ શૂરવીર
 શસ્ત્રના પ્રભાવ વડે સુખ થવાથી સુખ કરનાર ત-
 રિકે શસ્ત્રના સ્વામીને ગણે તેમ ભકત પણ ધ્યા-
 નના પ્રભાવવડે સુખ થવાથી સુખ કરનાર તરિકે
 ધ્યાનના સ્વામી પરમેશ્વરનેજ ગણે છે

પરબ્રહ્મ

અધિકાર બીજો.

પ્ર૦ પ્રહ્મ એટલે શું ?

ઉ૦ પ્રહ્મ તેજ છે કે જેને સિદ્ધ પુરુષ કહેવામાં આવે છે અને જે શુદ્ધ ચિત્તવાળા મુનિઓને ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે અને જેમને મુમુક્ષુ-સાધુઓ આ સસાર સાગર તરવામાં જહાજ તુલ્ય લેખે છે

પ્ર૦ જો મૃદિ પ્રહ્મમાથી ઉત્પન્ન થઈ નથી તો તે કયાથી ઉત્પન્ન થઈ અને કયા નશ્વર થશે ?

ઉ૦ ત્રિકાગ્નાની, વીતરાગ ભગવતે કહ્યું છે કે કાળ-સ્વ ભાવ નિયતિ, કર્મ અને ઉદ્ધમ (વીર્ય) એ સમવાય પચક (પાચનો મેળાપ) થી મૃદિની ઉત્પત્તિ અને સહાર થાય છે

પ્ર૦ પ્રહ્મમાં પ્રહ્મ કેવીરીતે લીન થાય છે અને જ્યોતિમા જ્યોતિ કેવીરીતે મળી જાય છે તે સમજાવો

ઉ૦ વિદ્વા (જ્ઞાનીઓ) જ્ઞાનને પ્રહ્મ અથવા જ્યોતિ કહે છે એક સિદ્ધિનું પ્રહ્મ (જ્ઞાન અથવા જ્યોતિ) સર્વ દિશાઓમાં જે અનંત ક્ષેત્ર આશ્રી રહ્યું છે, તેજ ક્ષેત્ર

આશ્રી ધીજા સિધ્ધનુ ત્રીજા સિધ્ધનુ યાવત્ અનત સિધ્ધોનુ પણ બ્રહ્મ રહેલું છે અને તેથી એવું કહેવાય છે કે બ્રહ્મમા બ્રહ્મ લીન થાય છે, અને જ્યોતિમા જ્યોતિ મળી જાય છે

પ્ર૦ બ્રહ્મમા બ્રહ્મ લીન થાય તો કોનું સાકયં (સક ડામણુ) કેમ ન થાય ? તથા પરસ્પર મીલીત બ્રહ્મને સકીણું કેમ ન થાય ?

ઉ૦ જેમ કોઈ વિદ્વાનના હૃદયમા ઘણા આત્માકારોના સ-થક છતાં તેની છાતી સકીણું થતી નથી અને અક્ષરોને પરિપીડતા થતી નથી તેમ બ્રહ્મ પરપરાશ્રિત બ્રહ્મ (ચિદ્ર) વડે સર્વતઃ વ્યાપેલું ક્ષેત્ર સકીણું (સાકડું) થતું નથી અને બ્રહ્મને સાકયં પણ થતું નથી અને એજ પ્રમાણે સિધ્ધોથી પરિપૂરતિ સિદ્ધ ક્ષેત્ર સકીણું થતું નથી અને સિદ્ધ પરપરાશ્રિત સિધ્ધો સાકયં-બાધા રહિત જયવતા વતે છે.

મોક્ષ પ્રાપ્તિના માર્ગો:

પ્ર૦ સ્વર્ગ મોક્ષાદિ પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન શું છે ?

ઉ૦ હિંસા, અસત્ય, ચોરી, સીસંગ અને પરિગ્રહ (પદા થી ઉપરની ઝુછા) એ સર્વનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવાથી સ્વર્ગ મોક્ષાદિ પ્રાપ્ત થાય છે જગત્ત્ર સિધ્ધ ભગવાન એ પાત્રને છાક્રીનેજ સિધ્ધ થયા છે

પ્ર૦ મુમુક્ષુઓ કોને કહેવા ?

ઉ૦ જેમા સત્ય, શીવ, ક્ષમા, વીતરાગતા, નિર્ભગતા, ઉપકારિતા, સસાર સબધ છુટુપ્સતા, અપ્રતિબદ્ધ ચારિતા (વિના પ્રબધે જવું આવવું) ઇત્યાદિ ગુણો હોય અને જેની હૃદય મધ્યગિર્દ હૃદયેશ મોક્ષ પ્રતિજ્ઞા હોય તેને મુમુક્ષુઓ, કહે છે મુમુક્ષુઓ એ ટકે દુઃકાર્થમો મોક્ષના અભિલાષી સાધુ-સુનિર્જીવ

પ્ર૦ સિમ્પ કોને કહેવા ?

ઉ૦ અમૃત, નિરાહાર, ગતદ્રેષ, વીતરાગ, નિરજન, નિષ્ક્રિય, ગતરૂપક ઇલાદિ ગુણોવાળા સિદ્ધ કહેવાય છે

પ્ર૦ મુમુક્ષુઓ કોના ગુણોનો આશ્રય લે છે ?

ઉ૦ મુમુક્ષુઓ સિદ્ધ ગુણનો આશ્રય લે છે અને યથાશક્તિ તે આશ્રી કરી કરી સિદ્ધ થાય ॥

પ્ર૦ મુમુક્ષુઓ અદ્ય ગુણુમાયો મહાગુણુ કેવીરીતે પ્રાપ્ત કરે છે ?

ઉ૦ મુમુક્ષુઓ-સાધુઓ દેહ ઉપર મમત્વ બાવ રાખતા નથી તે ઉત્તરોત્તર તેજ ઉચ્ચ બાવનાથી જ્યારે સિદ્ધ થાય ॥ ત્યારે તે ગુણુની ઉત્ક્રાન્તિથી તે સિદ્ધાવસ્થામાં અમૃત થાય ॥, વળી સાધુઓ કવચિત કવચિત આહારનો ત્યાગ કરે છે તેઓ જ્યારે સિદ્ધાવસ્થામાં આવે છે ત્યારે નિરાહારી થાય છે આ ઉપરથી મા હમ પરશે કે મુમુક્ષુઓ અદ્યગુણુમાયો સિદ્ધના મહાગુણુ પ્રાપ્ત કરે છે

પ્ર૦ ગૃહસ્થધર્મ માટે શુ જરૂરતુ છે ?

ઉ૦ ગૃહસ્થો માટે-શ્રાવકો માટે નિરતર સાકાર દેવપૂજા, સાધુઓની સેવા, અને ઘનાદિ ધર્મ જરૂરના ॥ ગૃહસ્થો પ્રાયે આરણ પરિશ્રદ્ધવાળા હોય તેથી તેમને અવશ્ય તત્ત્વત્રય (દેવ, ગુરુ-ધર્મ) તુ સેવન કરવું જોઇએ

પ્ર૦ કયો પુરુષ નિદાને પામતો નથી ?

ઉ૦ જે નિશ્ચય ઉપર કાયમ હૃદિ રાખી સર્વ વ્યવહાર કરે છે તે ગૃહસ્થ કદી નિદાતો નથી અને તેજ ભવસમુદ્રનો પાર પામે છે કારણકે કહ્યું છે કે—

નિશ્ચય હૃદિ ચિત્ત ધરીજી પાળે જે વ્યવહાર,
પ્રયત્ન તો પામશેજી, ભવ સમુદ્રનો પાર

પ્ર૦ નિશ્ચય હૃદિ કુલીન પુરુષે કયામુધી સ્વવ્યવહારની રક્ષા કરવી ?

ઉ૦ જ્યામુધી સિદ્ધ પરમાત્માનું નિરાલસન ધ્યાન કરવામાં મન સમર્થ ન થાય અને જ્યામુધી મુસાધુ કુસાધુનો નિશ્ચય કરવા યોગ્ય જ્ઞાનોદય ન થાય, ત્યાં મુધી નિશ્ચય હૃદિ વાકેક કુલીન-પુરુષે સ્વવ્યવહારની રક્ષા કરવી

પ્ર૦ આત્મજ્ઞાનથી શું પ્રાપ્ત થાય ?

ઉ૦ આત્મજ્ઞાનથી અનંત ચતુષ્ટય (અનંત જ્ઞાન, અનંત હર્ષન અનંત વીર્ય અને અનંત મુખ) પ્રાપ્ત થાય છે અને તેનાથી જ્ઞાનાદિ શુદ્ધિ અનંત થાય છે અને તેનેજ સાધવાથી નિવૃત્તિ-મોક્ષ થાય છે. ઇત્યતમ્,

एकलुं इन्द्रियज्ञान सर्व सत्य नथी.

अधिकार पहेलो.

- ३० पुण्य, पाप, स्वर्ग, नरक, मोक्ष, पुनर्जन्म, मन, इत्यादि इन्द्रिय बोध्य नथी तो तेने सत् केवी कीते मानवा ?
- ३० इन्द्रिय बोध्य होय तो सत् अने जीवु असत् ज्येभ मानवु ते बोध्य नथी इन्द्रियो द्वारा यदु ज्ञान हुमेसा सत्य नथी नीरेगी भाषुस श्रुत सदेह छे ज्येभ जेधने ते छे पछी तेनेज ज्यारे कायकामणी (आपनो) रोग घाय छे त्यारे ते श्रुत नहुं रोग बाजो छे ज्येभ श्रु ते नथी कहेतो ? वणी पुण्यदु मन ज्यारे स्वस्थ होय छे त्यारे ते स्व ज्युज्योने ज्योणजे छे पण तेज ज्यारे मरिवाधी उन्मत्त यये होय छे त्यारे श्रु ज्योणणी सके छे ? भाटे, जे इन्द्रियोधीन ज्येहेहु ज्यु सत् होय तो ते भाषुस.

માં તેની તેજ ઇન્દ્રિયો છતાં જોટવો વિપર્યાસ (ઉલટો પરિણામ) શાથી થયો ? જો પુરુષોત્ત્વ કથું જ્ઞાન સાચું પ્રમાણુ માનવું ? રોગાદિ યથા પહેલાનું કે પછીનું ? જો પહેલાનું સાચું માનો તો ઇન્દ્રિયો તેની તેજ છતાં વિશેષતા શાથી થઈ ? આથી સમજાય છે કે પૂર્વે મન અવિકારી હતું તે પાછળથી વિકારી થવાથી જોટલો ભેદ પડ્યો હવે આ ભેદ શેમા થયો તે વિચારીએ ! જો ભેદ જો માનસિક હોય તો મન દ્રશ્ય નથી તેમ વર્ણો વડે પણ તે નિવેદન કરી શકાતું નથી જો એકલુ ઇન્દ્રિય જ્ઞાનજ સર્વ સત્યજ માનવામાં આવે તો તેની (મનની) સત્તાની સિદ્ધતા કરી શકતી નથી અને વિકારતો સાક્ષાત્ થયો છે, તે કેમ થયો ! આથી સિદ્ધ થાય છે કે ઇન્દ્રિય જ્ઞાન સર્વ સત્ય નથી વળી આનંદ શોકાદિ શબ્દોને નાસ્તિક, આસ્તિક સંરખી રીતે યથાર્થ માને છે, આ શબ્દો અબ્હાદિવત્ શબ્દવાળા નથી, સ્વર્ણાદિની પેઠે રૂપવાળા નથી, પુષ્પાદિની પેઠે સુગંધવાળા નથી, શક્ટિ-રાદિની પેઠે રસવાળા નથી, અને પવનાદિની પેઠે સ્પર્શવાળા નથી પરંતુ તાવોટ અબ્હાદિ (તાલપુ, જોઈ, અજ વિગેરે) સ્થાનેથી બોલાય છે એક ઇન્દ્રિય દ્વારા એમના વર્ણો ગ્રહી શકાય છે વળી એમનાથી થતી એટા વડે વિશેષ બોધ થાય છે અને

એકજી ઈન્દ્રિયજ્ઞાન સર્વ સત્ય નથી જેન તરવસાર-

પોતાના અનુભવમા ચએલા ફળ ઉપરથી અનુમાન થઈ શકે છે વળી એ શબ્દો સ્વવિરોધીનો નાશ કરે છે, અને સ્વ વિરોધીનો જન્મ થતા વારજ પોતાના નામનો શીઘ્ર નાશ કરે છે પોતાના ઉચ્ચારની સાથે ઉમન થતા શુષ્ક વિચિત્ર એ શબ્દોને સર્વે એક સરખી રીતે વાપરે છે જે આના સિદ્ધ શબ્દોનો સાક્ષાત્કાર (અનુભવ) સ્વ ઇન્દ્રિયો વડે થતો નથી તે અપ્રત્યક્ષ પુણ્ય, પાપ, સ્વર્ગ, નરક, આદિ વસ્તુમા કેળી ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિ થઈ શકે ?

एकज्जु इन्द्रियज्ञान सर्व सत्य नहीं अधिकार भीन्ने.

- પ્ર० એકલા પ્રત્યક્ષનેજ પ્રમાણ માનવું તે સર્વ પદાર્થની સિદ્ધિ માટે યોગ્ય છે ?
- ઈ० એકલા પ્રત્યક્ષનેજ પ્રમાણ માનવું તે સર્વ પદાર્થની સિદ્ધિ માટે સમર્થ લાગતું નથી
- પ્ર० ત્યારે સત્ય શું છે ?
- ઈ० પ્રવિષ્ણ પુરૂષો કહે છે કે જે એક શબ્દ વડે બોલી શકાય છે તે સત્ય છે જે સત્ય વડે વાચ્ય હોય તે હોયજ લાખવા તરીકે આનંદ, શોકાદિ પૂર્વે કરેલા

શબ્દો વિશેષમા કાલ, સ્વસ્થાવ, નિવતિ કમ, ઉદયમ
પ્રાણ, જીવ, આકાશ, સ સાર, વિચાર ઇત્યાદિ શબ્દો
માના કેઈ પણ શબ્દોને જુદિમાન જોયા વડે પ્રતિ
પાદન કરી શકે તેમ નથી પણ જાણ શબ્દો સતપદ
વડે પ્રરૂપવા યોગ્ય છે એમના વર્ણો એક કર્તૃન્દ્રિયથી
શ્રદ્ધા થઈ શકે છે અને સ્વ સ્વભાવથી ઉત્પન્ન થતા
તે તે પ્રકારના દેખથી અનુમાન પણ થઈ શકે છે
માત્ર કેવળજ્ઞાની જોઈ શકે છે જે શબ્દો બે અથવા
વધારે પદોના સયોગથી થાય છે તે હોય અથવા ના
પણ હોય વધ્યા અને પુત્ર પૃથક્ પૃથક્ હોય છે પણ
વધ્યાપુત્ર એવો સુક્ત શબ્દ નથી તેજ પ્રમાણે આ
કાશ-પુષ્પ જાઝવાના ખાણી, ખરસૂગ ઇત્યાદિ અનેક
સસુક્ત શબ્દો સુખ્ત નથી કેટલાક સયોગજ શબ્દ
હોય છે ત્યારે તેમનો વિરહ પ્રાય હોતો નથી જેમ
કે ગોચર (ગાયત્રી ચિત્ર) ગોપતિ ભૂધર, વિગેરે
કેટલાક શબ્દો પૃથક્ પૃથક્ અને સસુક્ત પણ હોય છે

વળી ઇન્દ્રિય જ્ઞાન સર્વ સત્ય નથી તેની દલી
લમા વિશેષ જણાવવાતું કે આખ, કાન, વિગેરેથી
શ્રદ્ધા થઈ શકે એવી વસ્તુ છતા પણ ખરા કપૂ-
રાદિ નહિ પણ તેના જેવાજ લવણ શર્કરાદિમા
આખ, કાન ભેદ પાડી મક્કતા નથી આખ, કાન,
નાકને જોઈથી જો કે શર્કરા કપૂરાદિ સુગન્ધી

વસ્તુઓ વિશે જ્ઞાન થાય ॥ તે પછી તેમાંના ટેટલાક વિશે જોખાથી થએલું જ્ઞાન પ્રમાણ ગણાય, વળી સ્પર્શોદિ વસ્તુમા આજ અને કાલનું જ્ઞાન સ્ફુરે છે ખરું. પણ તે પદાર્થની ખાતરી માટે માત્ર ઇન્દ્રિય જ્ઞાન નહિ કિન્તુ કષાદિથી (કસોટીના પથ્થર ઉપર ધસીને જોવા વિગેરેથી) થતું જ્ઞાનજ પ્રમાણ ગણાય છે. રત્ન પરીક્ષકો ઇન્દ્રિયો સરખી છતાં રત્ન પરીક્ષા નામના અન્યના આધારે માણિક્ય પ્રમુખ રત્ન રાશિયોની કીમત અધિક જોણી કરે છે. પૂછું એક સરખી કરૂતા નથી તેમાં તેમની પ્રતિભા વિશેષે કારણ છે. આથી સિદ્ધ થાય છે કે ઇન્દ્રિય જ્ઞાન સર્વ સત્ય નથી. વળી ઔષધિ, મત્ર, શુટિકા, અને અઢ શીકરણ (નેત્રાજન) થી શુષ્ક રહેનારનું શરીર હોકાના દહિ પચમા આવડું નથી તેટલા ઉપરથી તે નથી જોવું છું ઇન્દ્રિયો નથી અદૃષ્ટ કરતી ? આથી પરોક્ષની સિદ્ધિ થાય છે અને પરોક્ષની સિદ્ધિ થઈ જોતલે સ્વર્ગ, નરક આદિની સિદ્ધિ થઈજ.

૫૦ વળી જે વસ્તુ જોવાથી પણ ન દેખાય તે કેવી રીતે મનાય ?

૬૦ સર્વજ્ઞ ભગવાન કેવળ-જ્ઞાનથી જેટલી સત્ત વસ્તુ છે તેટલી સમામ જાણી શકે ॥ માટે જીવને અવબોધ

મવાના હેતુથી તે જે જે વચન કહી ગયા છે તે પ્રમાણ
ગણવા નેપછે

જુઓ ! લોકમા પણ અન્ય જનોને જે નથી
જણાતું તે ખરેખર તેના બાલકારને દેખાય છે

નૈમિત્તિકો (જ્યોતિર્વિદો) ગ્રહણ, ગ્રહોદય,
ગર્ભ, તથા ગ્રેધનુ આગમન વિગેરે જાણી શકે છે,
નિદાન વૈદ્ય સર્વ રોગનું નિદાન નિવેદન કરી શકે
છે પરીક્ષકો નાણાની પરીક્ષા કરી શકે છે, પગી
પગલું કાઢી શકે છે, શાકુનિક શકુન જોખખી શકે
છે, સામાન્ય લોકો તેવું કંઈ કરી શકતા નથી
આટલા ઉપરથીજ સમજાયે કે ઇન્દ્રિયોથી બીજે શો
વોધ થઈ શકે ?

તાત્પર્યકે સર્વ લોકો પરોક્ષ પદાર્થને જાણી શકે
નહિ માત્ર જ્ઞાની જાણી શકે ઇન્દ્રિયો છતાં પણ
મનુષ્ય આચાર, શિક્ષા, વિદ્યા, મત્ર આદિ પોતાની
ગેળે જાણી શકતા નથી પણ પરોપદેશથી જાણી
શકે છે માટે સ્થિર ચિત્ત કરી અને ચિંત્વે મુકી
સમજે કે ઇન્દ્રિયો પોતાને જે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય
હોય તેનું જ ગ્રહણ કરે છે જે જ્ઞાન ઇન્દ્રિયોને પરોક્ષ
હોય તે પરોપદેશથી શિષ્ય સમજાય છે વળી સ્વ
શરીરગત રોગોને સામાન્ય માણસો પોતાની ઈન્દ્રિયો
વડે જાણી શકતા નથી પણ બીજાના કહેવાથી યા

ઓષધિ આદિ વડે શુભન થવાથી રોગના અસ્તિત્વ વિષે તેમની ખાતરી થાય છે જે વસ્તુ પ્રાણીના શરીરના અવયવભુત હોય તે જોઈ શકાય છે પરંતુ અમૂર્ત જોઈ શકાતી નથી આકૃતિવાળા પ્રાણીના અંગ ઉપર જે વસ્તુ થઈ હોય તેજ જોઈ શકાય છે નિરાકાર શબ્દના શુષ્ક જોઈ શકાતા નથી કેમકે તે શુષ્ક પણ નિરાકાર છે આથી સિદ્ધ થાય છે કે ઇન્દ્રિયોને જે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય હોય તેનું જ તે ગ્રહણ કરે છે આપ્ત પુરુષોથી કહેલું છે કે એ સામાન્ય લોકની ઇન્દ્રિયો સર્વ જોઈ-ગ્રહી શકતી નથી તેવું છે

एकलुं इन्द्रिय ज्ञान सर्व सत्य नथी अधिकार त्रीणो

- ૩૦ જે શ્રાદ્ધ છે તેને પ્રાણીઓ સ્વ ઇન્દ્રિયો વડે કેળી શકે છે પણ જે શ્રાદ્ધ નથી તેનું ગ્રહણ કરી શકતા નથી તે હણત માથે સમજાવે
- ૩૦ કેઈ પુરુષની ગરદનના પાછળા ભાગ ઉપર કે પૃષ્ઠ (વાસો) ના મધ્ય ભાગમા બૃગ (ભમરો) અથવા સ્વસ્તિકાદિ ચિન્હ અથવા તિલ (તલ) વિગેરે હોય
- ૧ તેને તે પોતાની ઇન્દ્રિયો વડે જોઈ શકતો નથી પરંતુ

ત્યારે તેના પીતા, માતા, ભેણી વિગેરે કહે છે ત્યારે તે માને છે પરંતુ કોઈ પણ પ્રસંગે તે સ્વ ઇન્દ્રિયો વડે તેને જોઈ શકતો નથી તેવીજ રીતે સ્વર્ગાદિ વિ ધમાન છતાં સ્વ ઇન્દ્રિયો વડે ગ્રાહ્ય નહિ હોવાથી દેખી શકાતા નથી

પ્ર૦ પીઠ ઉપર આવેલા ચિન્હનુ ક્ષણ યાચ છે ત્યારે તેનો નિશ્ચય યાચ છે તેમ સ્વર્ગ, નરકનો કોઈપણ ચેષ્ટા વડે જોઈ યાચ છે ?

ઉ૦ સ્વર્ગ, નરકનો કોઈપણ ચેષ્ટા વડે જોઈ યતો નથી દેવ દેવીની ઉપાસનાવાળાઓ દેવ દેવીની ઉપાસનાથી તેમની ભક્તિ કરવાથી ક્ષણની પ્રાપ્તિ મેળવે છે, તેઓ તેમને પ્રત્યક્ષ દેખતા નથી છતાં શુ તેમની (દેવ દેવીની) સ્મૃતિ મિલ્લ માનતા નથી ? જોજ પ્રમાણે પ્રાપ્ત થવા ચોગ્ય નરક અતિની સ્મૃતિ પણ સ્વયંમેવ વિચારી લેવી વળી વિચારો કે “ લક્ષ છે અથવા નહિ ” છે એમ તો તમે અમે સર્વે સાલણીએ છીએ, વારૂ તે કોણ માનતું નથી જો માનો છો તો કોઈ કહે કે તે અહીં રહ્યા ગયા બતાવો. તે શુ ત્યાં ગયા વિના બતાવાશે ખરી ? ત્યારે તેથી તેની અહીં સત્તા સિદ્ધ ન માનવી લક્ષ અહીં હોવા છતાં ત્યાં ગયા વિના દેખાડાતી નથી તોપણી છ વ્રત્ય (કેવળ જ્ઞાન નહિ પામેલા) પુરૂષોયો સ્વર્ગ મોક્ષાદિ સ્થાન પણ ન દે ખાય એ દેખીતું છે

નિગોદ.

આધિકાર પહેલો.

૫૦ નિગોદના છવોડુ દુક સ્વરૂપ ઠહો

ઉ૦ નિગોદના છવો અનતકાળ સુધી નિગોદમાજ રહે છે નારક છવોને પડતાં દુખ કરતા અનત ધણુ દુખ તે અનુભવે છે અને સ્વરૂપ વખતમા અનેકવાર જન્મ મરણ કરે છે, એમને ખમત પણ હોતુ નથી ને છવો વ્યવહાર રાશિમા આવે છે તે કમે કરીને વિશુદ્ધ હોય છે વ્યવહાર રાશિમાથી ને છવો પાછા જાય છે તે ફરીને નિગોદ નેવા થાય છે

૫૦ નિગોદના છવો વ્યવહાર રાશિમા આવે છે તે કમે કરી વિશુદ્ધ થાય છે અને વ્યવહાર રાશિમાથી પાછા જાય છે તે નિગોદ નેવા થાય છે તે કેવી રીતે તેની સમજણ આપો

ઉ૦ નિગોદના છવો જાતિ સ્વભાવથી અને મદ્દા દુખ હાયક હિત્ત કાળની વાદ્ય ગ્રેષ્ણાથી સદૈવ દુખ

૪૪૪^૧ એકદિવ દિન્દિવ ત્રિદિવ અને ચતુરિદિવ છવોને મન હોતુ નથી ૫એદિવ છવોમાં ને સજો છે તેમને મન હોય છે, જસગીને મન હોતુ નથી—દેને સિદ્ધાવ

પામે છે જેવી રીતે લવણ સમુદ્રનું, પાણી સદા કાળ
ખાડે હોય છે, અને ત કાળે પણ પ્રાય પીરાં યોગ્ય
થતું નથી તેમ વર્ષાંતરે પણ, પામતું નથી, જેમ
યતા, યતા લવણ સમુદ્રને અને તાન ત કાળ યક ગમે.
તથાપિ જેમ લવણ સમુદ્રનું પાણી મેલતું મુખ
પ્રાપ્ત થએ ગગાદિ મહા નદીમાં આવવાથી, પીરાં
યોગ્ય થાય છે તેમ નિગોહમાંથી નીકળીને, બ્ધવહાર
શશિમાં આવેલાં લવેા મુખી થાય છે. જેમ ગગાદિ
મહા નદીનું પાણી લવણ સમુદ્રમાં પાતું જવાથી સ
મુદ્ર જળના રૂપ અને રસ મુકત-ખાડે થાય છે તેમ
બ્ધવહારમાંથી નિગોહમાં પાછા ગમેલાં લવેા નિરોહ
જેવા હુ ખી થાય છે

મ૦ નિગોહનાં લવેા સમસ્ત લોકમાં બ્યાપિને રહેલા છે
તે ધનીભૂત (ગોળા જેવા) યતા જેવામાં કેમ અ
વતા નથી ?

ઉ૦ નિગોહનાં લવેા અતિ સૂક્ષ્મભક્તમાંથી કિંચિત્
એક શરીર આશ્રી અને તા રહેલા છે તથાપિ ધર્મ
અમુધો દેખાતા નથી જેમ ગધા (૧) રહેતી અને
હિંગ નિગોરેની બહુ પ્રકારની ગધે અતલ મનને
રદ્ધાથી અન્ય વસ્તુને અથવા અકરને સંકલ્પતા
મતી નથી તેમ નિગોહનાં લવેા, તત્પર મનવાથી
તેમને પોતાને સદાકાળ અનિ શક્ય રહે છે પણ

અન્ય વસ્તુને તથા આકાશને સંકીર્ણતા થતી નથી, જેમ ગ્રાહકે વસ્તુની સત્તા નાકથી સમજાય છે પણ આંખથી જોઈ શકાતી નથી તેમ નિગોહના છવો ધીલુન વચનથી મન વડે માની શકાય પણ જોઈ શકાય નહિ, કેવળજ્ઞાની તેમને જોઈ શકે, જેમ સવત્ર ઉડતી અતિ સ્વમરજ આજે દેખાતી નથી અને શરીરુત થતી પણ જણાતી નથી પરંતુ આગ્રહિત (પાથરેલા) વસ્ત્ર પ્રદેશના હીદ્રમા પડેલા સુધે કિરણોના પ્રતિબિંબોમા ઉડતી ત્રસ રેણુ દેખાય છે તેમ નિગોહના છવો દિવ્ય દૃષ્ટિથી દેખી શકાય છે

પ્ર૦ નિગોહના છવો આહાર કરે છે છતાં તે કયા શુભને લેઈને શુરતા પામતો નથી ?

ઉ૦ જેમ પારો વિવિધ માતુઓને ખાતા છતાં ક્યારે પણાને પામતો નથી, ચપાના ફુલથી વાસિત અથવા ફૂંચા શરૂ પૂંપથી મુપિત વસ્ત્ર મૂલ કારથી શુરતા પામતું નથી, એક તોલો ચિદ્ર કંઠે પારો સો તોલા સોતુ પથાવી બાય તોપણ તેનું તોલ વધતું નથી અને ઝપખાલની આકર પવન કારવામા આવે તેમ છતાં તેનું

---

* Air Pump થી વાન દવા સદિત કરેલી Vacuum નથી તદિ પણ સાધારણ સીને ખાલી કરેલી અને પછીથી પવન ફરેલી પમાલ સમજવી

વજન વધતું નથી તેમ નિગોદના જીવ પણ આહાર કરતા છતાં શુદ્ધતામાં વધતા નથી

પ્ર૦ નિગોદના જીવો કયા કર્મથી અનત કાળ સુધી અતિ દુખિત હોય છે ?

ઉ૦ નિગોદના જીવો સ્વલ્પ આગ્રવ નેવવાને સમર્થ નથી પરંતુ તે એક એકને વિધિને એક એક શરીર આશ્રિ અનત રહેવા છે. પૃથક્ પૃથક્ ટેકડેપી ગૃહથી રહિત છે, પરસ્પર દેવના કારણસુત તેજસ, કર્મણુ શરીરમાં સંસ્થિત છે, અને અત્યંત સઠીણું નિવાસ મળવાથી અન્યોન્ય વિધિને નિકાશિત વૈર બાધે છે જે પ્રત્યેકને અનત જીવો સાથે બધાય છે હવે જ્યારે એક જીવે એક જીવ સાથે બાધેલું વૈર છુટું નહિ તેવું અજેય છે ત્યારે એક જીવે અનત જીવો સાથે બાધેલું વૈર અનત કાળે કેમ ન લોગવાય ! વળી તે વૈર વર્ષમાત્ર યતા (વધતા) તેથી પણ અનત કાળ સુધી કેમ ન પહોંચે ! અર્થાત્ નિગોદ જીવોનું વૈર દુઃકર્મ અને તે લોગવવાનો કાળ અનત છે જેમ અતિ સાકડા પાજરામાં પુરાયલા પક્ષીઓ અને જાળ વિગેરેમાં સપડાયવા માછલા પરસ્પર પીડા-દુઃખથી દેવ મુખ્ત થયા છતાં અતિ દુઃખી થાય છે વળી જીવો કહે છે કે ચોરને પકડતો જોતારા કંઠુકવશી દેખે વિના

પણ સામુદાયિક કમ જાણે છે જે 'ખરેખર' અનેક પ્રકારે જોખવવું પડે છે તે પ્રમાણે કૌતુકથી જાણવાલા કમોનું વિષાક અતિ દુખદાયી થાય છે તો પછી નિજોદના જીવોએ પરસ્પર જાણા જન્ય વિરોધથી અને જીવો સાથે જાણેલા કમોનો ત્યાગ (પરિપાક) અનત કાળ વિત્યા છતાં પણ પુરો ન થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ?

પ્ર૦ નિજોદના જીવોને મન નથી તેમ છતાં તે વડેલ મત્સ્યની પેઠે જેનો પરિપાક અનત કાળ સુધી પહોંચે એવા કમ' થાયી જાણે છે ?

ઉ૦ નિજોદના જીવોને મન નથી તો પણ અન્યોન્ય વિ જાણાથી તેમને દુઃકર્મ તો ઉત્પન્ન થાય વિપન્નજીવતા જાણુ હોય અથવા અજાણુતા જાણુ હોય તો પણ તે મારેજ જાણુવામા હોય તો પોતે અથવા બીજા ઉપાય કરે તેથી કદાચિત જગી જાય પરંતુ અજાણુ પછે તો મારીજ નાજે તેવીજ રીતે મન વિના ઉત્પન્ન થએલું પરસ્પર વેર અનત કાળે પણ જોગ પતા પુરે થાય નહિ નિજોદના જીવોને મન નથી પણ મિથ્યા વ, અવિરતિ, કથાય અને કામ ચેગ' જે કમ' જોગનાં-ખીજ છે તે હોય છે.

નિગોદ

અધિકાર ખીજો

- પ્ર૦ સર્વ વિશ્વ નિગોદના જીવોથી પરિપૂર્ણ છે તેમા કર્મો અન્ય પુણ્ય શશિયો અને ધર્માસ્તિકાયાદિ ઠેવી રીતે સમાય છે ?
- જ૦ જેવી રીતે ગાધીની દુકાનમા કપૂરનો ગધ પ્રસરેલો હોય છે તેમા કરતુરી તથા જાયફળાદિ વસ્તુનો ગધ, પુખ્પાદિનો ગધ, સૂર્યનો તડકો, ધૂપનોધુમ, વાયુ, શબ્દ, ત્રસરેલું વગેરે સમાય છે, વળી જેવી રીતે વિચક્ષણ પુરૂષના હૃદયમા શાસ્ત્ર પુરાણ વિદ્યા હોય છે તેમ છતાં વેદ, સ્મૃતિ, વ્યાકરણ, કોષ, જ્યોતિષ, વૈદક, ધ્યાન, મત્ર, તત્ર, કળા વિગેરે સમાય છે વળી જેવી રીતે વનખડ-જગલમા રેલુ, ત્રસરેલું સૂર્યનો તડકો, અગ્નિનો તાપ, પુષ્પોનો ગધ, વાયુ પશુ પક્ષીના શબ્દ, વાદિત્રના નાદ, પાદડાના ખડખ ઠાત વિગેરે સર્વ સમાઈ જાય છે તથાપિ અવકાશ રહે છે તેવીજ રીતે સર્વ લોક નિગોદથી સદા પરિપૂર્ણ છતાં સર્વ દ્રવ્યો તેમા સમાય છે એટલું જ નહિ પણ દ્રવ્યોથી ખીચાખીખ ભરેલું છતાં તાદશ્ય અવકાશ રહે છે,

પ્રતિમા-પૂજન

અધિકાર પહેલો

પ્ર૦ ભગવતની પ્રતિમા પૂજવાથી પુણ્ય થાય છે એ કથન સત્ય છે ? અલ્પવથી કૃષ્ણ સિદ્ધિ ઠેવીરીતે થાય ?

ઉ૦ અલ્પવની સેવાથી શુ લાભ થાય એવી શકા બીલ કુલ મનમા લાવવી નહિ, કેમકે જેવા આકારનુ જોવુ થાય તેવા આકાર સંબધી ધર્મનુ પ્રાય મનમા ચિંતવન થાય

સપૂર્ણ શુભ અંગે વિરાજીત પુતળી જોવામા આવતા તે તાદૃશ્ય (તેવા પ્રકારના) મોહનુ કારણ થાય ॥ કામાસનની સ્થાપનાથી કામિજનો કામ કીડા સંબધી વિકારોને અનુભવે છે, યોગાસનના અવલો-
નથી યોગીઓની યોગાભ્યાસમા મત્તિ થાય છે,

જૂગોળથી તદ્દગત (તેમા કાઢેલી) વસ્તુની
 શુદ્ધિ થાય છે લોકનાલિથી લોક રચના સમજાય છે
 દ્રમ્યક, અહિચક સૂચક કાલાનલયક, ચદ્રકાલાનલ
 ચક અને કોટચકએ આદૃતિયોથી અહીં રહ્યા રહ્યા
 તત્સજધી જ્ઞાન થાય છે, શાસ્ત્ર સજધી વર્ણોનો
 ન્યાસ (સ્થાપના) કરવાથી તે વર્ણો જોનારને શાસ્ત્રનો
 બોધ થાય ॥ નદીશ્વરસ્થાપના નકશાથી તથા લકાના
 પટથી તદ્દગત વસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે જોવીજ રીતે
 સ્વર્ધનની પ્રતિમા તેમના (પ્રસિદ્ધ) શુભોની સ્મૃ
 તિનું કારણ થાય છે, જે વસ્તુ સાક્ષાત્ દ્રશ્ય ન હોય
 તેની સ્થાપના કરવાનું લોક સિદ્ધ છે કાખલા તરીકે
 સતી સ્ત્રી, પોતાનો ધણી પરદેશ ગયો હોય છે ત્યારે
 પતિની પ્રતિમાનું દર્શન કરે છે, શમાયણુમાં લખેલું
 છે કે શ્રી રામચંદ્ર વનવાસ ગયા ત્યારે ભરત નરેશ્વર
 રામની પાદુનાની રામ પ્રમાણે પૂજા કરતા હતા સીતાજી
 પણ રામની આગળની મુદ્રિકાનું મુકુટ રત્ન પામીને
 રામ મત્યા જેટલું સુખ માનતા હતા અમાના
 જોકે દષ્ટાત્મા પણ કેઈના શરીરનો આકાર નહોતો
 તેમ છતાં તે અજીવ વસ્તુઓથી તથાપ્રકારનું સુખ
 થતું હતું ત્યારે ઈશ્વરની પ્રતિમા પણ સુખને માટે
 કેમ ન થાય ?

પાકવ અસ્તિત્વમાં લોક પ્રસિદ્ધ વાત છે કે દ્રોણાચાર્ય ॥ પ્રતિમા પાસેથી લવ્ય નામના લીલે અનુનના જેવી ધનુર્વિદ્યા ત્રિદશ કરી હતી અત્યાદિક (છે ત્રમા ઉભી કરવામાં આવતી પુરુષાદૃતિ-ચાત્રીઆ વિગેરે) અલ્પ વસ્તુ હતા મેન્દાદિની રક્ષા કરવામાં અમર્યાદા થાય છે વળી લોકમાં મનાય છે કે, અયોધ્ય વૃક્ષની છાયા ચોક્કસ ફરજ કરે છે, બેલડાની છાયા લોકમાં ઠલકા માટે થાય છે, જમરીની ખરીઓથી ઉડતી ધુલ પુરવડની ખાની માટે થાય છે, ચડાજ વિગેરેની છાયા પણ ઉલ્લસાયતો પુરવડાની ફાની કરે છે, સગ ભાંડીની છાયા, ઉલ્લસન કરનાર લોગી પુરવડ પૈ રૂપ હશે છે અને મહેશ્વરનો છાયાનું ઉલ્લસન કરનાર ઉપર મહેશ્વરનો રોષ થાય છે એ પ્રમાણે ઘણા પદાર્થો અલ્પ છતાં મુખ્ય હોવાને કારણે થાય છે ત્યારે પરમેશ્વરનો પ્રતિમા પણ અલ્પ છતાં અદ્ભુત મુખનો હોતો કેમ ના થાય ?

- પ્ર૦ પરમેશ્વરના તથાનથી ભકતના પાપનું ફરજ થાય તે સત્ય છે પરંતુ પૂજવાથી શુ લાભ થાય તે કહો
- ઉ૦ પરમેશ્વરના દશન કરવાથી જેવો લાભ થાય છે તેવો લાભ તેમની પૂજા કરવાથી પણ થાય છે કામલા તરીકે મહોની પ્રતિમાના પૂજનથી તે સળધી ગુણોદ્ભવ થાય છે, વળી કામંજી તથા આકાંજી (કામજી

દુર્મણુ) જાણનારા મદનાદિના નિર્જીવ પુત્રા ઉપર જે જીવોનું નામ લેધને વિધિ કરે છે તે જીવો તે વિધિથી મુર્છિત થઈ જાય છે તેવીજ રીતે સ્વપ્નશયી પ્રતિમાની પ્રભુના નામ શ્રદ્ધા પૂર્વક પૂજા કરનાર કુશલ પુરુષ જ્ઞાનમય પ્રભુને સપ્રાપ્ત કરે જ જેમ કેડાં સ્વામી પોતાના નોકરોને પોતાની મૂર્તિનું બહુ માન કરતા જાણી તેમના ઉપર તુદ્ધમાન થાય છે તેમ પરમેશ્વર પણ તેમની પ્રતિમાના અર્થનથી અર્થિત છતાં પ્રસન્ન થાય છે જોમ દક્ષીણ ખાતર માનો (ખાદી પરમેશ્વર તો સદાકાળ સર્વ ઉપર પ્રસન્નજ હોય)

પ્ર૦ વાની પ્રતિવાદીને પૂછે કે પ્રતિમા-પૂજનના લાભ વિષે આપે જે દર્શાવે આપ્યા તે દર્શાવેમા અને દાર્દા ન્તિકમા મહાન અતર છે કારણકે ઉપર જે દેવાદિ કહેવામા આવ્યા છે તે સર્વ રાગી અને પૂજના અર્થી છે પણ ભગવાન-પરમેશ્વર તેવા નથી તેનું કેમ ?

ઉ૦ ત્યારે પ્રતિવાદી કહે છે કે તે તો ઘણુંજ ઉત્તમ છે કારણ કે અનીહ (સ્પૃહા રહિત) ની સેવા તો પરમાર્થની સિદ્ધિ માટે થાય છે જેમકે સ્પૃહા રહિત સિદ્ધ પુરુષની સેવા ઇષ્ટ લબ્ધિ માટે થાય છે (ઇષ્ટિત વસ્તુ મેળવી આપે છે)

પ્ર० સિદ્ધ પુરુષ તો સાક્ષાત્ વર આપે છે અને પરમેશ્વરની પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમા તો અલવ હોય છે તે શું આપી શકે ?

ઉ० પરિપૂજનીય દ્રવ્યમાં (પૂજવા યોગ્ય વસ્તુની જાતમાં) એ વિચાર જોવાનો નથી જે પૂજ્ય હોય તે પૂજાયછેજ ક્ષિણિકવર્ત (૨૫ ખાદિ) કામકુશ, ચિતામણી, અને ચિત્રાવહી એમા કંઈ ઇંદ્રિયો છે કે તે પૂજતા હોઠોતુ મન ધારેલું કાર્ય કરે છે ! જેમ એ અલવ વસ્તુ હોવાથી સ્પૃહા રહિત છતા સ્વભાવથી પ્રાણીઓની ધારેલી વસ્તુઓને પુરે છે તેમ પરમેશ્વરની પ્રતિમા પણ પૂજતા પુરુષ સિદ્ધિ માટે થાય છે

પ્ર० ક્ષિણિકવર્ત પ્રમુખ પદાર્થો અલવ છતા પણ વિશિષ્ટ જાતિના અને દુલભ છે તેથી તેમનું આરાધન કરનાર પ્રાણીઓનું ધાયું તે કરે છે પણ પરમેશ્વરની પ્રતિમા તેવી નથી તે તો સુલભ પાપાણ્ડાદિની બનાવેલી હોય છે એટલે તે એમના સદૃશ શી રીતે થાય છે ?

ઉ૦ જે વસ્તુ મૂલ-સ્વભાવથી શુભ સુકત પ્રતીત હોય તેના કરતા પણ પચકૃત (પચે પાનેલી-સ્થાપેલી) વસ્તુ વિશેષ શુભાદય (શુભવાળી) ગણાય છે દષ્ટાત્ તરીકે કોઈ રાજપુત્ર પ્રાપ્ત થીયોદિ શુભન સ્થાન હોય તેને પડતો સુખી બીજા કોઈ દુર્ખંડ વશમાં ઉત્તમ યજ્ઞેલા પુરૂષને તેના પુણ્યના ચોગે પ્રમાણિક પચો રાજ્ય ઉપર બેસાડે તો તે બીજો પુરૂષ મૂલના રાજવશીય ઉપર પણ શાસન-હુકમ ચલાવે ■ અને જો તે તેનું કહ્યું કરતો નથી તો નદરાબની પેઠે શિક્ષા પામે છે હવે વિચારો કે મૂલને રાજપુત્ર શુભી અને ચોગ્ય છતા પણ કુદ્ર કુલમાં ઉત્પન્ન થએલ રાજા પચ પૂજીત (માન્ય) હોવાથી સેવવા ચોગ્ય થાય ■ તેજ પ્રમાણે ચિતામણિ વસ્તુ નિજ સ્વભાવથી ઉત્તમ છતા પણ પરમેશ્વરની પ્રતિમા પ્રમાણિક પચોથી પૂજીત હોવાથી પૃથ્વી ઉપર વિશેષ માન્ય થાય છે ભુઓ ! વરરાજા, મહારાજા, દત્તપુત્ર અને કોવી બીજા બાળતોમાં પચ જેને લાગ્યની પ્રેરણાથી સસ્થાપિત કરે છે તેજ માન્ય થાય છે તેમજ સૌભાગ્ય નામ કર્મના પ્રભાવથી પરમેશ્વરની

જે પ્રતિમા સ્થાપવામા આવી હોય તે પૂજવા યોગ્ય થાય છે

પ્ર૦ ઉપર જે પદાર્થો કહેવામા આવ્યાછે તે આકાર યુક્ત હોવાથી તેમની આકૃતિને અન્તરાત્મામા ધારણ કરીને તેમની મૂર્તિની પૂજા કરવામા આવેછે તે યુક્ત છે પણ ભગવાન તો નિરાકાર પ્રસિદ્ધ છે એટલે તેમનું બિંબ કરીને કેવી રીતે પૂજાય ? એમ કરવાથી અતઃ વસ્તુમા તદ્વ્યકનો (અભગવતમા આ ભગવાન છે એવી શુદ્ધિ કરવાનો) દોષ ન લાગે !

ઉ૦ નિરાકાર ભગવતનું બિંબ તો અવતારા કૃતિની રચના છે અર્થાત્ મહાત્માઓએ ભગવતનો સ સારમા અવતાર (છેલ્લો ભવ) જેવો થયો હતો તેવી ભગવતની સ્થાપના કરેલી છે અને ભગવતની જે જે અવસ્થા જેમને રૂપી તે અવસ્થામા તેના અર્થોએ ભગવતને પૂજે છે

પ્રતિમા-પૂજન

અધિકાર યીજો

- પ્ર૦ નિરાકાર સિદ્ધ ભગવતની પ્રતિમા ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરે છે ?
- ઉ૦ નિરાકાર સિદ્ધ ભગવતની પ્રતિમા પણ સાક્ષાત્ સિદ્ધની પેઠે પોતાના મનમાં ઇચ્છેલી આશાને નિરાકર પછે વિસ્તારે છે
- પ્ર૦ સ્થાપના કયા કયા પદાર્થોની થાય છે ?
- ઉ૦ સ્થાપના અસત્ (અવિદ્યમાન) અને સત્ (વિદ્યમાન) વસ્તુની થાય છે
- પ્ર૦ સ્થાપના સેવનનું કૃણ કેવું મળે છે ?
- ઉ૦ સ્થાપના સેવતી વખતે જેવા પોતાના ભાવ હોય તેવું કૃણ મળે છે
- પ્ર૦ અનાકાર વસ્તુના આકાર ભાવ લોકમાં કેવી રીતે બતાવાય છે તે દૃષ્ટાત્ સાથે સમજાવો
- ઉ૦ જેમ વિચાર શાસ્ત્રમાં સ્વરોહ્યના પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પાંચ તત્ત્વો આકૃતિ કાઢીને,

બતાવાય છે, તેવી રીતે સિદ્ધ ભગવતની પ્રતિમા પણ આકાર કાઢી બતાવાય છે વળી જેવી રીતે બુદ્ધ પુર-
ષોએ આકાર રહિત અક્ષરની આકૃતિ કરી તેની સ્થાપના પોત પોતાના મુશ્યુત્ત આશય જણાવવા માટે જુદી જુદી કરી છે, વળી જેવી રીતે રાગનારીના જાણકારોએ રાગો પણ શબ્દ રૂપ હોવાથી આકાર રહિત છતાં તે સર્વની સાકાર સ્થાપના રાગમાળા નામના પુસ્તકમાં કરી છે તેવીજ રીતે સત્પુરુષો અનાકાર પરમેશ્વરનો આકાર કહાપીને જે જે શુભ આશયથી પૂજે છે તે સર્વ આશય પ્રાપ્ત તેમને ફળે છે

પ્ર૦ અલિપ્ત પરમેશ્વરને નિદા લાગે ખરી ?

ઉ૦ ના અલિપ્ત પરમેશ્વરને જેમ પૂજ લાગતી નથી તેમ નિદા પણ લાગતી નથી

પ્ર૦ ત્યારે પ્રભુની કંઠેડી નિદા ડોને લાગે છે ?

ઉ૦ પ્રભુની જે કંઠેડી નિદા કરે તે તેના સ્વકીય (પોતાના) આત્માને લાગે છે દાખલા તરીકે વાજમથી દિ વાવમાં કંઠેડી પુરૂષ મણી ફેંકે અથવા પટથર ફેંકે તો

તે બન્ને દોષક (કે કનાર) ના બાણીજ પાછા બાંધે
તેને છોડીને કદિ બીજે બાંધ નહિ. વળી કોઈ પૃથિવ
ઉપર ઉભો રહીને સૂર્યની સામે રજ દેડે અથવા
કપૂર દેડે તો તે સર્વ જોના સન્મુખજ આવે સૂર્ય
તરફ આકાશ તરફ કંઈ બાંધ નહિ તેમજ વળી કોઈ
સાવં ભૌમ (અકવર્તી) રાજાની સ્તવના કરે તો તે
કરનારનેજ કૃપા થાય છે અને નિહા કરે તોપણ તે
કળાર જન્મ સમુદ્ધ-સમદ્ધ હુ બી થાય સાવં ભૌમ
રાજા ને સ્તુતિથી કંઈ અધિક થતુ નથી તેમ નિ-
દાથી કંઈ જોણુ પડતુ નથી તેવીજ રીતે પ્રભુને
સ્તુતિથી અથવા નિદાથી કંઈ અધિક્ય કે હાની
થતી નથી વળી કોઈ અપધ્ય આહાર લે તો તે લેનાર
હુ ખ લોગવે છે અને પચ્ચ આહાર લે તો લેનાર મુખ
લોગવે છે પણ તેથી કરી આહારમા વપરાયલી વ
સ્તુને કંઈ થતુ નથી તેજ પ્રમાણે સિદ્ધની પૂજા તે
તેના કળાર આત્માને લાભકારી થાય છે

પ્રતિમા પૂજન

અધિકાર ત્રીજો

પ્ર० ચિંતામણિ પ્રમુખ પદાર્થો પૂજનારને તત્કાળ અહીં જ ફળ મળે છે તેમ પરમેશ્વરની પ્રતિમાની પૂજા દ્વારા અહીં ફળતી નથી તેનું શું કારણ ?

ઉ० વાસ્તવિક રીતે જોઈશું તો માલુમ પડશે કે જે વસ્તુને ફળવાનો જે કાળ હોય તે કાળેજ તે વસ્તુ ફળે છે દાખલા તરીકે ગર્ભ વહેંચો નહિ પણ પ્રાચીન નવ મહિને પ્રસૂતિ પામે છે મન વિગ્રા કોઈ લક્ષ્ય જાપે તો કોઈ દોષિત જાપે ફળે છે વનસ્પતિઓ પણ આપણી ઉતાવળે નહિ પણ પોતાના કાળે ફળે છે કહેવત છે કે “ ઉતાવળે આખા પાકે નહિ ” આવીજ રીતે અહીં કરતી પુલ્લહિકાનું પુણ્ય સ્વકાળે જ જવાન્તરમાજ ફળ

---

* જા ક્યન વધારિયત જાવ સહિત કરેલી દ્ર વ રૂપના મહત્ ફળને હિંદી સમજવું સામા વ પુલ્લનું સામા વ રંગ તો અહીં આ જવમાં પણ મળી રહે

દાયી યાય છે માટે કૃણ દેનારા પદાર્થોના સબધમા
સમજી પુરૂષોએ આતુરતા રાખવી યોગ્ય નથી

ચિંતામણી પ્રમુખ પદાર્થો ઐહિક તુચ્છ કૃણને
દેવાવાળા છે તેથી તે પરભવમા નહિ પણ આ મનુ
ષ્ય ભવ જે પ્રાય તુચ્છ કાળનો હોય છે તેમા કૃણે
છે પરંતુ પુજના પુણ્યથી યનારૂ કૃણ મોટું હોય છે
તેથી તે બહુ કાળ સુધી ભોગવવા યોગ્ય યાય છે અને
બહુ કાળ દેવાદિ સબધી ભવાન્તર વિના વર્તતો
નથી માટે એ પુણ્યનું ફળ પ્રય પરજન્મમા ગયા
પછી જીવને ઉદયમા આવે છે જો આ જન્મમા પુ
ણ્યનું ફળ ઉદયમા આવે તો તે જલદી નાશ પામે
કારણ કે મનુષ્યનું આયુષ્ય પ્રાય તુચ્છ હોય છે
અને મનુષ્ય દેહ નાશવત છે તેથી મહત્ત્વ પુણ્યનું
ફળ આ ભવમા ભોગવતા વચમા મૃત્યુ આવવાથી
તુર્ગી ભાય છે અને મૃત્યુ જેવું અતિશય સ્તીતિદાયક
કંઈ નથી જે પુજના પુણ્યનું એવું મહત્ત્વ ફલ ભોગ
વતા યવુ યુક્ત નથી માટે પુજનું પુણ્ય પ્રાય અન્ય
જન્મમા ફળે છે કોઈ અવસરે અકાદિવાર પુજાદિ
મી મહત્ત્વ પુણ્ય ઉપાજન થયું હોય તો તે આ હોઈ

તથા પરલોકમાં સત્ય સુખની પરપરા પ્રાપ્ત કરવામાં હેતુ થાય છે શાશ્વત્વના જીવની પેઠે અથવા ચોરની પેઠે એક પુરૂષે ઉપાર્જન કરેલું અતીવ કૃમિ પુણ્ય અથવા પાપ અનેક પુરૂષોના લોભ ને માટે પણ થાય છે જેમકે રાજાની સેવા કરનાર પરિવાર સહિત સુખી થાય છે અને રાજાનો અપરાધ કરનાર પરિવાર સહિત માર્યો જાય છે એ પ્રકારે પરમેશ્વરની પુનઃદિતુ પુણ્ય સર્વ પ્રકારના સ્વાર્થને સાધનારૂં ॥ માટે જન સમૂહ તેનોજ આદર કરે !

પ્ર૦ પરમેશ્વરના નામનો જાપ કરવામાં શા માટે પ્રવૃત્તિ કરવી ?

ઉ૦ મહાપુરૂષોએ એવી યોજના કરવામાં પણ વિવેક કર્યો છે ગૃહસ્થો જે સમર્થ છે તે દ્રવ્ય અને ભાવ જ ને પ્રકારની પુનઃના આધિકારી છે પરંતુ જે મહાત્મા યોગીઓ દ્રવ્ય પરિમિત વિના આ સ્વાસ્થ્યમાં સદા યોગે છે તેમને માટે પરમેશ્વરનું નામ સ્મરણ શુદ્ધ છે તેનાથી તેમનો સર્વ સ્વાર્થ સિદ્ધ થાય છે દાખલા તરીકે જેમ જેરી જાનવરના વિષયો મુર્છા પામેલા જોડા વિષ બીજાએ કરેલા ગારૂક-હ સન્ન શુદ્ધી મળના

જાપથી ઉતરી જાય છે તેમ તત્ત્વ નહિ બેલુનારનું
 પાપ પણ પરમેશ્વરના નામ સ્મરણથી પાપ છે
 બીજા એક વાત લોકમાં પ્રતિષ્ઠિ છે કે “હુમાય
 નામનું” પક્ષી જે અસ્થિ બની (દાગમ ખાનાર))
 સદા કાળ જીવની રક્ષા કરે છે તે જુનું જુનું જીવ હોય
 ત્યારે જે મનુષ્યના મસ્તક ઉપર દેવી હાથ પડે તે
 રાજા થાય છે આ દષ્ટાવમાં હુમાય પક્ષી બલુનું નથી
 કે હું અમુકના મસ્તક ઉપર હાથ પડે છું તેમજ
 જેના મસ્તક ઉપર હાથ પડે તે પક્ષી બલુતો નથી કે
 મારા મસ્તક પર હુમાય પક્ષી જાય કરે છે એ રીતે
 જાને અજ્ઞાન છે તથાપિ હુમાય પક્ષીની છાયાના
 માહાત્મ્યના ઉદયથી તે મનુષ્યને દિગ્દિગ્દિનાં હરણ કર
 નાર થાય છે, અને તે રાજા જે છે તેમ પરમેશ્વરના
 નામ સ્મરણથી પાપ કેમ ન જાય ? અર્થાત્ જાપજ
 પાપ જાપ એટલે સર્વ પ્રકારના મુક્તિ થાય. અને
 આત્મ શુદ્ધિ થાય એટલે જીવન જ્ઞાન થાય અને
 ઉત્કૃષ્ટાત્મ જ્ઞાન થાય એટલે જ પ્રભરનો કર્મ
 ન થાય અને કર્મનો પ્રભરનો એટલે જ
 પ્રાપ્ત થાય અને મોક્ષ થાય

સ્થિતિ, અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત વીર્ય,
અનંત મુખ, અને એક સ્વભાવતા સાથે. અર્થાત્
સત્ત્વજ્યોતિ જાગૃત સાથે

પ્રતિમા-પૂજન ઉપર વધુ પ્રકાશ

પ્રતિમા-પૂજનના વિષય ઉપર શ્રોમન્મહામહોપાધ્યાય
શ્રી યશોવિજયજી મહારાજે પોતાના સવાસો ગાથાના વિરચિત
સ્તવનમા પ્રતિમા-પૂજનના વિષય પરત્વે બહુજ અગ્રવાણુ
પાઠ્યુ છે અને તે વિષય બહુજ જ્ઞાનગમ્ય અને બુદ્ધિપુર્વક
છવ્યો ॥ જે સર્વીજીવ માટે અતીવ ઉપયોગી ॥ તેઓ
સાહેબ દેવજીદયાના ડાહ્યાણુઓ અને શુદ્ધ અધ્યાત્મીઓ
કે જેઓ પ્રતિમા-પૂજનમા “અપાર આરભ માને છે” તેમની
જ્ઞાન ઠેકાણે લાવવા કહે છે કે “મુનિને નદી ઉતરતા દયા
કયા જાય છે! કદાચને કહે કે જમણાથી નદી ઉતરે તો
જીવદયા પાળી શકે! પણ આ તેમણે કહેવું અચુસ્ત છે
કારણકે જલ પોતે અપકાય છે, અને જ્યાં જલ છે ત્યાં
વનસ્પતિકાય છે, જ્યાં વનસ્પતિ કાય છે ત્યાં તેઉં કાય છે
જ્યાં તેઉંકાય છે ત્યાં વાયુકાય છે જલપૃથ્વીકાય ઉપર છે
અને જલમાં રહેલા મત્સ્યાદિ ત્રસનાય છે આ પ્રમાણે નદી
ઉતરતા છ કાયની વિરાધના થતી હોવાથી મુનિને નદી
ઉતરતા દયા કર્યા ગઈ!

પરંતુ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે કે “ મુનિને આશયની વિશુદ્ધિ પૂર્વક નહીં ઉતરતા દ્વિસા કહી નથી ” અને તેવી રીતે વિધિ યોગે શુભ ભાવથી જ્યેષ્ઠા પૂર્વક જીનેન્દ્રપૂજા પણ મોક્ષનું કારણ છે. વળી જગતમાં જે ક્રિયાથી વિષયા રક્ષનો ત્યાગ છે તે ક્રિયાથી ભવજલ નિધિ તરાય છે.

સ સારના આરભ ભૂત વિષવનો આરભ તે પાપની વૃદ્ધિ કરનારો છે પરંતુ જે શુભ આરભ છે તેથી પાપની નિવૃત્તિ થાય છે. માટે શ્રી જીનપૂજા હુમેશા કરવી.

વળી ઠેકલાકે જ્યેષ્ઠાત્મના આડ નરી શુદ્ધ અધ્યાત્મીઓ દેખકનો ઉચ્ચાશય સમજ્યા સિવાય — “ પુષ્પ પાખડી તથા દુભાય તથા જીનવરની આરા ન્હાય ”

આ વાક્યને આગળ ધરી જીનપૂજામાં વિશેષ લાવે છે તેવાને શ્રીમાન મહામહોપાધ્યાયજી મહારાજ સમજણ આપતા લખે છે કે—

સ્વરૂપથી દિસે સાવધ, અનુગ્રહ પૂજા નિરવધ,
જે કારણ જીન શુભ જહુમાન, જે અવસરે વરતે શુભ ધ્યાન

અર્થ:—પુષ્પાદિ જીવોના આરભથી પૂજા સાવધ (સપાપ) દેખાય છે પણ અનુગ્રહથી ઉત્તરોત્તર ભાવ વૃદ્ધિથી પૂજા નિરવધ (નિપાપ) છે કારણ કે પૂજા સમયે જીનેન્દ્રતા શુભનું જહુમાન થાય છે અને તેથી શુભ ધ્યાન વર્તે છે, વળી જીનેન્દ્ર પૂજા-અર્ચા સેવના દેખી ભવ્ય પ્રાપ્તિને શુભ ભાવ ઉદ્ભવે છે. અને શુભ ભાવથી જ કાવના

રક્ષક થતી ભવજ્ઞ તરે છે જેમ મુનિને જગ ઉપર રહેતા
જે જગજીવ ઉપર ક્યાના પરિણામ હોકદ નથી તેમ આવ
કની પુષ્પપૂજા ક્રિયા પ્રસંગે પુનરાદિ છાર ઉપર ક્યાના
પરિણામ પણ હોકદ નથી

મુનિ મહારાજ સર્વ આવજ ક્રિયાથી નિવૃત્ત હોવાથી
તેમને દ્રવ્ય સ્તવ કે જેમા સાવડ ક્રિયા ગમાએલી છે તે
કહ્યો નથી પણ ભાવસ્તવ કહ્યો છે વળી છત્રપૂજામા
મન, વચન ને કાયાના શુભ યોગથી જો કે દ્રવ્યમન્ય થાય
છે તોપણ તેથી નિજ પરિણામ રૂપ ધર્મ હજાતો નથી.
જ્યાં મુખી આત્માની યોગ ક્રિયાઓ અટકી નથી ત્યાં મુખી
તે સદ કે અસદ પણ યોગ ક્રિયા કરવાનો છે તો પછી
છત્ર પૂજા કે જે સદ ક્રિયા છે તેમા અને યોગને પ્રવર્તવાની
ઠેણી ભુક્તિમાન મનાઈ કરે ?

વળી કેટલાક ભુદ્ધિના મંદો એવું કહે છે કે “ દ્રવ્ય
સ્તવમા ” તો પુણ્ય બધાય છે અને પુણ્ય એ મોતની બેડી
છે અને તે કર્મશયનું કારણ નથી મા? તત્ત પરચખાણ
કરવા તેજ ધર્મ છે કારણકે તેમા કોઈ જાતનો આરભ નથી
“ આ આગત જવાન આપના ઉપાધ્યાયજી મહારાજ કહે
છે કે-” આત્માને જ્યાંમુખી શુદ્ધ ઉપયોગ પ્રવર્તતો હોય-
સ્વસ્વભાવમા આત્મા રક્ત હોય ત્યાંમુખી ધર્મ સમજવો અને
તે શુભ યા અશુભ કર્મ બધનનું કારણ નથી પરંતુ જ્યારે
શુભ મા અશુભ વિશાલ પરિણામમા જીવ પ્રવર્તતો હોય-

ત્યારેજ તે પુણ્ય અને પાપનો ભાગીદાર થાય છે, અને પૂજાથી સ્વસ્વભાવ પ્રગટે છે માટે તે કર્મક્ષયનું પણ કારણ છે વળી કેટલાક એકવા નિશ્ચયનયવાદીઓ પણ અનેપૂજામા આરભ છે એમ માની નવ પરચખાણુમાજ ધર્મ માનવાની હીમાયત કરે છે તે બાગત પણ ખુલાસો કરતા શ્રીમદ્ મહામહોપાધ્યાયજી મહારાજ કહે છે કે “ શૈલેષી કરણના અતે એવે ચૈાદમા શુભકાળના અતે નિશ્ચય ધર્મ જણાવ્યો છે ત્યા મુધી જે સફ્ટિયા કરવામા આવે તે વ્યવહારધર્મ નિશ્ચય ધર્મનું કારણ છે જેથી ત્યા મુધી પહોચતા કરેલી ક્રિયાને વ્યવહાર ધર્મ કહેવાય છે અને અનેપૂજા કરવી તે પણ “ વ્યવહાર ધર્મ છે માટે મત પરિણામને ધર્મ કહેવો અને પૂજાદિ દ્રવ્યસ્તવને ધર્મ ન ગણવો એ કહેનારની મૂર્ખાઈ સૂચે છે

વળી મહાનિરીય મૂત્રની અદર ગૃહસ્થને જેમ દાન, શિયવ, તપ અને ભાવનું ફળ બારમા દેવ લોકનું કહ્યું છે તેવી રીતે ગૃહસ્થને અને-પૂજા-દ્રવ્યસ્તવથી બારમા સ્વર્ગનું ફળ મળે છે વળી શ્રી-કલ્પસૂત્રની અદર સિદ્ધાથ રાજાએ યાગ-યજ્ઞ કર્યાનું જણાવ્યું છે ત્યા યાગ શબ્દનો અર્થ અને-પૂજા લેવાય છે માટે અને-પૂજાએ સાર છે અને તે આત્માને ઉત્તમ ગતિ આપનાર છે આ સ્થળે ધ્યાન જેવવા જેથી જીના એ છે કે અન્ય મતાવ

લક્ષીઓ યજ્ઞ નિમિત્તે જે પશુ હોમાદિ કરે છે તે વાસ્તવિક અર્થે યજ્ઞ ચળકનો થનો નથી કારણ કે —

યર્જી-દેવપૂજા-સગતિ કરણ દાનેષુ અર્થાત્ યજ્ઞ ધાતુ દેવની પૂજા કરવી, સગતિ કરવી અને દાન કરવું એવો થાય છે

વળી પ્રતિભા-પૂજાથી પ્રભુનો વિનય થાય છે અને વિનયને પશુ જ્ઞાનીઓએ અતરંગ તપ માન્યો છે, જેથી પ્રભુનો વિનય કરવાથી શુભ ભાવની પ્રાપ્તિ થાય છે અને શુભ ભાવથી પ્રાણી મોક્ષ ગતિ મેળવવા ભાગ્યશાળી થાય છે

આવી રીતે જનપૂજા અનેક સૂત્રોમા ગૃહસ્થતુ કર્તાન્વ્ય ગણેલી છે, અને જે ભારે કર્મો નહિ માને તે ખરેખર ધણા ભવ મુખી આ સંસાર રજાશે માટે ત્રિદા પૂર્વક જનપૂજા કરવી એજ ગૃહસ્થતુ પરમ કર્તાન્વ્ય છે

પ્રધોજક

સમાપ્ત

